

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

Mgr. Miroslava Štěpaníková
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Dětský folklorní soubor
oblasti Luhačovské Zálesí

Rigorózní práce

Olomouc 2015

*Prohlašuji, že jsem rigorózní práci
vypracovala samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.*

.....
.....

Poděkování

Za cennou spolupráci děkuji kolegům z pedagogického sboru ZŠ a MŠ Hřivínův Újezd, zvláště panu řediteli Mgr. Vladimíru Zásmětovi, který mě v mé snaze o vybudování dětského folklorního souboru velmi podpořil. Děkuji také vedoucím folklorních souborů Malé Zálesí, Leluja, Doubravjánek, Fěrtůšek a Divíšek za jejich pomoc, rady, připomínky a náměty. Poděkování patří i mé rodině.

Obsah:

Úvod.....	10
I. Teoretická část.....	13
1. Luhačovské Zálesí z hlediska historického.....	14
2. Luhačovské Zálesí z hlediska etnografického.....	16
3. Folklor, folklorismus, dětský folklor.....	19
3.1 Vymezení pojmů.....	19
3.2 Historie folkloru a folklorismu.....	21
4. Folklorní soubory Luhačovského Zálesí.....	26
4.1 Malé Zálesí (Luhačovice).....	26
4.2 Fěrtůšek (Kelníky).....	27
4.3 Doubravjánek (Doubravy).....	28
4.4 Leluja (Provodov).....	29
4.5 Divíšek (Dolní Lhota).....	30
4.6 Skřivánek (Hřivínův Újezd).....	30
II. Praktická část: Metodický materiál pro činnost dětského folklorního souboru.....	32
5. Říkadla.....	33
6. Rozpočítadla.....	46
7. Písně.....	52
7.1 Halalo, belalo.....	52
7.2 Halí, belí.....	52
7.3 Hoja, hoja, hojky.....	52
7.4 Halušky, belušky.....	53
7.5 Když jsem byl malučký.....	53
7.6 Ořechovský kostelíček.....	54
7.7 Na mú kušu.....	54
7.8 Paste sa, kravěnky.....	55
7.9 Okolo Jarošova.....	55
7.10 Žeň ty horem a já dolem.....	56

7.11 Hoja, hoja, černá kytka.....	56
7.12 Zachodí slnečko.....	57
7.13 Kosí Janko.....	57
7.14 U Dunaja šaty prala.....	58
7.15 Ej, žito, žito.....	58
7.16 Nad Březůvkama.....	59
7.17 Ztratila sem fěrtúšek.....	59
7.18 Pod dubem, za dubem.....	60
7.19 Ja, hoja, hoja.....	60
7.20 Chlapci biskupští.....	61
7.21 Z Kelník pacholci.....	61
7.22 Po potoce chodila.....	62
7.23 Čtyři koně ve dvoře.....	62
7.24 Ten kelnický mostek.....	63
7.25 Kdo umí vařit pjery.....	63
7.26 Hore Provodovem.....	64
7.27 Hnalo děvča krávy.....	64
7.28 Kelníky, Kelníky.....	65
7.29 Sivá holuběnko.....	65
7.30 Pod šable.....	66
7.31 Jemine, domine.....	66
7.32 Fašanky, fašanky.....	66
7.33 Panímámo, panímámo.....	67
7.34 Zhusta, chlapci, zhusta.....	67
7.35 Pukaly lavice, pukaly stolice.....	68
7.36 Mařena.....	68
7.37 Mařena, Mařena.....	68
7.38 Klíče.....	69
7.39 Klapačky.....	69
8. Hádanky.....	70
9. Pověsti.....	75

9.1 Poklady v Hřivném Újezdě.....	75
9.2 Poklad v „Budišovech“ u Hřivného Újezda.....	76
9.3 Poklad v Kamennéj.....	77
9.4 Léčivá slanica.....	79
9.5 Dívčí žlébek u Březůvek.....	81
9.6 Pokladnicová studánka na Humenci u Březůvek....	83
9.7 O dúbavském vodníkovi.....	84
9.8 Vodník kaňovský I.....	86
9.9 Vodník kaňovský II.....	87
10. Pohádky.....	89
10.1 Liška, zajíc a kohout.....	89
10.2 O kohoutkovi a slepičce.....	90
10.3 O nevděčném kuřátku.....	93
10.4 O ospalé děvečce.....	95
10.5 Král hadů.....	96
10.6 Smrt kmotřička.....	97
10.7 O poslušných kůzlátkách.....	100
10.8 O zlé koze.....	102
10.9 O šídlu, kohoutu, kačeru a houseru.....	104
10.10 Pláč nad utopenou myškou.....	105
10.11 Janíček.....	107
10.12 O řepě.....	109
10.13 O hloupé ženě.....	111
10.14 Muzikant a černokněžník.....	113
10.15 Dva šumaři.....	113
10.16 Víly.....	114
10.17 O hloupém Martinovi.....	115
10.18 Pasáček a černokněžník.....	115
10.19 O kohoutku a psíčkovi.....	116
10.20 Jak krajánek učil hasrmana na housle hrát.....	117
10.21 O vandrovném.....	118

11. Dětské hry.....	121
11.1 Hra na kolo mlýnské.....	121
11.2 Na černého Jana.....	121
11.3 Hra na Aničku a na Kačičku.....	122
11.4 Jedna, dvě, tři, čtyři, pět.....	122
11.5 Na Helišku.....	123
11.6 Na ševce.....	124
11.7 Hra na křepeličku.....	124
11.8 Na slepou bábu.....	125
11.9 Na pradlenu.....	125
11.10 Na konopky.....	126
11.11 Na kamenný most.....	126
11.12 Na kamenný most - jiná varianta.....	127
11.13 Hra na šprtanca.....	127
11.14 Hra na rytířstvo.....	128
11.15 Hra na luňáčka.....	129
11.16 Hra na lidušku.....	129
11.17 Hra na ovce.....	130
11.18 Hra na sudolicho.....	130
11.19 Hra na zlatou bránu.....	131
11.20 Hra na honěnou.....	131
11.21 Hra na lišku.....	132
11.22 Na čimčarovo jelito.....	132
11.23 Na vlčka a ovce.....	133
11.24 Na ježka (botku, řimbabu).....	133
11.25 Hra na jestřába.....	134
11.26 Na kozu.....	134
11.27 Na ztracené housátko.....	135
11.28 Hra na chytanou.....	135
11.29 Hra na muziku.....	136
11.30 Na Neboru.....	136

11.31 Hra na husy.....	137
11.32 Hra na svatbu.....	138
11.33 Na holuběnku.....	139
11.34 Na kočku a myš.....	139
11.35 Na holuby.....	140
11.36 Na barvy.....	140
11.37 Hra na košíček.....	140
11.38 Na černého Petra.....	141
11.39 Na zaklepávanou.....	141
11.40 Zaplétání věnečků.....	141
11.41 Dědečku, vstávej!.....	142
11.42 Hra na hodné a zlobivé děti.....	142
11.43 Hra na čerta.....	143
Závěr.....	144
Použitá literatura a prameny.....	145
Anotace	

Úvod

Ze své praxe učitelky na 1. stupni základní školy mohu konstatovat, že rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání považuje za důležité podněcovat žáky k regionálnímu cítění a s ním spojeným udržováním lidových tradic. V průběhu výuky žáci dosahují dostatečných vědomostí o zvláštностech ve svém rodném regionu, často jsou však tyto získané poznatky pouze na úrovni teoretické. Ve spoustě rodin se lidové prvky či tradice ustálily na velikonoční mrskačce a vánočním stromečku, pod nímž se hledají pořád dražší a dražší dárky. Vytratilo se zpívání s rodiči jen tak pro radost, povídání říkanek, příběhů, třeba i strašidelných, pohádek, vtipů a hádanek. Skladba jídel je mnohem rozmanitější, bohatší, ve stravování dětí převažují sladkosti a jídla typu fast food. Venku se děti scházejí velmi málo, natož abychom je spatřili například skákat gumu nebo panáka, hrát na schovávanou ve stromech, v potoce lovit ryby, jít na třešně aj. Styl oblékání je také zcela někde jinde. Když žákům ve škole vyprávím o svém dětství, tváří se, jako bych vyprávěla dávnou historii anebo hloupý vtip. Přitom spousta výzkumů hovoří o nutnosti zpívání, čtení a hraní her s dětmi k dalšímu rozvoji osobnosti. Vždyť i Jan Amos Komenský ve svém Informatoriu školy mateřské zdůrazňoval prvotní výchovu v rodině a stavil ji srovnatelně ke vzdělávání institucionálnímu.

Ve své diplomové práci s názvem Využití prvků lidové kultury Luhačovského Zálesí ve výuce na 1. stupni základní školy jsem popisovala, jak lze projektově zaměřeným vyučováním u žáků rozvinout i potřebné dovednosti a návyky týkající se tradičních pracovních technik, her a písní. Místně jsem se zaměřila na oblast vymezenou Antonínem Václavíkem - Luhačovské Zálesí.

Ve výše uvedené diplomové práci jsem se také kromě výročních obyčejů, tradičních pokrmů a nápojů k různým příležitostem, pohádek, her a písní sepsaných místními sběrateli Františkem

Bartošem, Josefem Černíkem a Jiřím Pajerem, zmiňovala také o lidovém tanci a o lidových krojích, které lze využít například i ke kulturním vystoupením při vesnických událostech, jako jsou Martinské hody, Cyrilometodějská pouť, Rozsvěcování obecního vánočního stromu, ale i při Dnu matek, Dnu obce a jiných. Tyto události jsou mezi občany velice oblíbené a hojně navštěvované, tudíž je nasnadě, aby se i místní škola prezentovala nějakým krátkým připraveným programem. Což školy, pokud lze obecně říci, dělají. Nicméně k vystoupení v krojích se uchyluje málokterá. Možná je v učitelích stále ještě zakořeněná doba, kdy se krojových vystoupení a průvodů využívalo k jiným účelům. Možná chtějí jít s dobou a vytváří vystoupení pojatá moderně. Až v posledních zhruba pěti deseti letech zaznamenávají lidové tradice v naší oblasti návrat, zakládají se folklorní soubory, jejichž cílem je buďto uchovat nebo znovu obnovit kulturní bohatství našich předků. Je to jistě dobře, ale stále si musíme uvědomovat, že regionální cítění nelze v člověku zakořenit jen formou navštěvování folklorního souboru. Jak bylo již mnohokrát řečeno, základ je opět v rodinné výchově v raném dětství v celostním pojetí výchovy v duchu lidových tradic.

Tato rigorózní práce by pak měla navázat na předchozí práci diplomovou tím, že ukáže, jakým způsobem lze naložit s folklorním souborem jako zájmovým kroužkem při základní škole. Většina folklorních souborů je podporována přímo obcí, funguje jako tzv. občanské sdružení, popř. jako jeho součást. Nicméně oba způsoby mají své klady. Je tedy na každém potenciálním vedoucím takového folklorního souboru, pro jakou formu se rozhodne. Rigorózní práce plní kromě funkce informativní také funkci metodického zásobníku. Čtenáře si jistě najde jak mezi učiteli, kteří se chtějí na zachování kulturního bohatství našich předků podílet, ať už přímo ve školním vyučování nebo v rámci zájmových aktivit nabízených školou, tak i mezi

vedoucími folklorních souborů - občanských sdružení, jako zdroj inspirace.

V prvních dvou teoretických kapitolách velmi zkráceně soustřeďuji poznatky o Luhačovském Zálesí z hlediska historického a etnografického. Množství informací na tato témata je již popsáno v mé diplomové práci. Ve třetí, taktéž teoretické, kapitole rozebírám pojmy folklor, folklorismus, dětský folklor, počátky folklorních slavností a souborů, ve čtvrté kapitole pak folklorní soubory v regionu Luhačovské Zálesí. Není mým úmyslem pojímat širší okruh, rozsah práce by na to nestačil.

Další kapitoly jsou již víceméně praktické, týkají se konkrétních činností folklorního souboru. Pro přehlednost umístěných námětů jsem použila dělení podle literárních žánrů.

I. Teoretická část

1. Luhačovské Zálesí z hlediska historického

Luhačovské Zálesí je oblastí, kde se schází hranice Hané, Slovácka a Valašska. Tento region označil Antonín Václavík ve své monografii *Luhačovské Zálesí* jako pětiúhelník mezi Zlínem, Vizovicemi, Bohuslavicemi, Újezdcem u Luhačovic a Zlámancem. Sem náleží obce Biskupice, Březůvky, Dobrkovice, Dolní Lhota, Doubravy, Horní Lhota, Hřivínův Újezd, Kaňovice, Kelníky, Kladná-Žlín, Lipová, Ludkovice, Luhačovice, Nevšová, Petrůvka, Polichno, Podhradí, Pozlovice, Pradliska, Provodov, Přečkovice, Rudice, Rudimov, Řetechov, Slopné, Sehradice, Velký Ořechov, Zlámanec. Někdy se do této oblasti zařazovaly i obce Březnice, Bohuslavice, Haluzice, Jaroslavice, Kudlov, Loučka, Maršov, Vlachovice, Zádveřice, Záhorovice a Želechovice.¹

Oblast Zálesí v minulosti byla ale mnohem větší než Václavíkem vymezené Luhačovské Zálesí. Název Zálesí jako první použil ve své mapě Moravy Jan Amos Komenský v roce 1627. Na této mapě jsou označeny pouze dvě oblasti Moravy, a to Zálesí a Haná. Další mapy, které následovaly po Komenského mapě Moravy, vymezovaly Zálesí podobně. Až v 19. století docházelo k velkým odlišnostem ve vymezování oblasti Zálesí, někteří badatelé Zálesí v mapě vynechali zcela.²

¹ VÁCLAVÍK (2005). Str. 10 - 11.

² PETRÁKOVÁ (2007). Str. 6

Resumé:

Zálesí je region, který jako první na své mapě vyznačil Jan Amos Komenský v roce 1627. Další dvě století byl vymežován podobně. V 19. století se na některých mapách Zálesí neobjevilo vůbec. Antonín Václavík v 1. polovině 20. století vymezil region Luhačovské Zálesí velmi přesně, jeho vymezení se používá dodnes.

Jan Amos Komenský was the first, who marked a region Zalesi on his map. It was in 1627. For the duration of two following centuries the Zalesi region was marked similarly but in the 19th century it was missing on some maps. In the first half of the 20th century Antonin Vaclavik very exactly defined the Luhacovske Zalesi region. This definition has been used up to now.

2. Luhačovské Zálesí z hlediska etnografického

Vzhledem k tomu, že se oblast Luhačovského Zálesí nachází na pomezí Valašska, Slovácka a Hané, je i místní kultura a zvyky protknutá všemi těmito třemi velkými regiony.³

Do regionální literatury pro děti, mládež a dospělé čtenáře se promítla **lidová slovesnost** a její žánry: ukolébavky, říkanky, hádanky, příběhy, pohádky, pověsti, anekdoty aj.⁴ Tyto okruhy lidové slovesnosti jsou velmi podrobně rozebrány v díle Františka Bartoše *Naše Děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poezie, zábavy, hry i společné práce* (2005), ale i *Špalíček pohádek a říkadel* (2001) a *O koblížkovi* (1986), dále také v díle Antonína Václavíka *Luhačovské Zálesí* (2005), Karla Plicky *Český rok* (1951, 1954, 1960, 1979) aj.

Hudba a lidová píseň se na Luhačovském Zálesí měnily hlavně vlivem Slovácka a Valašska. Prof. Josef Černík zaznamenal více než 600 záleských písní ve sbírce *Záleské písně z okolí Luhačovic* (1957). Další záleské písně můžeme najít ve sbírce Františka Sušila *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* (1954), ve sbírce Františka Bartoše *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými* (2003), v monografii Antonína Václavíka *Luhačovské Zálesí* (2005) a ve sborníku Jiřího Pajera *Záleský zpěvník. Z repertoáru Aloise Kubíčka z Kelník* (1990).

Lidovým tancem se zabývala Zdena Jelínková v knize *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska: Slovácko, část 1.* (1996), dále i v kapitole *Sedlcká a příbuzné tance na luhačovickém Zálesí* v Černíkově sbírce *Záleské písně z okolí Luhačovic* (1957) a v kapitole

³ BEZDĚK - BEZDĚK – STUDENÍK (2007).

⁴ SIROVÁTKA (1985). S. 23.

Lidový tanec ve Vlastivědě moravské: Zlínsko Vladimíra Nekudy (1995).

Výroční zvyky se vyskytovaly v celém Luhačovském Zálesí. V hornatějších oblastech se starší zvyky a obyčeje držely déle, zřejmě díky pomalejšímu společensko ekonomickému rozvoji v těchto oblastech regionu. Zvyky se měnily tak, jak se postupně měnila společenská a hospodářská situace obyvatel venkova. Lidé také přijímali zvyky jiných oblastí a přizpůsobovali je svým potřebám.⁵

Některé části celého systému zvyků existují i dnes, jen svůj původní náboženský význam a podobu rituálu změnily na příležitost společenské zábavy.⁶

Publikací na toto téma existuje velké množství, nevyjímaje Václavíkovo *Luhačovské Zálesí* (2005) je třeba upozornit také na jeho dílo *Výroční obyčeje a lidové umění* (2010). Dalšími zapisovateli byli také Karel Plicka (*Český rok* - 1951, 1954, 1960, 1979), František Bartoš (*Naše děti* - 2005), Blanka Petráková (*Příběh vyšivaného šátku* - 2010, *Svatba na luhačovickém Zálesí* - 2007) a mnoho dalších.

Co se týče **pokrmů a nápojů**, primitivní stravování mládeže – pasáků, tkvělo v požívání přírodních plodů, kořínků rostlin vařených v polévce, hub vařených v omáčkách nebo v polévce, ježků, hlemýžďů, ryb, raků, žab, vajíček ptáků, medu, chleba a masa z ulovených zvířat.⁷ K nim pak Václavík rozděluje další jídla, která vyžadují složitější kuchyňskou úpravu, na polévky, jídla moučná a kaše, omáčky, zeleninu a masité pokrmy. Kromě jeho publikace *Luhačovské Zálesí* (2005) stojí za zmínku kniha Blanky Petrákové *Luhačovické kuchyně* (2013).

⁵ PAVLIŠTÍK (1995). S. 259.

⁶ PAVLIŠTÍK (1995). S. 259.

⁷ PAVLIŠTÍK (1995). S. 259.

Lidový oděv na Zálesí patřil ke krojům horského typu, na jeho výrobu se používalo domácí zpracované sukno, konopné a lněné plátno. Postupně se materiál kupoval a oděv přejímal nové nížinné prvky.⁸

Tematikou lidového oděvu se kromě Václavíka a jeho *Luhačovského Zálesí* (2005) a *Textilu v lidové tvorbě* (2009) zabývala také publikace Petrákové *Lidový kroj luhačovického Zálesí* (2007). Ta odkazuje na Josefa Klvaňu a jeho *Lidové kroje na moravském Slovensku* (in Moravské Slovensko, 1918).

Resumé:

Lidová slovesnost, píseň, hudba a tanec, stejně jako výroční zvyky, pokrmy, nápoje a lidový oděv jsou velmi dobře popsány v dílech etnografů 19. a 20. století. Všechny tyto oblasti byly ovlivněné třemi velkými regiony, na jejichž rozhraní se Luhačovské Zálesí nachází - Slovácko, Valašsko a Haná.

Ethnographers of the 19th and 20th century very exactly described folk literature, songs, music and dance, as well as annual customs, food, drinks and costumes, in their composition. Three big regions - Slovacko, Valassko and Hana - had decisive influence on all of these parts of folk art.

⁸ PETRÁKOVÁ (2002 – 2006).

3. Folklor, folklorismus, dětský folklor

3.2 Vymezení pojmů

Slovník cizích slov připisuje slovu *folklor* dva významy. Prvním je folklor jako lidová kultura v širším smyslu. Druhým významem je jen část lidové kultury zahrnující slovesné, hudební, dramatické a taneční projevy.⁹ Jestliže konkrétní lidové tradice a oslavy stále žijí, bez přerušení a následného znovuoobnovování, lze mluvit o skutečném folkloru, někdy se setkáváme s pojmem prvotní existence folkloru, živá existence folkloru, Sirovátka (1989) používá pojem autentický folklor.¹⁰

Termín *folklorismus* pak označuje druhotnou podobu folkloru, která z folkloru vyplývá, je většinou institucionalizovaná a plně organizovaná, oproti živelné a kontaktní podobě folkloru.¹¹ Jde tedy o proces, ve kterém se lidová kultura a hlavně některé její části transformují z původního kontextu do jiného. Obsahové stránce samotného slova folklorismus se věnuje mnoho autorů (např. Oldřich Sirovátka, Alena Schauerová, Věra Haluzová). I přesto, že není jednoznačně vymezen význam pojmu, interpretace se shodují v tom, že jde o přenášení lidových tradic - folkloru do dnešního světa. Jde tedy o aktivity spojené s folklorem, které na rozdíl od původních tradičních *nežijí*, ale *existují*. Proto je také s folklorismem spojená definice o tzv. druhotné existenci folkloru.¹²

Sirovátka (1989) popisuje typické rysy folklorismu:

1. *uvědomělé, záměrné pěstování forem autentického folkloru a lidové kultury;*
2. *folklorismus se uskutečňuje v organizovaných prostředcích a na institucionalizovaném základě;*

⁹ *Pojem folklor* [on-line] [citováno dne 11. 6. 2014]

¹⁰ SCHAUEROVÁ (2007). S. 7.

¹¹ LEŠŤÁK, M. - SIROVÁTKA, O. S. 254-255.

¹² PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

3. *pro folklorismus mají značný význam prostředky masové kultury (tisk, kniha, rozhlas, televize, film);*
4. *projevy folklorismu dostávají někdy jiné funkce než původní folklorní jevy nebo jevy lidové kultury a vytvářejí se i některé nové funkce (zábavné, komerční, reprezentační);*
5. *folklorismus dostává kladnou nebo negativní hodnotu pouze v určitých souvislostech; sám o sobě není ani dobrý ani špatný.*¹³

Budeme-li dále analyzovat jednotlivé jevy a znaky folklorismu, můžeme dále využít dvou forem folklorismu Sirovátka (1989): přímé a nepřímé.

*Hlavní atributy přímého, bezprostředního folklorismu spočívají v tom, že jeho projevy se uplatňují v kontaktní formě a že napodobují systém autentického folkloru a lidové kultury... Přímý folklorismus se snaží kopírovat a fingovat projevy autentického folkloru. Je to fiktivní folklor, „jako by“ lidová píseň, lidový tanec, lidová hra nebo lidový obřad. Někteří autoři říkají, že je to „renesance“ folkloru a chápou tento folklorismus jako „oživování folklorního bohatství našeho lidu a jeho začleňování do celku kultury“.*¹⁴

Nepřímý, zprostředkovaný folklorismus používá jiný komunikační standard než přímý folklorismus a autentický folklor - totiž technická a masová média - jako je písmo, tisk, rozhlas, film, televize, zvukový záznam... Nepřímý folklorismus se uplatňuje v jiných systémech než folklorních, např. v systému hudebním, literárním (příklad autora - F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských, Ohlas písní českých), výtvarném (opět autor uvádí příklad - Karel Svoboda a jeho ilustrace knižního souboru Karla Plicky a Františka Volfa Český rok) i jiném.¹⁵

¹³ SIROVÁTKA (1989). S. 160.

¹⁴ SIROVÁTKA (1989). S. 161.

¹⁵ SIROVÁTKA (1989). S. 162.

Předmětem zájmu etnografů, folkloristů a pedagogů je také *dětský folklor*. Stejně jako u dospělých, tak i u dětí vedle sebe existují jak živé formy dětského folkloru, tak různé formy folklorismu. Pro jejich vzájemnou provázanost lze jen stěží určit hranici mezi nimi. Na uchování kulturního dědictví se podílejí obě formy.¹⁶

*Předávání dětského folkloru z generace na generaci se však neobejde bez dospělých. V této funkci mají a vždy měli důležité místo. V ukolébavkách a hrách s nemluvnaty vnímalo dítě od nejútlejšího věku matčinu lásku, ale i mateřskou řeč, při práci zabavila matka písničkami a říkankami batole, které se tak učilo mluvit, vnímat i cítit rytmus a jednoduchou melodii. V takové podobě byl dětský folklor samozřejmě i nezbytnou součástí života. Dítě si jej osvojovalo samovolně, spontánně. Nejprve doma od rodičů a prarodičů, později i mimo domov od vrstevníků.*¹⁷

*I v současnosti vstupují do procesu předávání folklorního dědictví dospělí, ale v pozměněné pozici a roli... Např. ve školách a v zájmových organizacích, v nichž kvantitativně převažují dětské folklorní soubory. V žádné z těchto institucí není již dětský folklor samozřejmě a nezbytnou každodenností. Je jen jedním z prostředků, jímž dospělý působí na nedospělého jedince.*¹⁸

3.2 Historie folkloru a folklorismu

Termíny folklor a folklorismus představují proces, který se v evropské společnosti formuje více než dvě stě let. Jedná se o transformaci lidové kultury a hlavně některých jejích částí z původního kontextu do jiného. Samotné slovo folklorismus se častěji vyskytuje od 60. let 20. století a jeho obsahové stránce se věnuje mnoho autorů.¹⁹

¹⁶ SCHAUEROVÁ (2007). S. 7.

¹⁷ SCHAUEROVÁ (2007). S. 7.

¹⁸ SCHAUEROVÁ (2007). S. 8.

¹⁹ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

Folklorismus tedy vychází z tradiční kultury venkova, již se dostalo větší pozornosti v době osvícenství a romantismu. *Hudba, píseň, tanec i oděv lidových vrstev se stávaly nejen symboly nově se rodících národnostně uvědomovacích snah, ale upoutávaly svou estetickou hodnotou také umělecký svět a byly jeho silnými inspiračními zdroji.*²⁰

Na přelomu 19. a 20. století byla hlavně vlivem intelektuálních vrstev více zdůrazňována snaha udržet nebo i navrátit venkovu ustupující prvky jeho kultury. *Tak se v českých podmínkách již na konci 19. století setkáváme se situací, kdy se vedle sebe vyskytovaly v původním prostředí starší a mladší projevy lidové kultury vycházející nejen z vlastního vývoje, ale i z vnějších podnětů, avšak řada z nich byla udržována pouze uměle, příležitostně a individuálně.*²¹

Předvádění zpěvů a tanců venkovanů před panovníkem nebo vrchními vrstvami obyvatel je v Evropě doloženo od 18. století. V Čechách je první velká lidová slavnost datována rokem 1792 v Praze u příležitosti korunovace Františka I. Byla provázána se žňovou a růžencovou slavností na okraji Prahy v Bubenči. Součástí byl i průvod s dožínkovou a svatební tematikou. Zde vystoupily také vybrané taneční páry a muzikanti z různých krajů. V následujících letech byla účast venkovských hudebníků a tanečníků při vítání císaře běžná.²²

Postupně však začínají tyto aktivity manifestovat i jiné myšlenky než pouze holdy a zdravice šlechtě. V českých zemích vrcholí národně uvědomovací období ke konci 19. století všeslovanskou ideou, která se nejvýrazněji projevila v uspořádání Národopisné výstavy československé v roce 1895 v Praze. Tato akce se stala mezníkem pro formování národopisu jako vědy, ale rovněž impulsem k rozvoji hnutí, pro které se vžil přívlastek folklorní. Proto již první národopisní pracovníci a zájemci, kteří podobná vystoupení připravovali,

²⁰ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

²¹ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

²² PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

*rekonstruovali zaniklé tance či zvyky, přičemž často těžili již z latentních repertoárů pamětníků.*²³

Později, když ustal zájem o Národopisnou výstavu československou, zahájily činnost spolky a zájmové organizace (Sokol, Orel a další). Větší pozornosti se však jejich činnost dočkala až v meziválečném období. Po vzniku ČSR patřilo k regionálním slavnostem na Moravě a ve Slezsku pořádání např. Slováckého roku v Kyjově (1922), Slezského roku v Jablunkově (1923), Hanáckého roku v Přerově (1923), Valašského roku v Rožnově pod Radhoštěm (1925), ale také propagačních Národopisných svátků Moravy v Brně (1925). Tyto slavnosti dnes (i přes některé tehdejší negativní kritiky) můžeme chápat jako počátky folklorních festivalů druhé poloviny 20. století. K meziválečnému období také patří snahy o povznesení rukodělné výroby, zachování lidových oděvů - krojů, lidových staveb apod.²⁴

V době protektorátu tyto tendence pokračovaly jen v omezené míře.²⁵

Po druhé světové válce a v 50. letech 20. století bylo folklorní hnutí silným nástrojem politické manipulace. Toto období bylo formou folklorismu silně provázeno písněmi o traktoristech, rozorávání mezí, souborovými pásmy družstevních svateb a dožínek, nízkých výtvarných projevů, státních cen a vyznamenání. V roce 1955 se konala 1. celostátní spartakiáda, zde vystoupila Veselice krojovaných skupin s 12 000 účinkujícími.²⁶ V roce 1957 se začal konat festival Dětská Strážnice, a to v rámci oslav Mezinárodního dne dětí. Od roku 1959 se pravidelně pořádají tzv. Dolňácké slavnosti v Hluku.²⁷ Ve Strážnici se také, a to již od roku 1946, koná Mezinárodní folklorní festival, zatím však s názvem Československo v tanci a zpěvu.²⁸

²³ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 6.

²⁴ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 7.

²⁵ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 7.

²⁶ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 7.

²⁷ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 197.

²⁸ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 204.

Vývoj folklorního hnutí ideově nadřazeného vlastním lidovým tradicím se dostal do slepé uličky. *Tíha folkloru* (článek Vladimíra Mináče, Literární noviny 1958) provázela celé společenské dění v následujících 60. a 70. letech 20. století. Veřejné snahy o řešení problému byly opět účelově zaměřené. V této době se začala výrazněji odlišovat činnost folklorních skupin na vesnici, kde soubory skutečně chtěly udržovat lidové tradice, a ve městě. Tam soubory stále předváděly jevištní formu folklorismu.²⁹ Regionálními slavnostmi této doby byly Hanácké slavnosti v Kroměříži, pořádaly se v letech 1971 - 1978),³⁰ nebo Liptálské slavnosti na Vsetínsku, konané od roku 1970.³¹ Oblast lidového tance se díky festivalům dostala do stejného měřítka s jinými obory umělecké činnosti a pomalu ztrácela ideologické prvky z let minulých.³²

V následujícím období 80. let 20. století bychom mohli zmínit např. Festival masopustních tradic ve Strání (1987)³³ a tzv. Šmukáč Vaška Mlýnka v Hodoníně (nebo také Festival lidového humoru - Šmukáč Vaška Mlýnka; 1986)³⁴

V 90. letech 20. století stojí za zmínku Mezinárodní folklorní festival Brno (od roku 1990), Lidový rok ve Velké Bystřici (od roku 1990)³⁵ a Festival hudebních nástrojů lidových muzik (poprvé se konal v roce 1991 v Uherském Hradišti)³⁶. V roce 1990 začal vycházet časopis *Folklór* (od roku 1994 *Folklor*) jako periodikum Folklorního sdružení ČR (FoS ČR)³⁷. Toto datuje vznik také rokem 1990. *FoS ČR sdružuje dětské i dospělé folklorní soubory. Nejvyšším orgánem je valná hromada zástupců členských folklorních souborů v čele s předsedou. Práce organizace se řídí usnesením valné hromady, která*

²⁹ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 7.

³⁰ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 199.

³¹ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 203.

³² PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 7.

³³ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 198.

³⁴ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 214.

³⁵ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 203

³⁶ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 198.

³⁷ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 217.

schvaluje plán aktivit na dva volební roky. Zaměřuje se na činnost programovou (přehlídky a festivaly), vzdělávací (hodnocení pořadů, semináře, kurzy), ediční (časopis Folklor, Kalendář akcí, metodické materiály a další tisky) a vnitřní (spolupráce s regiony, se zahraničím, s dalšími institucemi apod.). Je financována z příspěvků řádných členů, darů sponzorů a z prostředků státních grantů. Sdružení je hlavním pořadatelem Mezinárodního festivalu dětských folklorních souborů zemí střední Evropy v Luhačovicích s názvem Písní a tancem, celostátní přehlídky dětských zpěváků lidových písní ve Velkých Losinách, zemských přehlídek dětských folklorních souborů a mnoha dalších.³⁸

Resumé:

Folklor se od folklorismu odlišuje především svou živelností, nepřerušným trváním a spontaneitou svého projevu. Folklorismus pak lze rozlišit na přímý, neboli kontaktní a nepřímý, zprostředkovaný. Za dvě stě let své existence, prošlo folklorní hnutí několika etapami, v poslední etapě jeho prestiž vzrůstá.

Folklore is natural, continuous and spontaneous, in comparison with folklorism. Folklorism can be distinguished to contact and mediated forms. In two hundred years of its existence, the folklore movement has been changing, nowadays its prestige is on the rise.

³⁸ PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 218.

4. Dětské folklorní soubory Luhačovského Zálesí

4.1 Malé Zálesí (Luhačovice)

Občanské sdružení Malé Zálesí vzniklo v roce 1963 v Luhačovicích. Zakladatelkou a autorkou většiny prvních choreografií a pásem vystoupení je dnes již zesnulá Věra Haluzová³⁹. Současnými vedoucími souboru jsou Eva Dohnalová, Alena Kotišová a Marcela

³⁹ Věra Haluzová (30. 11. 1924 -

Pedagožka, organizátorka, autorka pořadů, národopisná pracovnice. V letech 1938 - 1943 studovala na gymnáziu ve Zlíně, poté byla totálně nasazena, maturovala v r. 1945 a nastoupila jako učitelka na obecnou školu ve Zlíně. Při zaměstnání absolvovala kurz pedagogiky při UP v Olomouci (1945 - 1946), externě studovala pedagogiku a psychologii na zlínské odbočce Vysoké školy pedagogické v Brně (1945 - 1947). V r. 1948 byla uvězněna (obvinění z protistátní činnosti), po osvobozujícím rozsudku po půl roce znovu přijata do školské služby. V r. 1949 byla přeložena na dvojtřídku do Biskupic, poté učila v Pozlovicích (1958 - 1959) a v Luhačovicích (1959 - 1984).

Již v r. 1946 organizovala ve zlínské sokolovně národopisnou slavnost. V Biskupicích založila dětskou skupinu her, písní a tanců a v r. 1950 zorganizovala slavnost Jaro na dědině, na které vystoupily děti z Biskupic, Kaňovic, Polichna a Ludkovic. V r. 1952 stála u vzniku mládežnického folklorního kolektivu, s nímž v obci oživila výroční zvyky (vynášení smrti, stavění a kácení máje, dožínky, hody s právem, vánoční koledování, fašank). Pro členy krúžku obnovila záleský kroj. V r. 1954 založila v Luhačovicích folklorní soubor Zálesí a v r. 1959 zájmový dětský kroužek - později soubor Malé Zálesí... Podílela se na přípravách Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici i Dětské Strážnice. Významně se angažuje zejména v oblasti dětských folklorních souborů. Od r. 1993 je hlavní autorkou pořadů Mezinárodního festivalu dětských folklorních souborů zemí střední Evropy v Luhačovicích. Dětskému folklornímu hnutí se věnovala rovněž v pedagogických studiích... od 60. let přednesla řadu přednášek o lidové kultuře luhačovického Zálesí v rámci celého kraje. Publikovala v časopisech Národopisná revue, Folklor, Naše pravda, Zlínské noviny, Luhačovické noviny, Lázeňské listy ad. Spolupracovala na uměleckém filmovém dokumentu „Staletý suvenýr“ (rež. S. Strnadel) a jako autorka scénáře na snímku „Fašanek v Biskupicích“ (1981, rež. K. Fuksa). Aktivně se podílela na činnosti Folklorního sdružení ČR. Od počátku 90. let byla režisérkou národních přehlídek folklorních souborů v Kroměříži a předsedkyní hodnotících komisí pro soubory Slovácka, Valašska i Hané.

Zemřela 30. října 2013.

PAVLICOVÁ - UHLÍKOVÁ (1997). S. 34 - 35.

Informace o souboru Malé Zálesí. [on-line] [citováno dne 25. 6. 2014]

Semelová. Soubor pracuje v pěti věkových skupinách. První skupinu tvoří děti mezi třemi a pěti lety. Druhá je skupina pěti až osmiletých dětí. Třetí je skupina osmi až patnáctiletých školáků. Čtvrtou skupinu tvoří mládež mezi osmnácti a dvaceti třemi lety. Poslední skupinu tvoří dospělí. Součástí je i cimbálová muzika. Soubor spolupracuje i s externími pracovníky, např. s Věrou Svobodovou, manželou Perůtkovými, Věrou Černoorskou, Hanou Slušíkovou aj.⁴⁰

Písňový a taneční materiál k činnosti čerpá soubor z lidových tradic Luhačovského Zálesí, ale i okolních regionů (Valašsko, Uherskobrodsko). Těžištěm práce jsou dětské hry, lidové a výroční zvyky (husopasky, hry na louce, zabijačka). Členové souboru se organizačně podílí na různých slavnostech pořádaných městem i lázněmi Luhačovice. Jako hosté se účastní mnoha festivalů v České republice, ale i v zahraničí (Holandsko, Řecko, Itálie, Polsko, Slovensko, Litva, Francie...).⁴¹

Nyní má soubor kolem 80 členů různých věkových kategorií.⁴²

4.2 Fěrtůšek (Kelníky)

První náznaky folklorního souboru se vztahují k roku 2003, kdy se čtyři děvčata domluvila na krátkém vystoupení pro spoluobčany a v době před Vánoci jim v místní kapliče zazpívala koledy a předala vlastnoručně pečené perníčky. V roce následujícím se k těmto děvčatům přidaly další děti a v dalším roce 2005 děti vystoupily v lidových krojích, jejichž rekonstrukci a čištění ze začátku hradily rodiny vystupujících dětí. V roce 2005 děti vystoupily i na Farních slavnostech ve Velkém Ořechově a na vesnické pouti na Kelníkách.⁴³

⁴⁰ *Informace o souboru Malé Zálesí.* [on-line] [citováno dne 7. 6. 2014]

⁴¹ *Informace o souboru Malé Zálesí.* [on-line] [citováno dne 7. 6. 2014]

⁴² *Informace o souboru Malé Zálesí.* [on-line] [citováno dne 7. 6. 2014]

⁴³ *Fěrtůšek.* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

Od roku 2006 pracuje Fěrtůšek jako nezisková organizace. Děti z kroužku každoročně vystupují u příležitosti Farních slavností ve Velkém Ořechově, Živého betlému, Vynášení Mařeny a vítání jara, Otvírání pramenů v Luhačovicích, koštu slivovice „Kelnické štamprle“, Dnu matek ve Zlámanci, pouti sv. Zdislavy na Kelníkách, Slováckých slavností vína v Uh. Hradišti aj. Organizace spolupracuje s Muzeem luhačovického Zálesí v Luhačovicích a Slováckým muzeem v Uherském Hradišti. Nezisková organizace Fěrtůšek nyní má 42 členů.⁴⁴

4.3 Doubravjánek (Doubravy)

Folklorní soubor Doubravjánek vznikl v roce 2006, první vystoupení se konalo u příležitosti 600. výročí založení obce Doubravy. V souboru pracuje 15 až 20 členů ve věku 2 až 13 let.⁴⁵

Dalším vystoupením, připravovaným každoročně, je Živý betlém, ve kterém účinkují i ostatní doubravští občané. Tato akce je putovní, těší se velké oblibě i v okolních vesnicích, např. ve Zlíně, v Luhačovicích, Pozlovicích, Bílovicích, ve Velkém Ořechově. Soubor vystupuje na Přehlídce dechových hudeb Doubravy, na Besedě pro seniory, Farním dnu v Dobrkovicích, Kaňovicích, v Hřivínově Újezdě, účastní se Slováckých slavností vína v Uherském Hradišti a mnoha dalších.⁴⁶

Vedoucí souboru je Dana Minaříková, hudební doprovod na klávesy zajišťuje Barbora Navrátilová.⁴⁷

⁴⁴ Fěrtůšek. [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁴⁵ Doubravjánek: O nás [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁴⁶ Doubravjánek: O nás [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁴⁷ Doubravjánek: O nás [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

4.4 Leluja⁴⁸ (Provodov)

Folklorní soubor Leluja byl založen v roce 2008 Evou Janíkovou a Hanou Tesařovou, pod záštitou Základní umělecké školy Morava ve Zlíně. Chtěly seznámit děti s lidovou kulturou Luhačovského Zálesí a dospělým připomenout zvyky a obřady, které byly kdysi nedílnou součástí života. Vedoucí souboru se stala Eva Janíková a navštěvovalo jej kolem 30 dětí z Provodova. Později se soubor rozrostl o děti z okolních vesnic. V roce 2011 se folklorní soubor přidal pod občanské sdružení Leluja, o. s., jehož součástí byla i hudecká skupina, ta se později rozšířila na cimbálovou a doprovází vystoupení folklorního souboru jak dětí, tak mládeže a dospělé chasy. V roce 2013 se k souboru přidal i ženský sbor. V témže roce sbor nazpíval album záleských písní, připomínající pětileté výročí vzniku souboru.⁴⁹

Soubor navštěvuje 70 členů z obcí Provodov, Řetechov, Pozlovice, Luhačovice aj., kteří jsou rozdělení podle věku do tří skupin (3 - 7 let, 8 - 14 let, dospělí rozdělení na taneční chasu a ženský sbor). Cimbálová muzika má deset členů.⁵⁰

Náměty soubor čerpá z děl Antonína Václavíka, Josefa Černíka a Zdeny Jelínkové.⁵¹

Folklor soubor Leluja předvádí hudební, taneční, ale i dramatická pásma, která tvoří místní tance, písně, lidové zvyky nebo dětské hry. Vystupuje na festivalech v rámci ČR, ale i zahraničí. Podílí se na znovuobnovení lidových zvyků v obcích své působnosti. Na jaře vynáší Mařenu a chodí s létěčkem, v létě pořádá Králenskou

⁴⁸ Název a znak souboru má připomínat poutní místo vzniku souboru. Leluja znamená lilie. Autorem znaku je Jan Slovák z Provodova. *Leluja: O souboru* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁴⁹ *Leluja: O souboru* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁵⁰ *Leluja: O souboru* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁵¹ *Leluja: O souboru* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

obchůzku, v zimě vystupuje na živých Betlémech. Účastní se Slováckých slavností vína v Uherském Hradišti.⁵²

4.5 Divíšek (Dolní Lhota)

Vznikl v roce 2011 v Dolní Lhotě, rok poté se připojil ke sdružení Komunitní škola T.R.N.K.A. Členy souboru jsou děti různého věku. Soubor má za sebou např. vystoupení pro seniory v Domově důchodců v Loučce, účast na Ovčáckých slavnostech v Prlově a mnoho dalších.⁵³

4.6 Skřivánek (Hřivínův Újezd)

Folklorní soubor Skřivánek byl založen v roce 2013 jako zájmový kroužek při Základní škole a mateřské škole Hřivínův Újezd, okres Zlín. Navštěvuje jej 11 děvčat navštěvujících ZŠ a MŠ Hřivínův Újezd. Děvčata jsou ve věku 5 až 9 let. Vedoucí souboru je Miroslava Štěpaníková. Děvčata ze souboru mají za sebou jeden školní rok existence souboru a několik vystoupení, např. při Martinských hodech v Hř. Újezdě, Setkání s důchodci v Hř. Újezdě, Setkání se seniory v Kaňovicích, Dnu obce v Hř. Újezdě a jiných. Na akci Velikonoce na rolnické usedlosti č. p. 19 v Kaňovicích vystoupila se svým pásmem Vynášení Mařeny a jarní hry dětí.

⁵² *Leluja: O souboru* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

⁵³ *Divíšek - dětský folklorní soubor* [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]

Resumé:

Folklorními soubory Luhačovského Zálesí jsou Malé Zálesí, Fěrtúšek, Doubravjánek, Leluja, Divíšek a Skřivánek. Všechny tyto soubory navazují na odkaz lidových tradic svého regionu a ke své práci hledají inspiraci v dílech etnografů, kteří se zabývali oblastí Luhačovského Zálesí.

In the Luhacovske Zalesi region there are folk groups such as Male Zalesi, Fertusek, Doubravjanek, Leluja, Divisek and Skrivanek. All these groups continue in folk tradition of the Luhacovske Zalesi region. They search inspiration in works of ethnographers of the Luhacovske Zalesi region.

II. Praktická část

METODICKÝ MATERIÁL PRO ČINNOST DĚTSKÉHO FOLKLORNÍHO SOUBORU

5. Říkadla

Nejmenším dětem slouží ke hře s prsty a dlaněmi tyto říkanky:

*Tu d'ubala kurka (slepička), tu, tu, tu, (ťuká se dítěti prstem do dlani)
tomu dala, tomu nic, (přebíráme jeden prst po druhém)
a ten plakal, a ten skákal,
a ten malučký frrr
do polečka na zrnečka.⁵⁴*

*Vařila myšička kašičku,
na zeleném rendlíčku;
tomu dala, tomu nic,
tomu mámo, tomu víc,*

*ten plakal, ten skákal,
a ten malučký frr
do komůrky na homolečky,
tam se napapal.⁵⁵*

Říkadla doprovázená tleskáním ručkama:

*Čáp, čáp, čapušky,
pojedeme na hrušky,
a s hrušek do Němec,
Janíčkoví pro věnec.⁵⁶*

*Paci, paci, pacičky,
dal nám Pán Bůh ručičky,
aby hodně dělaly,
a nožičky běhaly.⁵⁷*

*Čáp, čáp, čapušky,
pojedeme na hrušky,
a s hrušek na hrnce
naší Filoménce;*

*koupíme jí hrneček,
dá nám plný trneček,
koupíme jí mísečku,
dá nám chleba skyvečku.⁵⁸*

⁵⁴ BARTOŠ (2005). S. 25.

⁵⁵ BARTOŠ (2005). S. 26.

⁵⁶ BARTOŠ (2005). S. 23.

⁵⁷ BARTOŠ (2005). S. 24.

⁵⁸ BARTOŠ (2005). S. 23.

Říkaneky doprovázené máváním spojenými pažemi před sebou nahoru dolů a závěrečným rozháněním:

*Kvá, kvá, kvačica,
černá, bílá slepica,
pučte, kmotře brány,
rozežem vrány,
pučte, kmotře, čepice,
rozeženem slepice!*⁵⁹

*Kvá, kvá, kvačica,
černá slepica,
pošťajte nám, strýcu, brány,
rozeženem my ty vrány,
pošťajte nám čepice,
rozeženem slepice. Kšá!*⁶⁰

*Kvá, kvá, kvačica,
pojedeme do žita.
Požčajte nám voza.
Sedí na něm koza.
Požčajte nám řešata.*

*Sed'á na něm kuřata.
Požčajte nám říčice,
sed'á na ní slepice - šak
my jich zeženeme, kššš!*⁶¹

První taneční krůčky malých dětí je možné provázet např. říkankami, které uvádí Václavík (2005).

*Dyny, dyny, dyny, dyny,
tancovala Kača f síni.
Dyny, dyny, dyny, dy,
tancovala štíry dni.*⁶²

*Tancovala Majdaléna,
Janečkova mladá žena,
tancovala velice,
až í pukly střevíce.*⁶³

*Na svatého Řehoře
tančil Martin na dvoře,
přítlačil sa g Maleně,*

*Na svatého Havla
tancovala Pavla,
tancovala křivje,*

⁵⁹ PLICKA (1951). S. 40.

⁶⁰ Autorčina vzpomínka na dětství. Tuto říkanku říkala babička v Částkově. Slyšela jsem ji i od manželovy babičky v Bílovicích.

⁶¹ BARTOŠ (2005). S. 24.

⁶² VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

⁶³ VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

tancoval s nů v haleně.⁶⁴

až í pukly střívje.⁶⁵

*Na tú svatú Kateřinu,
chytil Jakub Apolěnu,
velice s nů nadrdál,
až si drle potrhál.⁶⁶*

*U Hradišča pršalo,
tady ani nekaplo.
Tady ani, tady ani,
tady ani nekaplo.⁶⁷*

Jiné říkanky je možno doprovázet např. hrou na tělo nebo jednoduchými Orffovy nástroji - dřívky, bubínkem, dřevěným blokem, nebo melodicky podbarvit doprovodem ostinata např. na zvonkohru.

*Tetko, kam dete,
co to nesete?
Handričky na jehličky
chlapcom na gatě.⁶⁸*

*Sedí dědák na dubje,
hladí ženu po hubje,
a ona ho po křibetě,
dobře je nám f tomto světě.⁶⁹*

*Šél zajíc brázdú,
mňél kapsu prázdnu.
Potkala ho Kača,
dala mu koláča.*

*Šél zajíc brázdú,
mňél zas kapsu prázdnu.
Nakúpil si tabáku,
och, ty jeden lajdáku.*

*Nésl dědek koše,
dál mu štyry groše.
Kup, zajíčku, kašičky
pro ty malé dětičky.⁷⁰*

*Baranice, čepica,
zedla kočka zajíca;
dobře kočce palicú,
nech nežere zajícú.⁷¹*

⁶⁴ VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

⁶⁵ VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

⁶⁶ VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

⁶⁷ VÁCLAVÍK (2005). S. 331.

⁶⁸ VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

⁶⁹ VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

⁷⁰ VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

⁷¹ VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

*Chvála Pánu Bohu
zlámal si čert nohu
a čertica ruku,
osívaja múku.⁷²*

*Čáry, máry, pod kočáry,
nech sa ti to nepodaří.*

*Čarovál pes,
aby byla dnes.*

*Šnečku, šnečku,
vystrč růžky,
dám ti krejcar
na tvarůžky.*

*Mé milé léto,
cos nám přineslo?
Kvítí pěkného,
modrého, bílého
i červeného.*

*Až se louka rozzelená,
kleknu si tam na kolena.
natrhám si kvíteček,
upletu si věneček.⁷⁷*

*Chytíl Fabiš metlu,
uderíl s ňú Teklu
a ona ho polénečkem,
pod maštalným okénečkem.⁷³*

*Čarovala ryba,
aby byla chyba.*

*Čarovál rak,
aby bylo tak.⁷⁴*

*A troníček
na tabáček,
bude z tebe
hajdaláček.⁷⁵*

*Vijte, vijte, věnce,
však je dost pletence,
však je dosti kvítí,
až se louka svítí,
však je dosti lupení,
až se louka zelení.⁷⁶*

*Leze žaba do bezu,
já tam za ňú polezu.
Kudy ona, tudy já,
chytím-li ju, bude má.⁷⁸*

⁷² VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

⁷³ VÁCLAVÍK (2005). S. 332.

⁷⁴ VÁCLAVÍK (2005). S. 333.

⁷⁵ BARTOŠ (2005). S. 66.

⁷⁶ BARTOŠ (2005). S. 69.

⁷⁷ BARTOŠ (2005). S. 69.

*Andulka konopě močila,
žabka jí do kapsičky skočila,
na druhý den močila len,
žabka jí z kapsičky skočila ven.⁷⁹*

*Já su malý pacholíček,
já su malý pacholek,
dyby mně dal někdo vdolek,
snědl bych aj okolek.⁸¹*

*Franta, Franta, bumbříček,
honil kočky přes rybníček,
a jedna mu na střechu,
hodil po ní vařechú,
a jedna mu na hrušku,
hodil po ní halušků.⁸²*

*Had leze z díry,
vystrkuje kníry,
bába se ho lekla
na kolena klekla.
Jen se bábo, nelekej,
na kolena neklekej.⁸⁵*

*Naša husa seděla,
tři mladé vyseděla,
jedno bylo celé bílé,
a to druhé sivé,
a to třetí sedlaté.
Co sa na mňa díváte?
Háj, háj, ven!⁸⁰*

*Á, bé, cé, dé,
kočka přede,
kocúr motá,
pes počítá,
kolik nití
do desíti.⁸³*

*Antonín, veze kmín,
veze Káču na tragaču,
šup s ní na komín!
Tragač píská, Káča vříská!⁸⁴*

⁷⁸ BARTOŠ (2005). S. 114.

⁷⁹ BARTOŠ (2005). S. 114.

⁸⁰ BARTOŠ (2005). S. 114.

⁸¹ BARTOŠ (2005). S. 128 - 129.

⁸² BARTOŠ (2005). S. 138.

⁸³ BARTOŠ (2005). S. 155.

⁸⁴ KULHÁNKOVÁ (2008). S. 22.

⁸⁵ KULHÁNKOVÁ (2008). S. 18.

*Voře, voře Jan,⁸⁶
přiletelo k němu devět vran.
první praví: „Dobře voře,“
druhá praví: „Nedobře voře,“
třetí praví: „Dobře voře,“
čtvrtá praví: „Nedobře voře,“*

*pátá praví: „Dobře voře,“
šestá praví: „Nedobře voře,“
sedmá praví: „Dobře voře,“
osmá praví: „Nedobře voře,“
devátá praví: „Dobře voře Jan!“*

*Fanfr, fanfr, fanfrnoch, nastává nám nový rok,
nový rok nám nastává, koledy nám nandává.
Běží zajíc nahoru, nese pytel zázvoru,
naše kočka doma leží, zdvíhá ocas, taky běží.
Babka sedí za kamny, vylizuje kuthany,
kocour na ni vrčí, že ji dolů strčí.
Bukú, bukú, bukú, otevřete ruku,
koledy nám dejte, nic se mi nesmějte.⁸⁷*

*Nový rok nám nastává,
všeho dost nám dává. Hej, nám, hej, koleda!
Dnes i náš hospodář
vyjasní svoji tvář. Hej, nám, hej, koleda!
I naše paňmma
směje se od rána. Hej, nám, hej, koleda!⁸⁸*

*U svatého Jezulátka veselo tam bylo,
delší čas už temu přešel, co sa narodilo.
Tyty, drinty, tyty, drinty na husle mu hráli
a ovečky na zvonečky k temu ligotaly.⁸⁹*

⁸⁶ Celou říkanku můžeme říct jedním dechem. PLICKA (1951). S. 27.

⁸⁷ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 143.

⁸⁸ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 143.

⁸⁹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 144.

*Jezulátku poklonit se přišli pastýřové
a zdaleka sem přijeli vzácní tři králové.
Dyny, dyny, danaj, dyny, na dudy sa hrálo
a to svaté Jezulátko sladko při tom spalo.⁹⁰*

*Svatá máti kašu vaří pro synáčka svého,
svatý Josef hračku robí z dřeva cedrového.
Cingaj, lingaj, lingaj, cingaj, aj na cimbál hráli,
zpívali a cifrovali, tak sa radovali.⁹¹*

*Masopust, masopust, Popeleční středa,
kdo nemá kožúšek, promrzne až běda.
Já nemám, já nemám, já sa třesu mrazem,
dajte mně slaninu, zahřeju sa rázem.
Kocúr sedí ve spíži,
slaninu si obhlíží,
když mně chcete kousek dát,
mosíte ho odehnat.
Kdybyste sa ale báli,
že byste sa pořezali,
vylezu na žebřík,
udělám šmik, šmik, šmik,
uříznu si kus,
velký jako vůz.⁹²*

*Masopust, masopust,
do kola mě, holka, pust!⁹³*

⁹⁰ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 144.

⁹¹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 144.

⁹² ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 149.

⁹³ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 149.

Panímámo, pečte šišky, medvědáři idú!

*Na dudy hrajú,
na jelita pískajú,
podpatkama třískajú!⁹⁴*

*Panímámo, na vašu česť,
dajte nám slanin jako pěšť.
Jestli nám slanin nedáte,
na svých hrncích to poznáte,
jak budú létat z police,
jak mlynářovy slepice,
když sa nažraly ukradeněj pšenice.⁹⁵*

*Skákala bába reksum, kandr, cinka, bzinka, přes rybník,
skákal za ní reksum, kandr, cinka, bzinka, kominík.
Bába se ho reksum, kandr, cinka, bzinka, ulekla
a skočila reksum, kandr, cinka, bzinka, do pekla.⁹⁶*

*Dneskaj je svatého Řehořa deň,
zachovává se obyčej ten,
že školní žáci chodí
okolo dobrých lidí,
hledajíc sobě živnosti
dle starodávných zvyklostí.
I my jsme k vám přišli
vašu paňmámu navštívití,
abychom od ní dostali
slaniny, jitrnice, klobáse,
to ráda taková chasa chce.⁹⁷*

*Čáp letí po poli,
slepička ho dohoní:
Kam ty, čápe, kam letíš?
Do zlaté komory!
Co tam budeš dělati?
Stříbro, zlato, lámati.
Kam ho budeš dávatí?
Mlynářovic dcerce,
aby pletla věnce,
pod schodem, pod schodem
pomazaným tvarohem.⁹⁸*

⁹⁴ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 150.

⁹⁵ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 150.

⁹⁶ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 151.

Smrtonožko, velkonoško, kdes tak dlouho byla?

U studánky, u rubínky ruce jsem si myla.

Zámečkem, zámečkem jsem si zamykala,

lístečkem, lístečkem jsem si odmykala.

Mařeno, Mařeno, kam jsi klíče dala?

Dala jsem je, dala, svatému Jiří,

aby nám otevřel od máje dveří.

Svatý Jiří vstává, zem odmykává,

aby tráva růstla, travička zelená,

růžička červená, fiala modrá.¹⁰⁰

Smrt nesem ze vsí,

nové léto do vsí.

Vítej, léto, líbezná,

obilíčko líbezná.⁹⁹

Neseme Mořenu,

navrchu červenú,

na spodku zelenú,

pěknú, pěknú,

přistrojenú,

helo, helo!¹⁰¹

Otloukej se, píšťaličko, otloukej se, mízo-lízo,

nebudeš-li se otloukati, budu na tě žalovati

krajskému pánu, z korbele do džbánu,

ze džbánu ke studnici,

přijdou na tě čtyři vlci, pátá liška, šestý pes,

sežerou tě ještě dnes, mízo-lízo, zčerstva

lez!¹⁰²

Otlúkaj sa, píšťaličko vrbová,

pojedeme na pastvisko na drva,

a s pastviska na oné,

budem kopat v komoře.

V komoře je gahdoš,

nedal bych ho za groš,

a slepice okorá,

nedal bych ju za tora.

Zajíc běží hore humny,

roztrhal si d'úry,

liška mu ich zešívá,

veverka se posmívá;

chyt' veverku za uši,

povedem ju k Maruši,

od Maruše k Ance

na makové žgance.

Dost', vršku, dost',

už je holá kost'.¹⁰³

⁹⁷ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 157.

⁹⁸ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 157.

⁹⁹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 159.

¹⁰⁰ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 157.

¹⁰¹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 159.

¹⁰² ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 159.

*Tatar, tatar na tatarec,
dajte, tetko, kopu vajec,
jak nedáte kopu vajec,
hodíme vám dívku na pec
a pacholka do komína,
uudí se, jak slanina.¹⁰⁴*

*Ej, májek, májek,
zelený májek.
Kdo ťa postavil?
Švarný šuhajek.
A na tom májku
červená šatka,
kdo ju uvázal?
Švarná galánka.¹⁰⁷*

*Žně nám skončily,
všechno jsme složili,
složili, svázali,
včasné dom dostali.
Však jsme se nažali,
snopů navázali!
Co bychom nebyli
na chvíli veselí!¹⁰⁹*

*Tetko, kam jdete? Co to nesete?
Pár vajíček od slepiček,
kousek másla od kraviček
a Zuzance na gatě.
Tetko, kam jdete? Co to nesete?
Škarbaličky a jehličky,
chlapcům na gatě.¹⁰⁵*

*Až se louka zazelená,
kleknu si tam na kolena,
utrhnou si kvíteček,
upletu si věneček.¹⁰⁶*

*Melu, melu pšeničku
do zlatého hrníčku.
až namelu, budu péct,
až upeču, budu jest.
Melu, melu mouku,
ve zlatém klobouku,
co namelu, to prodám,
mlynářovi nic nedám.¹⁰⁸*

*Ty klásky na poli, co sme nechali,
zažeňte tam husy, by je sebraly.
Posvícení je za dveřma, v síni,
děte pro řezníka, ať de bít svini.¹¹⁰*

¹⁰³ BARTOŠ (2005). S. 224.

¹⁰⁴ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 162.

¹⁰⁵ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 162.

¹⁰⁶ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 167.

¹⁰⁷ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 167.

¹⁰⁸ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 172.

¹⁰⁹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 172.

¹¹⁰ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 173.

*Hrabejte, hrabejte,
to zelené seno,
i já bych hrabala,
kdyby se mi chtělo.¹¹¹*

*Zpívaj, kohútku,
dám ti žitečka,
co ho nažala
moja galánečka.
Zpívaj, kohútku,
dám ti jarého,
abys nezaspal
do dňa bílého.¹¹³*

*Černá Máry, skoč do jámy!
Kdo tam je?
Čert tam je.
Co tam dělá?
Vaří kaši,
Čím ji mastí?
Kolomastí.
Čím ji jí?
Lopatou!
Má palici chlupatou!¹¹⁶*

*A já vám nepovím,
co je naší Kači.
Najedla sa suché řepy,
a teď ji to tlačí.¹¹²*

*Ach, Kačo, Kačo,
proč se nečešeš,
jako jiné ženky
hlavu neneseš?
Za našimi humny,
tam je suchá peň,
tam se můžeš česat
třeba celý den.¹¹⁴*

*Anděl Páně zlámal sáně,
svatý David dal je spravit,
svatá Eva dala dřeva,
svatá Tereza dala železa,
svatý Jakub dal je okut,
svatý Job na ně hop,
svatý Jan vozil se na nich sám.¹¹⁵*

*Dajte nám, dajte, co máte dáti,
už je nám zima pod okny státi.
Jeden je nahý, druhý je bosý
a ten třetí sa v kabeli nosí.¹¹⁷*

¹¹¹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 174.

¹¹² ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 174.

¹¹³ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 174.

¹¹⁴ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 176.

¹¹⁵ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 178

¹¹⁶ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 178.

¹¹⁷ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 178.

*Já su malý koledníček,
přišel sem k vám pro půlníček,
dajte mi trnek,
mám na ně hrnek;
dajte mi hrušek,
mám na ně brůšek;
dajte mi klobásu,
tříkrát sa nu opášu.¹¹⁸*

*Já jsem malá holčička,
přišla jsem pro jablíčka,
voříšků mi také dejte,
a nic se mi nevysmějte.
Ježíšek vás pochválí,
že jste mi mnoho dali.
Přidejte mi grošíček
Ježíšku na perníček,
Ježíškovi na kašičku,
osladí si svou kašičku,
aby on libě spal,
své matičce pokoj dal.¹²⁰*

*Já jsem malá panenka,
nesu vám novinku,
přiběhla jsem z Betléma
nyní malou chvílinku.
Stal se tam div veliký,
že Panna Maria
překrásné Jezulátko
na ten svět zrodila.¹¹⁹*

*Já jsem malý koledníček,
přišel jsem k vám pro troníček,
troníček mi dejte,
nic se mi nesmějte.
Dáte-li mi berana,
upeču ho do rána;
dáte-li mi krávu,
řeknu: Zaplat' Pánbu;
dáte-li mi kozu,
uvážu ji k vozu;
dáte-li mi kohouta,
ponesu ho do kouta.¹²¹*

¹¹⁸ BARTOŠ (2005). S. 219.

¹¹⁹ BARTOŠ (2006).S. 138.

¹²⁰ BARTOŠ (2006). S. 138.

¹²¹ BARTOŠ (2006). S. 137.

Resumé:

Dětská říkadla jsou základním prvkem lidové slovesnosti, který rozvíjí rytmické cítění dětí. Některé říkanky mají obecnou platnost, jiné jsou vázané na výroční obyčeje.

The basic element of folk literature is a nursery rhyme. It develops a sense of rhythm in children. Some rhymes are connected with annual customs.

6. Rozpočítadla

*Sedí dědek na rynku,
klepe svoju marinku:
aj já fšecky klepat budu,
třeba sám já tady zbudu,
hled'ťe, fšeci, hen,
ty mosíš ít s kola ven.*¹²³

*Taky, taky, taky,
chytajú tam raky,
chytíja tam také nás,
na špekáček, na pekáč.*¹²⁵

*U starého lesíka,
starý ježek naříká,
ztratíl prej tam nové boty,
jak šél pánom do roboty.
Nenaříkaj, ježku náš,
mezi nama boty máš;
nech ích našél ten či ten,
vypichaj ho z kola ven.*¹²⁷

*Engele, vengele gót, přeskočil zajíček plot;
přeskočil dvje trnky, hledaje Verunky.
Verunka tot.*¹²⁸

*Andělíček na špalíček,
ty mosíš ít ven,
lesti nepůjdeš ven,
uderím ťa zlatým kameňem!*¹²²

*Jedna, dvje, tři,
štyry, pjet, šest,
sedn, osn, devjet,
zavřete si chalúpečku,
vleze vám tam medvjet.*¹²⁴

*Had leze z d'úry,
uhryzuje kúry.
Haklica, puklica,
zelená stolica,
štyry oka do potoka,
Páté ven.
Gdo nepůjde ven,
uderím ho kameňem.*¹²⁶

¹²² VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²³ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²⁴ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²⁵ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²⁶ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²⁷ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹²⁸ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

*Endele, vendele gród,
přeskočil zajíček plot;
přeskočil na desku,
hledaja Terésku.*

*Teréska tot.*¹³⁰

*Evendule, na tom dubje
na vršku sú ptáci,
jeden ležel na zámeček,
kúpíme mu bubéneček,
bum, bum, fidli, fidli, ven.*¹³¹

*Seděla, kurotvja
na dubovém chrástí,
vyseděla pjet vajíček,
kole jedenásti.*

*Holubi na duby,
škrk, brk, ven!*¹³³

*U téj boží svatěj muky
leží voják zloža ruky,
zabitý, zabitý,
rozmarýnem přikrytý.
Gdo nevjeří, nech tam bježí,
šak tam šabla ešče leží,
krvavá, krvavá, červenú pantlú omotaná.*¹³⁵

*Jedna, dvje, baba jde,
jedna, dvje, tři, baba šetří,
jedna, dvje, tři, štyry, pjet,
baba vaří s kaše met.*¹²⁹

*Abum, tatarum,
cimflek, tufarum,
raba, raba, rabatyka,
ten železný zvon,
on sa paří na kaménci,
vystupujte, krakovjenci,
krá, krá, kraková,
kady voda nemohla,
ač kač, tihy, voda ven!*¹³²

*Evendule, na tom dubje,
vyvédli sa vrabci,
vybrali ích na škvračénku
Máčalovi chlapci.*

*Jeden chlapec, chyťa hrnec,
utěkál s ním na Komonec.
Potťe, chlapci, máme zvonec,
gdo neumí zvonit,
ten nás mosí hónit.*¹³⁴

¹²⁹ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³⁰ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³¹ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³² VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³³ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³⁴ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³⁵ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

*Had leze z d'úry,
veze sobje kúry;
haklice, babčice,
d'úravé říčice,
tékla voda
do potoka,
Anči do oka.¹³⁶*

*Jedna, dvje, tři, štyry, pjet,
pot kovárňú roste kvjet.
Díťa pláče, bude deň,
poť, synečku, s kola ven.¹³⁸*

*Jeden dvá, to su já,
jeden tři, to sme my,
jeden čtyry, neměl víry,
jeden pět, jabka pek,
jeden šest, ten měl česť,
jeden sedum, vyšel před dům,
jeden osum, ten měl rozum,
jeden devět, vařil oběd,
jeden deset, zůstal viset,
jeden jedenáct, a ty, pane,
chytej nás!¹⁴¹*

*Slnco svítí, tajá,
půjdeme do hája,
co tam budem dělat,
stříbro zlato kopat,
málo zlata, moc je nás,
di, synečku,
pryč od nás.¹³⁷*

*Jeden, dva, tři,
my jsme bratři,
který je tu mezi námi,
co si zalez do té slámy?
Ten nebo ten,
vyhod'me ho z kola ven.¹³⁹*

*Jedna dvě tři štyry pět,
podkovář mně bije cvek,
dítě pláče, bude deň,
a ten starší pude ven.¹⁴⁰*

*Jedna dvě tři štyry pět,
u kováři visí cvek,
kdo ten cvek ukradne,
tomu ruka upadne.
Ukradl ho kluk,
bude viset jako žuk.¹⁴²*

¹³⁶ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³⁷ VÁCLAVÍK (2005). S. 335.

¹³⁸ VÁCLAVÍK (2005). S. 336.

¹³⁹ BARTOŠ (2005). S. 106.

¹⁴⁰ BARTOŠ (2005). S. 107.

¹⁴¹ BARTOŠ (2005). S. 106.

¹⁴² BARTOŠ (2005). S. 107.

*Jedna dvě, baba jde,
jedna dvě tři, baba šetří,
jedna dvě tři čtyry, baba šetří slívy,
jedna dvě tři čtyry pět, baba šetří med,
jedna dvě tři čtyry pět šest, baba seká klest,
jedna dvě tři čtyry pět šest sedum, baba běží před dům,
jedna dvě tři čtyry pět šest sedum osum, baba klepe kosu,
jedna dvě tři čtyry pět šest sedum osum devět,
babu sežral medvěd.¹⁴³*

*Jendě, dvendě, třindě, adě, padě, sokva, bokva, kotrlec, palec, muzika,
tanec, sekera, nátur, kobyli batur, baran žduc.¹⁴⁴*

An, cvaj, liky, dva špalíky, cvok.¹⁴⁵

An, cvaj, traj,

fiky, panna, ráj,

fiky, panna, obrštuk,

te seš šelma, já so kluk.¹⁴⁷

(nebo: ty si šelma, já su kluk.)

Andělíčky dva špalíčky,

cvoky boky ven;

nepůjdeš-li, vyrazím tě

zlatým kamenem.¹⁴⁹

Had leze vedle meze, hledá sobě medu,

Stojí vrba u potoka,

jmenuje se klíč,

na koho to slovo padne,

ten musí jít pryč.¹⁴⁶

Enta to, deváto,

enymíny, lucimíry, mikšanto.¹⁴⁸

Am bum tes,

ty si starý pes,

a já mladá veveruška,

a ty za mnou vlez.¹⁵⁰

¹⁴³ BARTOŠ (2005). S. 106.

¹⁴⁴ BARTOŠ (2005). S. 107.

¹⁴⁵ BARTOŠ (2005). S. 108.

¹⁴⁶ BARTOŠ (2005). S. 109.

¹⁴⁷ BARTOŠ (2005). S. 108.

¹⁴⁸ BARTOŠ (2005). S. 109.

¹⁴⁹ BARTOŠ (2005). S. 109.

¹⁵⁰ BARTOŠ (2005). S. 109.

*přišla k němu gargolička: Já tě tam zavedu.
Mne netřeba voditi, já umím sám choditi.
Zavedla ho do Vídně, tam kujú peníze,
co nakujú, to propijú, u nás o ně núze.¹⁵¹*

*Hopsa, hopsa, dáme koňům ovsu,
a hříbatům otavy, pojedeme do Prahy.
Co tam budem dělati? Zlato, stříbro kopati.
Kam je budem dávati?
K rectorové cerce, ona plete věnce.
Kdo ten věnec dobude, toho cerka pak bude.¹⁵²*

*Prší, prší jalovec, pásli sme tam pět ovec
a šestého berana se zlatýma rohama.
Kdo ty rohy najde, padesát mil zajde.
Kašenka jich našla, padesát mil zašla.
Skoč, Kačenko, do vody pro ty čtyry jahody.
Nač bych já tam skákala, sukničku si máčala?
Kde bych já ju sušila?
U maměnky v kútku, na zeleném prútku.
Prútek se jí zlámal, šváb se jí ukázal.
A vy, paní kmotřenko, požčajte nám kotla,
budem vařit švábovicu a dáme vám na ližicu.¹⁵³*

*Večeřa je na stole: lyžky sú na stodole,
kdo pro ně poleze, tomu hlava obleze,
Kača pro ně lezla, hlava jí oblezla.¹⁵⁴*

¹⁵¹ BARTOŠ (2005). S. 109.

¹⁵² BARTOŠ (2005). S. 109 - 110.

¹⁵³ BARTOŠ (2005). S. 110.

¹⁵⁴ BARTOŠ (2005). S. 111.

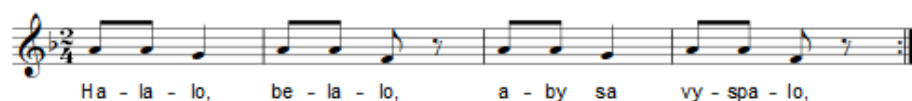
Resumé:

Rozpočítadla lze využít prakticky, např. k rozpočítávání při hrách dětí. Většina z nich začíná číslováním, jsou rytmická a výrazná.

We can use counting-up rhymes to count off children in games. Most of counting-up rhymes begin by numbering.

7. Písně

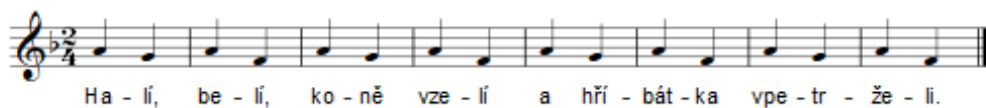
Halalo, belalo

skoro ráno vstalo,
babuleny hnalo,
tam hore ke škole,
k mlynářovém dvoru.
Mlynářka vyběhla
s lopatú velikú,
zabila husičku
pěknú drdolatú.

155

Halí, belí

156

Hoja, hoja, hojky

157

¹⁵⁵ PAJER (1990). S. 9.

¹⁵⁶ PAJER (1990). S. 8.

¹⁵⁷ PAJER (1990). S. 10.

Halušky, belušky

Ha - luš - ky, be - luš - ky, po - je - dem na hruš - ky
5 a zhruš - či - ček na jab - ka, Pe - tříč - ko - va za - hrád - ka.

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of two staves. The first staff contains the first four measures of the melody, and the second staff contains the next four measures, starting with a measure rest (marked '5') and ending with a double bar line. The lyrics are written below the notes.

158

Když jsem byl malučký pacholíček

Když sem býl ma-luč-ký pa-cho-lí - ček, šlá - pl mně ko - ní-ček na ma-lí - ček,
9 ou-vej, ou - vej, to to bo - lí, snáď se mně ma - lí-ček ne-za-ho - jí.

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves. The first staff contains the first four measures of the melody, and the second staff contains the next four measures, starting with a measure rest (marked '9') and ending with a double bar line. The lyrics are written below the notes.

Když sem býl malučký,
malušenký,
pásl sem koničky
u voděanky,
/: chytli mňa,
pobili mňa,
malučko živého
nechali mňa. :/

159

¹⁵⁸ PAJER (1990). S. 8.

¹⁵⁹ PAJER (1990). S. 15.

Ořechovský kostelíček

O - ře - chov - ský kos - te - lí - ček, ko - lem ně - ho čer - ný les,
8
až já ko - lem pů - jdu, vzpo - mí - nat si bu - du, co dě - lá můj mi - lý dnes.

2. /: A on jede, jede, jede,
na svém vraném koníčku, :/
/: vesele si zpívá
a při tom pňpíná
na levý bok šavličku. :/

3. /: Když to milá uviděla,
hned z komůrky vyběhla, :/
/: čípak je to, synu,
čípak je to vinu,
že ťa vzali na vojnu? :/

4. /: Je to vina, vina, vina,
hradištského hejtmana, :/
/: ten mě na vojnu vzal,
ruce nohy svázal
a při tom mně vartu dal. :/

Jiná verze: 1. /: Ořechovský kostelíček,
kolem něho černý les, :/
/: až já kolem půjdu,
vzpomínat si budu,
co můj milý dělá dnes. :/

2. /: A on jede, jede, jede
na svém vraném koníčku, :/
/: vesele si zpívá
a při tom pňpíná
na levý bok šavličku. :/

3. /: Když on šavlu sobě připjal,
na svú milú zavolál, :/
/: škoda je tě, holka,
holka modrooká,
že jsem tě já nedostal. :/

160

Na mú kušu

Na mú ku - šu já ma - lá su, já ty krá - vy ne - u - pa - su,
7
a já bych sa vdá - va - la, kdy - bych mě - la ga - lá - na, tak sa tŕa - su.

161

¹⁶⁰ PAJER (1990). S. 70.

¹⁶¹ ČERNÍK (1957). S. 50-51.

Paste sa, kravěnky

Pa - ste sa, kra - věn - ky, ho - re po do - li - ně, a - bych sa o - hlé - dla,
7
či můj mi - lý i - de, a - bych sa o - hlé - dla, či můj mi - lý i - de.

Paste sa, nepaste,
zvoňte zvonečkama,
/: nech mňa milý čuje,
ida chodníčkama. :/

Paste sa, nepaste,
zvoňte cingyliny,
/: proč, milý, neiděš,
šaks chođival indy. :/

162

Okolo Jarošova

O - ko - lo Ja - ro - šo - va, te - če vo - děn - ka tro - ja,
3
ej, po - nes ně sva - či - nu, Ju - lin - ko Ma - lo - to - va!

2. Okolo Jarošova, teče voděnka troja, ja, už sem posvačila, Aničko Vavrušova!
3. Okolo Jarošova, teče voděnka troja, ej, pročs ně nenechala, kamarádko moja!
4. Okolo Jarošova, teče voděnka troja, ja, dyž sem zapomněla, kamarádko moja!
5. Okolo Jarošova, teče voděnka troja, ej, mělas nezapomně, kamarádko moja!

163

¹⁶² ČERNÍK (1957). S. 50.

¹⁶³ ČERNÍK (1957). S. 44.

Žeň ty horem a já dolem

Musical score for the song "Žeň ty horem a já dolem". It consists of two staves of music in 2/4 time, key of D major. The first staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: "Žeň ty ho - rem a já do - lem, žeň ty ho - rem a já". The second staff starts with a measure rest marked with a '5', followed by the lyrics: "do - lem, střet - ne - me sa pod ja - vo - rem." The music features a mix of quarter and eighth notes, with some slurs and accents.

2. /: Pod javorem je studénka, :/ napije sa ti Lysenka.
3. /: Co Lysenka nevypije, :/ tým sa Julinka umyje.
4. /: Aby byla hodná, bílá, :/ Pánu Bohu se líbila.
5. /: Pánu Bohu, také lidem, :/ Františkovi Máčalovém.

164

Hoja, hoja, černá kytka

Musical score for the song "Hoja, hoja, černá kytka". It consists of two staves of music in 2/4 time, key of D major. The first staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: "Ho - ja, ho - ja, čer - ná kyt - ka, po - žeň ke mně,". The second staff starts with a measure rest marked with a '4', followed by the lyrics: "to - va - ryš - ka, po - žeň ke mně, to - va - ryš - ka." The music features a mix of quarter and eighth notes, with some slurs and accents.

2. Já tam k tobě nepoženu, /: radši na ťa zapomenu. :/
3. Dybych já tam k tobě hnala, /: já bych dom a vydržala. :/
4. Od maměnky, od tatíčka, /: že sem hnala do hájíčka. :/

165

¹⁶⁴ ČERNÍK (1957). S. 44.

¹⁶⁵ ČERNÍK (1957). S. 45.

Zachodí slnečko

7 Za - cho - dí sl - neč - ko za ši - ro - kú ho - ru,
rá - dy by kra - vič - ky, rá - dy by ke dvo - ru.

2. Kravičky ke dvoru,
kravačky ke stolu,
k otcovi, mateři,
k téj dobrėj večeři.

3. Večeřa na stole,
užičky v kom oře,
kdo vám pro ně půjde,
když ňa tu nebude?

4. Já pro ně nepůjdu,
já vaša nebudu,
kerá vaša bude,
nech vám pro ně ide.

166

Kosí Janko

Ko-sí Jan - ko, ko-sí trá - vu, ej, na ze - le - něj lú - ce, na ze - le - něj lú - ce.

2. Milá za ním
pohrabuje
ej, /: drží hrabě v ruce :/.

3. Polož, milá,
hrabě na zem,
ej, /: lehne me si spolem :/.

4. A já hrabí
nepoložím,
ej, /: já sa tebe bojím :/.

167

¹⁶⁶ ČERNÍK (1957). S. 51.

¹⁶⁷ ČERNÍK (1957). S. 101.

U Dunaja šaty prala

U Du - na - ja ša - ty pra - la a tak so - bě na - ří - ka - la,
 5 ach Bo - že, Bo - že, Bo - že můj, ke - rý sy - ne - ček bu - de můj.

2. Lesti menší nebo větší,
 obá byli najmilejší,
 obá si sedli podle mňa,
 ptali šáteček ode mňa.

168

Ej, žito, žito

7 Ej, ži - to, ži - to, ze - le - né ži - to, pojd'-me, má mi - lá,
 ze - žně - me my to, pojd'-me, má mi - lá, ze - žně - me my to.

2. Ej, reža, reža,
 zelená reža,
 /: pojd'me, má milá,
 zežněm ju leža. :/

3. Ej, oves, oves,
 zelený oves,
 /: pojd'me, má milá,
 zežněme ho dnes. :/

4. Ej, čučka, čučka,
 zelená čučka,
 /: kerá je to ta
 malá děvčička? :/

5. Ej, vika, vika
 zelená vika,
 /: kerá je to ta
 dívka veliká? :/

169

¹⁶⁸ ČERNÍK (1957). S. 101.

¹⁶⁹ ČERNÍK (1957). S. 53.

Nad Březůvkama

2. /: Já nenapojím,
já se ho bojím, :/
/: raděj, synečku,
sena mu hodím. :/

170

Ztratila sem fěrtúšek

Musical notation for the song 'Ztratila sem fěrtúšek'. The first line is in 2/4 time and the second line is in 2/4 time. The lyrics are: Ztra - ti - la sem fěr - tú - šek, kdo ho na - šel, Gaj - dú - šek,
vrať, Gaj - dúš - ku, vrať ně ho, ať ne - cho - dím bez ně - ho.

Ztratila sem zrcadlo,
nevím, kde mně vypadlo,
/: u muziky v tem tanci,
hledajú ho mládenci. :/

171

¹⁷⁰ ČERNÍK (1957). S. 108.

¹⁷¹ PAJER (1990). S. 45.

Pod dubem, za dubem

Pod du-bem, za du-bem, mě-la jed-na dvě, A když ně ich mě-la dat,
7 čer-ve - né ja-blíč - ka, dá - va - la ích mně.
za - ča - la sa vy - mlú - vat, že ne - má, že ne - dá, že je o ně zle.

172

Ja, hoja, hoja

Ja, ho - ja, ho - ja, ho - ja, ka - ma - rá - deč - ko mo - ja!
6 Ja, co sa na mňa hně - váš, Ma - ruš - ko Má - ča - lo - va!

2. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, šak sa nehněvám, Júlinko Mikulkova!

3. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, pones mně snídani, Maruško Máčalova!

4. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, už sem posnídala, Júlinko Mikulkova!

5. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, proč s ně nenechala, Maruško Máčalova!

6. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, dyš sem zapomněla, Júlinko Mikulkova!

7. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, už-i poženeš dom, Maruško Máčalova!

8. Ja, hoja, hoja, hoja, kamarádečko moja!
Ja, ešče nepoženu, Júlinko Mikulkova!

173

¹⁷² ČERNÍK (1957). S. 38.

¹⁷³ ČERNÍK (1957). S. 43.

Chlapci biskupští

Chlap-ci bis-kup-ští, chlap-ci bis-kup-ští, vten-kých ko-šul-kách, vten-kých ko-šul-kách.
Za - bi - li Jan-ka, za - bi - li Jan-ka na Dol-ních lú - kách, na Dol-ních lú - kách.

174

Z Kelník pacholci

Zkel-ník pa - chol - ci, vten-kých ko - šul-kách za - bi - li syn - ka na Hor-ních
lú - kách, — za - bi - li syn - ka na Hor-ních lú - kách. —

2. Když ho zabili a pochovali,
/: na jeho hrobě kříž postavili. :/

4. Kdybych já věděl, že zítra umřu,
/: dál bych si dělat dubovou truhlu. :/

3. Ej, křížu, křížu, ukňžovaný,
/: pod tebou leží zamordovaný. :/

5. Dubovou truhlu, lipové víko,
/: aby mňa bylo panenkám líto. :/

175

¹⁷⁴ ČERNÍK (1957). S. 34.

¹⁷⁵ PAJER (1990). S. 90.

Po potoce chodila

9 Po po-to-ce cho-di-la, na ka-če-ny vo-la - la, po po-to-ce cho-di-la, na ka-če-ny
15 vo - la - la. Kač, kač, kač, ka - če - na,
na - sy - pem ti ze - le - né - ho jač - me - ňa.

/: Já jačmeňa nejídám, ošidit sa ti nedám. :/

/: Falešné oči máš, za jinýma, za jinýma pozeráš. :/

176

Čtyři koně ve dvoře

10 Čty - ři ko - ně ve dvo - ře, žád - ný sni - ma ne - o - ře, můj zla -
tý Je - nič - ku, můj zla - tý Je - nič - ku, žád - ný sni - ma ne - o - ře.

2. Oře s něma syneček,
má na hlavě klobúček,
/: má zlatá Mařenko, :/
má na hlavě klobúček.

3. Když to pole doorá,
když svou milú zavolá,
/: má zlatá Mařenko, :/
na svou milú zavolá.

4. Poď, má milá, poď ke mně,
já ti povím, co je mně,
/: má zlatá Mařenko, :/
já ti povím, co je mně.

177

¹⁷⁶ Částkov. Písnička pravidelně zpívána na císařských hodech v Částkově, ale i v jiných okolních vesnicích. Někdy začíná slokou Rež, rež, rež, drobná rež.

¹⁷⁷ PAJER (1990). S. 44.

Ten kelnický mostek

Musical score for 'Ten kelnický mostek'. The score is written in G major and consists of two staves. The first staff starts in 2/4 time and changes to 3/4 time. The second staff starts in 3/4 time and changes to 2/4 time. The lyrics are: Ten kel-nic-ký mos-tek pro-hý-bá sa, ten kel-nic-ký mos-tek pro-hý-bá sa, na něm ja-te - lin - ka, na něm ja-te - lin - ka ze-le-ná sa.

2. /: Jatelinka drobná, nekosená, /:
/: už je má galánka, už je má galánka
rozvedená. /:

4. /: Ať si ju objímá jenom v noci, /:
/: by to neviděly, by to neviděly
moje oči. /:

6. /: Kdyby ty sestřičky byly moje, /:
/: třeba o půlnoci, o jedné hodině,
šel bych pro ně. /:

8. /: Galánečko moja, starodávna, /:
/: pro tebe mě nechce, pro tebe mě nechce
holka žádná. /:

3. /: A kdo ju odvedl, ať si ju má, /:
/: jen ať ju přede mnů, jen ať ju přede mnů
neobjímá. /:

5. /: U Velehradu sú šibeničky, /:
/: a na nich věšajú, a na nich věšajú
dvě setřičky. /:

7. /: Ale že to moja není žádná, /:
/: je to galánečka, je to galánečka
starodávna. /:

9. /: Pro tebe mě nechce, nemiluje, /:
/: na tebe mě každá, na tebe mě každá
ukazuje. /:

178

Kdo umí vařit pjery

Musical score for 'Kdo umí vařit pjery'. The score is written in G major and consists of two staves. The first staff starts in 2/4 time and changes to 3/4 time. The second staff starts in 3/4 time and changes to 2/4 time. The lyrics are: Kdo u - mí va - řit pje - ry, na - ša tet - ka, mě - la mam - ka, o - na dá - vá kus tr - nek do - pro - střed - ka, mě - la sýr, sy - nek jí ho vy - ml - sil, ho - la - dri - a, ho - la - dri - a.

179

¹⁷⁸ PAJER (1990). 87-88.

¹⁷⁹ Částkov. Tuto písničku zpívala moje babička, dobře si ji pamatuji z dětství, kolem roku 1985-1990.

Hore Provodovem

Ho-re Pro vo - do - vem, ve - li - ká po vo - deň, ho-re Pro - vo - do - vem, ve - li - ká
 8 po - vo - deň, vy - mle - la mně vo - da fi - a - lo - vý ko - řeň,
 13 vy - mle - la mně vo - da fi - a - lo - vý ko - řeň.

Fialový kořeň převelice voní,
 fialový kořeň převelice voní,
 švarný šohajíček nečasto k nám chodí,
 švarný šohajíček nečasto k nám chodí.

Nečasto k nám chodí, ej, ráda ho vidím,
 nečasto k nám chodí, ej, ráda ho vidím,
 a když ho uvidím, dycky sa zastydím,
 a když ho uvidím, dycky sa zastydím.

180

Hnalo děvča krávy

Hna - lo děv - ča krá - vy, hna - lo děv - ča krá - vy
 5 zU - her do Mo - ra - vy, zU - her do Mo - ra - vy.

2. /:Krávy potratilo, :/
 /:samo zablúdilo. :/

6. /:Krávy za Moravú, :/
 /:hledajú si trávu. :/

3. /:Pod javor si sedlo, :/
 /:snídáníčko jedlo. :/

7. /:Travěнку zelenú, :/
 /:voděнку studenú. :/

4. /:Na javor pohlédlo, :/
 /:orta tam uhlédlo. :/

8. /:Krávy hore břeží, :/
 /:a já tady ležím. :/

5. /:Orle, milý orle, :/
 /:kde sú krávy moje? :/

9. /:Krávy hore hájkem, :/
 /:a já se šohajkem! :/

181

¹⁸⁰ Z repertoáru FS Leluja.

¹⁸¹ ČERNÍK (1957). S. 104.

Kelníky, Kelníky

6 Kel - ní - ky, Kel - ní - ky, ška - ře - dá dě - di - na, já bych tam
ne - by - la, kdy - bych ne - mu - se - la.

Já bych tam nebyla,
ani nepřivkla,
/: kdyby mňa uvázal
u gatí cvikla. :/

182

Sivá holuběnko, kdes byla

5 Si - vá ho - lu - běn - ko, kdes by - la, si - vá ho - lu - běn - ko, kdes by - la,
kdes to svo - je po - pe - la - vé pe - ň, kdes to svo - je po - pe - la - vé pe - ři ztra - ti - la.

2. /: Ztratila jsem já ho na poli, :/
/: a to tobě, můj zlatý synečku,
a to tobě, můj zlatý synečku, navzdory. :/

4. /: Nastrážím já na tvé peří klas, :/
/: aby ty ses, sivá holuběnko,
aby ty ses, sivá holuběnko, chytila zas. :/

6. /: Hrejte, muzikanti, vesele, :/
/: chytili sme sivú holuběнку,
chytili sme sivú holuběнку do lože. :/

3. /: Navzdory ty mně nic nedělej, :/
/: jenom ty si, sivá holuběnko,
jenom ty si, sivá holuběnko, pozor dej. :/

5. /: Už jsme holuběнку chytili, :/
/: a to tenkrát, když nám muzikanti,
a to tenkrát, když nám muzikanti trouбили. :/

183

¹⁸² PAJER (1990). S. 143.

¹⁸³ PAJER (1990). S. 135.

Pod šable

Pod ša-ble, pod ša-ble, aj pod o - buš-ky, my všec-ko be-re-me, aj pla-né hruš-ky.

Pod šable, pod šable,
můj milý pane,
dejte nám kus slanin
jako dvě dlaně.

Tady nám nedali,
tady nám dajú,
komára zabili,
slaniny majú.

184

Jemine, domine

Je - mi - ne, do - mi - ne, ma - so - pust po - mi - ne,
5 Ma - so - pust pře - sta - ne, rú - že - nec na - sta - ne,
je - mi - ne, do - mi - ne, ma - so - pust pryč,
je - mi - ne, do - mi - ne, ma - so - pust pryč.

185

Fašanky, fašanky

Fa - šan - ky, fa - šan - ky, ve - li - ká noc i - de,
5 Vě - dle nám ne - da - lí, ta - dy nám da - jú,
kdo ne - má ko - žúš - ka, zi - ma mu bu - de.
za - bi - li ko - má - ra, sla - ni - ny ma - jú.

186

¹⁸⁴ KARPETOVÁ - SLÁDKOVÁ (1994B). S. 12.

¹⁸⁵ KARPETOVÁ - SLÁDKOVÁ (1994B). S. 12.

¹⁸⁶ PAJER (1990). S. 18.

Panímámo, panímámo

Pa-ní-má-mo, pa-ní-má-mo, pěk-ný šo-rec má-te, má-te-i nám, dá-te-i nám, kú-sek sla-nin
8 dá - te. Jak nám ne - dá - te, my se po-dí - vá - me, všec-ky hm-ce vám roz-tře-pem,
15 co vpo-li - ci má - te, aj ty skle - nič-ky, co z nich jí - dá - vá - te.

187

Zhusta, chlapci, zhusta

Zhus-ta, chlap-ci, zhus-ta, ko-nec ma-so - pus-ta, aj, ma-so-pust sa krá - tí
10 a už sa ne-na - vrá - tí, aj, ma-so-pust sa krá - tí a už sa ne-na - vrá - tí.

2. /: Hody, hody, hody
nadělaly škody, :/
/: aj, zabil synečka,
hodili ho do vody. :/

4. /: Daj ně, Bože, ten dar,
co sa mně v noci zdál, :/
/: aj, modrooký synek
pod naším okénkem stál. :/

3. /: Byli, chlapci, byli,
už sa ožénili, :/
/: aj my sa ožéníme,
až z vojny dom přídeme. :/

5. /: Modrooký synek,
bylo mu Martínek, :/
/: aj, on mě chtěl připravit,
aj, o zelený vínek. :/

188

¹⁸⁷ PAJER (1990). S. 18.

¹⁸⁸ PAJER (1990). S. 19.

Pukaly lavice, pukaly stolice

Pu-ka - ly la-vi-ce, pu-ka - ly sto-li-ce, pu-ka-ly aj dve-ň, Jo-sef-ku o - tev - ři.

2. Otevři, otevň,
malované dveři,
my sa podíváme,
kdo u tebe leží. | 3. Neleží, neleží,
postýlka je prázdná,
pro tebe, Jozefku,
pro tebe ustlaná. | 4. Šél Jozef orati,
zapoměl opraty,
v maštali na klínku,
myslel na milenku. | 5. Pršelo, bylo tma,
žežulka zmokla
a my také zmoknem
pod tým vašim oknem. |
|---|---|--|---|

189

Mařena

Ne-se-me Ma - ře - nu, vo - le - ji sma - že - nu, u vr-chu čer - ve - nu,

7
u spod-ku ze - le - nu, pěk - nú, pěk - nú, pro - bě - le - nu.

Nesem babu v koši,
smrt' nás o ňu prosí.
Už Mařena leží
a zubama škeří.
Helo, helo, helo, helo.

190

Mařena, Mařena

Ma-ře - na, Ma-ře - na, pro to-ho sta-ré - ho, děd-ka hr-ba-té - ho.
pro ko-hos um-ře - la,

191

¹⁸⁹ PAJER (1990). S. 121.

¹⁹⁰ KARPETOVÁ - SLÁDKOVÁ (1994A). S. 17.

Klíče

Moravská lidová

1. Smrtná neděla, kdes klíče dala? Dala jsem je, dala, Květné neděli.
2. Květná neděla, kdes klíče dala? Dala jsem je, dala, Květným pondělkům.
3. Květný pondělku, kdes klíče poděl? Poděl jsem je, poděl, Zeleným čtvrtkům.
4. Zelený čtvrtku, kdes klíče poděl? Poděl jsem je, poděl, svatému Jiří.
5. Svatý Jiří vstal, zemi odmykal, aby rostla tráva, tráva zelená.

192

Klapačky

Vzká-za-li vás poz-dra-vo-vat na-ši pá - ni, a-bys-te nám ne-co da-li

7
za hr-ká - ní. Však my jsme se na-hr-ka-li, až nás ru-ce roz-bo-le - ly.

193

Resumé:

V kapitole uvedené písně jsou pouhým příkladem písní, které se na Zálesí zpívaly. Josef Černík do své sbírky *Záleské písně z okolí Luhačovic* zařadil více než šest set lidových písní. Na Zálesí bylo velmi rozšířené hlavně zpívání hojagaček. Zdejší písně mají lyrickou povahu, využívají často trioly, bohatý nápěv a rytmičtější.

This chapter includes examples of folk songs of the Zalesi region. Josef Cernik published more than six hundred songs in his collection of *Zaleske pisne z okoli Luhacovic* (Zaleske songs from surroundings of the Luhacovice town). Singing of herdsboy's song was commonly used. Songs from here are lyric, they often use triplets, rich melody and rhythm.

¹⁹¹ ČERNÍK (1957). S. 56.

¹⁹² ŠOTTNEROVÁ (2004). S. 100.

¹⁹³ ŠOTTNEROVÁ (2004). S. 100.

8. Hádanky

*Přišel k nám panáček,
měl červený fráček,
když jsme ho svlíkali,
nad ním jsme plakali.
(cibule)¹⁹⁴*

*Visí to, neví kde;
bije to, neví koho;
ukazuje, neví kam;
počítá, a neví kolik.
(hodiny)¹⁹⁶*

*Hora hučí, beran bučí
a kůň táhne.
(housle)¹⁹⁸*

*Když mně přidávají,
menší jsem;
když mne ubírají,
větší jsem.
(jáma)²⁰⁰*

*Žádné nohy,
čtyři rohy,
vrzy sem, vrzy tam,
z místa přec nikam.
(dveře)¹⁹⁵*

*Má to klobouček,
jednu nožičku,
pěkně si sedí
v mechu v lesíčku.
(hřib)¹⁹⁷*

*Veselé dřevo vesele zpívá,
kůň na beraně ocasem hýbá.
(housle)¹⁹⁹*

*Jede, jede panáček,
má žlutý zobáček,
kde voděnka hrčí,
tam zobáček strčí.
(kačena)²⁰¹*

¹⁹⁴ BARTOŠ (2005). S. 160.

¹⁹⁵ BARTOŠ (2005). S. 161.

¹⁹⁶ BARTOŠ (2005). S. 162.

¹⁹⁷ BARTOŠ (2005). S. 163.

¹⁹⁸ BARTOŠ (2005). S. 163.

¹⁹⁹ BARTOŠ (2005). S. 163.

²⁰⁰ BARTOŠ (2005). S. 164.

²⁰¹ BARTOŠ (2005). S. 164.

*Jednou děrou tam,
dvěma ven,
a když je ven,
tož je teprve tam.
(kalhoty)²⁰³*

*Listy mám
a strom nejsem.
(kniha)²⁰⁴*

*Chodí pod korunou - král není,
nosí ostruhy - rytíř není,
má šavli - husar není,
k ránu budívá - ponocný není.
(kohout)²⁰⁷*

*Přišel k nám bílý vůl,
vypil vody plný dvůr.
(mráz)²⁰⁸*

*Sedí panna v komoře
a vlasy má na dvoře.
(mrkev)²¹⁰*

*Sedí panna ve světnici,
má vlasy až na ulici. (mrkev)²¹¹*

*Leze, leze po železe,
nedá si pokoje,
až tam vleze.
(klíč)²⁰²*

*Sedí stařík na střeše,
kouří a nekřeše.
(komín)²⁰⁵*

*Stojí v poli hůlka,
v té hůlce kulka
a v té kulce plno kuliček.
(makovice)²⁰⁶*

*Přišel k nám host,
spravil nám most,
bez sekery, bez dláta,
a je přec pevný dost.
(mráz)²⁰⁹*

*Zelená jsem, tráva nejsem;
žlutá jsem, vosk nejsem;
ocas mám, pes nejsem.
(mrkev)²¹²*

²⁰² BARTOŠ (2005). S. 165.

²⁰³ BARTOŠ (2005). S. 165.

²⁰⁴ BARTOŠ (2005). S. 165.

²⁰⁵ BARTOŠ (2005). S. 165.

²⁰⁶ BARTOŠ (2005). S. 167.

²⁰⁷ BARTOŠ (2005). S. 166.

²⁰⁸ BARTOŠ (2005). S. 169.

²⁰⁹ BARTOŠ (2005). S. 169.

²¹⁰ BARTOŠ (2005). S. 169.

*Měkké dělám z tvrdého,
tvrdé dělám z měkkého,
s větry se rád pojím,
ale vod se bojím.
(oheň)²¹³*

*Čtyři rohy, žádné nohy,
na prostředku břicho.
(peřina)²¹⁵*

*Přišel k nám bílý vůl,
zalehl nám celý dvůr.
(sníh)²¹⁷*

*Přišla k nám potvora,
nahlédla do dvora,
na každém kolíčku
nechala trošičku.
(sníh)²¹⁹*

*Vaří se to, peče se to,
nejí se to.
(špejle v jelitě)²²¹*

*Běží, běží,
až se třese,
bílý šátek
s sebou nese.
(pěna na vodě)²¹⁴*

*Jedna řada zubů,
a přece tuze kouše.
(pila)²¹⁶*

*Spadne do studně
a nežbluňkne to.
(stín)²¹⁸*

*Samo to do jámy vlezte,
a kdyby přišlo tisíc koní,
nevytáhnou toho,
až to samo vyleze.
(stín)²²⁰*

*Nejsem zvíře,
kopyta mám.
(švec)²²²*

²¹¹ BARTOŠ (2005). S. 169.

²¹² BARTOŠ (2005). S. 169.

²¹³ BARTOŠ (2005). S. 170.

²¹⁴ BARTOŠ (2005). S. 170.

²¹⁵ BARTOŠ (2005). S. 170.

²¹⁶ BARTOŠ (2005). S. 171.

²¹⁷ BARTOŠ (2005). S. 173.

²¹⁸ BARTOŠ (2005). S. 175.

²¹⁹ BARTOŠ (2005). S. 174.

²²⁰ BARTOŠ (2005). S. 175.

²²¹ BARTOŠ (2005). S. 176.

²²² BARTOŠ (2005). S. 176.

*Stojí, stojí kurníček,
v něm plno bílých slepiček
a na prostředku červený kohoutek.
(ústa)²²³*

*Běží to v potoku, od roku do roku,
a vždycky dopředu a nikdy dozadu,
pověz mi, proroku, co je to?
(voda)²²⁵*

Co učinil Bůh před tváří všech? (nos)²²⁷

Jest obou rodičů vlastní dítě a přece není jejich syn. (dcera)²²⁸

Z čeho uroste velký Hanák? (z malého)²²⁹

Kdy bývá kůň nejtěžší? (když někomu stoupne na nohu)²³⁰

Co dělá husa, když na jedné noze stojí? (druhou zdvíná)²³¹

Co roste vzhůru kořenem? (horní zuby)²³²

Čeho je na trhu nejvíc? (řečí)²³³

*Mosazné zvíře
v kamenném chlívě,
když se zařehce,
slyšet je na čtyři míle.
(zvon)²²⁴*

*Kroucený, vázaný,
o svatbě skáče.
(věnec)²²⁶*

²²³ BARTOŠ (2005). S. 177.

²²⁴ BARTOŠ (2005). S. 178.

²²⁵ BARTOŠ (2005). S. 178.

²²⁶ BARTOŠ (2005). S. 178.

²²⁷ BARTOŠ (2005). S. 184.

²²⁸ BARTOŠ (2005). S. 184.

²²⁹ BARTOŠ (2005). S. 185.

²³⁰ BARTOŠ (2005). S. 185.

²³¹ BARTOŠ (2005). S. 185.

²³² BARTOŠ (2005). S. 185.

²³³ BARTOŠ (2005). S. 185.

Kolik je na stromě listů? (kolik stopek)²³⁴

Který člověk se narodil a neumřel? (každý z nás)²³⁵

Nač má mlynář bílou čepici? (na hlavu)²³⁶

„Že uhodnu, jak jsi starý!“ „A že ne!“ „Ukaž ruku: Tu je hák a tu je kluka, ty jsi starý jak ta ruka!“

Pole nezorané, ovce nečítané, pastýř rohatý. (hvězdná obloha s měsícem)²³⁷

Čeho sa prf natrhá s putnu: střešní lebo jablek? (třešní, poněvadž jsou dřívě zralé)²³⁸

Jakých ryb je v rybníce nejvíce? (mokrých)

Resumé:

Hádanky slouží nejen k zábavě na návštěvách, při společné práci a jiných přátelských posezeních, ale také k rozvoji myšlení a bystrému úsudku.

Brain teasers are funny activities on visits, during shared activities and other meetings with friends. They are also used as a brain training.

²³⁴ BARTOŠ (2005). S. 186.

²³⁵ BARTOŠ (2005). S. 186.

²³⁶ BARTOŠ (2005). S. 186.

²³⁷ VÁCLAVÍK (2005). S. 410.

²³⁸ VÁCLAVÍK (2005). S. 410.

9. Pověsti

Poklady v Hřivném Újezdě

V Hřivném Újezdě bývalo také všelijakých věcí. Modlitební knížky psané švabachem, obrázky malované na skle a staré vyšívané kroje jste mohli najít v každé chalupě. A navíc měli Úježd'ané moc pokladů v zemi ukrytých. Ale ne a ne je dostat ven.

Jeden poklad je prý schovaný u Šústků ve stodole. V přístodolku v pravém rohu hořival někdy v noci modravý plamének a bylo tam vídat obrovského černého psa - to byl hlídač pokladu. Šústkovi sami se báli ve stodole kopat. A tak se u nich sešlo pár odvážných chlapů a přemýšleli, jak by poklad dostali. Jeden dědáček jim poradil, že poklad by mohl vykopat člověk narozený na Bílou sobotu. Ale nesmí přitom promluvit ani jediné slovo. A zrovna pantáta Šústek měl dceru Barboru, která se narodila na Bílou sobotu. Proto ji chlapi přibrali mezi sebe a do ruky jí dali největší krumpáč. A ještě jednou jí přikázali, že nesmí ani pípnout a jenom si hledět své práce.

V noci při měsíčku se dali všichni do práce. A opravdu ten poklad ve stodole našli, byl to veliký kamenný hrnec plný peněz. Už ho měli na samém vrchu, už ho vytahovali z vykopané díry. Vtom okolo vrat běžel zajíc o třech nohách. Barbora ho uviděla a vykřikla: „Henkaj, chromý zajíc!“ Otec Šústek ji pleskl přes pusu, ale už bylo pozdě. V okamžiku peníze zahrčely a sypaly se i s hrncem do země a hlína s kamením na ně. Nešťastný pantáta Šústek si vzdychl: „Och, ženské. Nikdy s něma poklady nehledajte. Kde nemože čert, tam nastrčí robu.“

Také v Budišovách u Hřivného Újezdu byl jeden poklad na Talašovém poli. Je to špatné pole, bije tam severák a roste tam víc kamení než obilí. Josef Talaš tam oral s volkama, a když oral druhou brázdu, zavadila radlice pluhu o veliký balvan, který sahal až pod kořen

oskoruše. Silní volci balvan vyvalili a radlice nového pluhu uletěla. Josef praštil bičem o zem a zaklel: „Čert aby to kaméní tady vzál!“

Ale to neměl pravit, čerta neměl volat. Voli se zastavili a v díře pod kamenem bylo vidět zlaté peníze, které se propadaly kdesi hluboko pod zem. Josef přitom slyšel, jak se někdo d'ábelsky chechtá. Díra se ve chvílence zasypala kamením a hlínou. Josef nechal volky na poli a utíkal dom. „Čujte, ogaři, našel jsem poklad! Tomšu, Vincku, Jane, honem na pole!“ volal na bratry.

Všichni hned uháněli na Budišovy. Kopali tam hluboko, ale poklad už nenašli, propadl se snad až do samého pekla. Volci jej vyorali, ale čert ho schmatil.

Také v hoře Kamenné nad Újezdem jsou ukryté poklady. Pod Kamennou prý vedou podzemní jeskyně plné peněz a drahých kamenů. Daleko v Uhrách snad mají v jednom archivu listiny o Kamenné. A v těch starých papírech se píše, že Kamenná stojí na čtyřech zlatých sloupech.²³⁹

Poklad v „Budišovech“ u Hřivínova Újezda

Hospodář Talašúj z dolního konca byl dysi velikým sedlákem. Jeho štyré syné měli tolik práce, že neměli ani čas sa oženit. A cérek na vdávání bylo v Újezdě hromadu! Místo děvčat milovali voly! Šak takové voly neměl nikdo. Dyž někdo v zimě zapadl do závějí, lebo s těžkým nákladem zostál trčat v rozmokléj zemi, Talašovi volé ho vytáhli.

Jednúc orál v Budišovách nejstarší syn Ozef. Při práci byl jakýsi omrzely. V Budišovách role málo vynášalo. Tam rostlo věcėj kameňá než obilého. Áj voli sa tam při oračce potili! Táhli celú silú, dyž pluh zachytili o kořeň staré hrušky. Oráč zaklnúl, dyž cosi zapraščalo.

²³⁹ ELIÁŠOVÁ (2007). S. 30-31.

„Pagáša hruška! Ta tady dlúho neporoste! Ešče tady pluh rozlámu!“

Nic sa však na šťastí nestalo ani volom, ani pluhu. Enom tlustý kořen staletého stromu uletél tajak tříska.

Voli táhli dáléj. A dyž orali druhú brázdu, zachytla radlica o veličajzný balvan, kerý byl pod kořeněm oškeruše. Silní voli balvan vyvalili, ale radlica u nového pluhu uletěla.

*Ozef mlaštil bičem o zem a ve zlosti zakřičál:
„Čért aby to kamení tady zebrál!“*

To teda neměl pravit. Moc si tým zle udělál! Měl třeba říct: „Ty trúbo Talašova, cos tak hluboko zem bral?“ Enom čerta nemněl volat...

Voli sa zastavili a peňáze v d'úře pod balvanem padaly desi hluboko do zemi. Ozefovi sa zdálo, jak dyby sa u něho negdo d'ábelsky řehúňál. Ďúra v zemi sa zasypala hlinú a kamením.

Mladý Talaš nechál voly stát a leťél dom. „Tomšu, Vincku, Jane, honem na pole! Našél sem poklad:“

Šeci uháňali na Budišovy. Hluboko kopali pod oskerušú, ale poklad nenašli. Moc a moc hlboko sa propadl do zemi.

Byl to prěj poklad černokněžníka z Kamennéj. Voli ho vyorali, ale čért ho zebrál...²⁴⁰

Poklad v Kamenné

Stará pověst praví, že někde v Uhrách mají v archivě listiny o hoře Kamenné u Hřivínova Újezda. Je to zalesněný kopec mezi Újezdem a Březůvkami. Jsou prý v něm poklady. „Poklady vartují černokněžníci. Nad Osičným ešče před dvěma sty roky sa tam jeden ukazoval. Tak to pravila moja babička. Počula to od starých lidí.“

Ludé sa ho báli, enom babička lekešova ho lutovala, že žije v horách se zvířatama a nemá tám co jest. Tak mu tám nosila chleba aj

²⁴⁰ MÜLLER (2004B). S. 106.

mléko. A černokněžník dával zasěj babičce za jídlo peňáze. Měl je skované v d'úře pod starým hradem. Vzal je sebú, dyž mosél utékat z Kaňovic, dyž ho vyhnali z kostela áj z fáry. Naposledy prý sa ukázál Mařence Smílkovéj z Hřivného Újezda. Pásla u hor kravičku. Prosíl cěrku o trochu vody. Bylo ten deň velké vedro. Mouchy štípaly dobytek a kravka utékla do lesa. Mařenka měla plné ruky práce se zdivočelú Strakú. Ani sobě nevšimla, odkád' k ní přišél vysoký pán. Měl černé šaty a dlúhý plášť visél na něm až po zem. Na hlavě měl černý klobúk a pod pažú držál knihu.

Zastavíl sa u pasačky a prosíl ju o trochu vody. Chtěl vyzkúšat její dobrotu. Cěrka si v téj chvílce nepomysléla na to, že by jí neznámý mohl udělat něco zlého. Šak ani by sa tady v horách pomoci nedovolala. Snád ešče nevěděla, že sú na světě áj zlí ludé! Pána požádala, aby jí chvílku podržál Straku, odběhla ke studánce a donesla žíznivému v hrnečku studenú vodu.

Cizí člověk Mařence poděkovál, usmíl sa na ňu a pravíl: „Máš dobré srca, cérečko. Mosím sa tobě odměnit!“ Potém zavédl Marušku kúček daléj do lesa a ukázál děvčati v zemi d'úru plnú peněz.

„Vezni si kolik chceš,“ pravíl cěrce a ztratil sa.

Teprvú včil poznala Mařenka, že to mohl být černokněžník. Počula o něm od svojéj babičky. Začala sa drkotat strachy, vzala do dlaně pár penízkú a utékala s kravkú dom. A doma maměnce vykládala, co sa jí přihodilo v Kamennéj. Mama lomila rukama a tata křičál a obá cěrce domlúvali, že tych peněz si vzala tak malúčko. Ešče ten deň sa s dcérkú vypravili do hor pro peníze. Tolik jich potřebovali Ale d'úru s penězama tám už nenašli.

Poklad černokněžníka zostál v Kamennéj dodnes!²⁴¹

²⁴¹ MÜLLER (2004B). S. 107.

Léčivá slanica

Jedna maměnka na Luhačovicku měla šest dětí a byla s nimi sama, protože tatíček odešel do války. Tehdy museli narukovat na vojnu všichni hospodáři a s sebou museli brát do armády i koně - tenkrát se jezdilo na koních. A tak mnoho žen zůstalo samotných, společně s dětmi tvrdě pracovaly, obdělávaly pole a staraly se o dobytek. Dostaly od úřadů také příkaz, kolik z vypěstované úrody musí odevzdat pro armádu. A ještě k tomu na tu nejtěžší práci neměly koně.

Bylo i málo jídla a mnoho lidí hladovělo. Tato maměnka, dřív než začala válka, měla s mužem pěkné hospodářství, nemusela šetřit. Byla zvyklá, že když některé z dětí onemocnělo, hned k němu zavolala doktora, nebo s ním šla do Luhačovic do ordinace. Ale teď se ve všem uskromňovala. A zrovna v té době sama onemocněla. Šla k doktorovi. Ten ji proklepal a vyšetřil a říká: „Vaše nemoc je vážná a zákeřná. Musíte se léčit, nepracovat, odpočívat a dobře jíst.“ Ona mu povídá: „Ani nevíte, jak ráda bych to všecko udělala, jak ráda bych se pořádně léčila. Ale dnes mám peníze sotva na to, abych vám zaplatila, když si řeknete kolik. Snad to nebude moc.“ „Dnes si neřeknu nic. Aspoň si vemte lék, který jsem vám předepsal. Ale hlavně, to vám příkazuji, hlavně dávejte pozor, ať to od vás nedostanou děti - ta nemoc je nakažlivá. Máte Někoho, kdo by si vzal vaše děti a staral se o ně?“ „Nemám,“ vydechla smutně. Pomyslela na svoji stařenku, ale ta už byla velice stará. Copak jí může uvázat na krk šest dětí?

Tak se ta maměnka vrátila domů a ležela v posteli a velikým čaganem odháněla svoje děti, aby se k ní ani na krok nepřibližovaly a nedostaly tu zlou nemoc od ní. Starší děti to vydržely, ale ty mladší byly moc smutné, že nesmí k maměnce a že ona je nepohladí. Už to trvalo dlouhý čas, lék jí nepomáhal a bylo jí hůř a hůř.

Nejmladší holčička měla právě jít do školy. Maměnka ji poslala za stařenkou, aby šly koupit věci do školy. Stařenka se malé ptala: „Alžbětko, proč s tebou nemohla jít nakupovat maměnka?“

Alžbětka odpověděla: „Maměnka hrozně kašle a leží a je tak nemocná, že k ní nesmíme ani na krok. Eště nás pokaždé zažene čaganem.“

Stařenka by ráda pomohla. Chvilí přemýšlela a pak říká: „Víš, co, Alžbětko, půjdeme na radu k napravjačovi.“ Napravjač byl starý bylinkář a uměl i rovnat polámané kosti a napravovat lidi po zraněních, proto se mu říkalo napravjač. Bydlel v luhačovických horách, na pasekách.

Tak se k němu stařenka s Alžbětkou hned vydaly. Cesty už oschly, bylo jaro, dobře se jim kráčelo.

Napravjač jim povídá: „Každé ráno musíte maměnce donést čerstvou slanicu z Luhačovic. To je voda léčivá. Musí ji pít každý den.“ Potom jim ještě poradil, že i bylinky mají maměnce přinášet. Popsal jim jaké a kde je mají sbírat a jak je přímo čerstvé připravit. Kladl jim na srdce, aby ty bylinky trhaly od svátku Jiřího do svátku Jana, kdy mají největší léčivou moc.

Jak se vracely domů, stařenka říká: „My pro tu slanicu zajdeme hned a bylinky začneme sbírat po cestě, však je právě dnes Jiřího.“ Rovnou od napravjače šly k prameni slanice do Luhačovic a přitom trhaly bylinky. Doma daly maměnce nejdřív napít slanice. Potom připravily bylinkový čaj. A každý den to opakovaly. I ostatní děti chodily vždycky ráno pro slanicu a pilně sbíraly bylinky až do svátku Jana. A dělaly to denně, dokud se maměnce neulevilo a nepřestala kašlat. Nakonec se uzdravila.

Když už byla zdravá, vařila jednou dopoledne kyselici. Malá Alžbětka seděla v kuchyni na stoličce. Vtom uviděla, že ve dveřích stojí jakýsi uprášený člověk se špinavým obvazem na hlavě. Polekala se ho

a povídá: „Maměnko, kdo je ten škaredý chlap, co má zavázanú hlavu?“

Maměnka pohlédla od plotny. „To je náš tatíček. Copak tys ho nepoznala?“ „A jak bych ho poznala, když jsem už dávno zapomněla, jak vypadá! Akorát si vzpomínám, že jídával rád kyselicu!“ A tatíček říká: „Míval jsem nejradši kyseličku ze smetany a také s hříbkama, co vařivala maměnka, než jsem narukoval. Ale včil mi bude chutnat aj to kyseličisko ze zelné vody, co dnes maměnka chystá. A jak rád si s vama pojím!“

Maměnka všem naložila na talíře. Ještě nikdy jim tak nechutnala kyselice ze zelné vody a ze zbytků košťálů jako ten den.

Po jídle podala maměnka Alžbětce džbánec se slovy: „Alžbětko, zajdi pro slanici do Luhačovic, abych mohla tatíčkovu ošetřit hlavu.“

Ale tatíček povídá: „Nech moju hlavu tak, jak je. Ta rana je hluboká a smrtelná. Kdyby sa mohla zahojit, tož by mne z vojny nepustili. Ale že sa nemožu uzdravit, poslali mne z vojny dom.“ „Aspoň ti dám čistý obvaz!“ nedala se maměnka. A už tu byla Alžbětka se slanici. Sdělali tatíčkovu obvaz, vymyli ránu slanici a čistě zavázali bílým plátnem. Ještě mnohokrát obvaz vyměnili, čerstvou slanici ránu vymývali, až začala srůstat. Nakonec se tatíčkovu hlava zahojila. Tak léčivou moc má slanica.²⁴²

„Dívčí žlébek“ u Březůvek

Několikrát byly Březůvky zpustošeny válkou. V polovině 16. století byla vesnička srovnána se zemí. Válka ničila, ale člověk budoval znovu.

V 17. století byli zde Švédové a polovina nově zbudované vsi pod horou Kamennou byla opět v troskách.

²⁴² ELIÁŠOVÁ (2007). S. 11-13.

Rok 1663 patřil k nejsmutnějším. Ves byla ukryta v lesích, nevedla sem ani pořádná cesta, ale krvelační Tataři a zběsilí Turci pronikli až sem.

Brodský kronikář Václav Letocha píše o nich ve své kronice: „Ta zvěř turecká a tatarská, jak do Rakous, tak do Moravy se vtlačila, mordovala, páčila, lid jíjala. Nelze vypsát, jaký tu strach, úzkost, utíkání, skrývání a pronásledování bylo. Nic jiného nebylo vidět než ohně, mordování a zajímání. Ani v lesích, ani v horách nebyl před nimi nikdo istý... Všude štráfovali, páčili, lidi mordovali, mladé ženské na koně brali a pryč odváželi...“

Tehdy přitáhli od Brodu a Ořechového také do Březůvek. Nejstarší dědáček z březůvských Kopanic pod Rysovem vypravuje: „Počúval sem to od mého stařečka Jana. Moc dobytka u nás ulúpili, oba mlýny vyplundrovali a naše dřevěné chalúčky do naha okradli. Mladé lidi pochytali a sebú odvédli. A tož včilěj pravte, co to bylo za ludé. Nic sme im neudělali a oni takú hanebnú prácu dělali.

Nejhorší na tom byla mladá děvčata. To naozaj víte, co takoví násilníci dělali. Kerúsi dobu dívky válku vyhrály, ale včilěj v Březůvkách vyhrál Turek s Tatarama.

Nekterým cénkám sa povédlo zavčasú utéci do hor. Tam v horách za Humencom a Válkovú ich bylo najvéc.

Ale jedna přeca s Turkem válčila. Nevíme ani, jak sa menovala. Enom to víme, že byla mladá a pěkná. Tataři sa za ňú pustili na koníkoch. Dyž ju prvý dohonil a skočil z koňa, sebrala mu šavlu a urúbla mu hlavu. Ale dyž sa za ňú deset iných hnalo a viděla, že sa neubrání, utěkala humnama k Provodovu. Letěla jak luft. Ale Tataři na koňoch ju přeca dohnali, všeci sa na ňu vrhli, zvázáli ju provazem, uvázali koňovi za ocas a smýkali cénkú o zemi tak dlúho, až dušu vypustila. Potom teprve ju odvázáli a mrtvú nechali ve žlěbku, kerým teče potok od Koňského.

Ešče dneska sa tam říká „U dívčího žlébka“, nebo zkrátka „U dívčího“.²⁴³

„Pokladnicová“ studánka na Humenci u Březůvek

Staří Slované měli studánky ve veliké úctě. U studánek se scházeli k pobožnostem i zábavám, u studánek budovali své příbytky. U studánek měli schůzky zbojníci a tam také ukrývali lup a poklady.

Studánky jsou dodnes obyčejně v údolích, ale někde i na kopci vyvěrá pramének čisté vody. Tak je tomu i na Pavelákových pasekách na Humenci u Březůvek. Půda je zde na úrodu chudá, meze zde bývaly plné kamení. Kamenice obrůstaly chrástkami. Zde březůvští pasekáři pytlčili a chytali pánům kvíčaly. Ořezaný strom s vějíčkami stál také na Humenci nedaleko studánky. Nazývali ji „pokladnicovou“.

Na začátku minulého století za francouzských válek pronásledovali po bitvě u Slavkova poraženého nepřítele přes Kroměřížsko až na Zlínsko. Dvěma vojákům se válka omrzela. Zůstali ve zlínských horách a řekli si: „Dál už nepůjdem. Vrátime se zpátky k domovu.“ Tížila je na zádech torna s plechovkou, která byla plná peněz.

„Uděláme dobrý skutek. Bývají zde chudobní lidé. Domky mají dřevěné, střechy doškové, okénka jako dlaň. Bude někdo šťastný, až ji nalezne!“

Dali pokladnicu nad studánkou do země a zakryli kamením. Někomu v Březůvkách prozradili, že na pokraji lesa na Humenci zakopali poklad. Několik kroků od studánky a řekli:

„Dokud bude studánka plná vody, dotud tam budou peníze. Až voda ve studánce opadne a vyschne, peníze tam již nebudou!“

Březůvjané dlouho peníze hledali, ale marně. Aby voda ve studánce nevyschla, sváželi hospodáři na Humenci z polí kamení nad

²⁴³ MÜLLER (2004B). S. 116 - 117.

studánku, aby tam byl stín. Za mnoho roků tam byla kamení velká hromada. Dědeček Paveláků pravil, že tam někde pod tím kamením ta francouzská pokladnice bude. Jednomže se žádnému tu skalku nechce odvážet.

Voda je ve studánce a peníze v zemi dodnes.²⁴⁴

O dúbavském vodníkovi

Podivný tvor je hastrman. Podvodník Istivý, závistivý, lakomý, lenošný, no abych dlúho neřečňoval, je horší než najhorší člověk. Nenechá nikoho na pokoji, kdo sa přiblíží k jeho vodnímu revíru. Myslím nemá co dělat a proto dopaluje lidi.

Moc dobře mu v bažinách néni, dyž vylézá furt z vody a furt přemýšlí, kom by provedl neco špatného. A dyž dostane od neko ho na pamětnú, mockrát sa mu za to pomstí.

Také starý hastrman u Dúbav byl takový nehodný stvor, Jeho domovem byla bažina, kerá sa menovala „Okrúhlica“. Byla zaokrúhlená, vysokú travinú zarostená. Tadyto védla polní cesta z Březůvek přes Dúbavy na Ořechov. Enom málokdy tu zarachotíl vůz na malém dřevěném mostku nad březůvským potokem.

Věcél lidí šlo tadyto enom v nedělu. To chodili tadyto Březůvjané na Ořechov do kostela. Dyž sa blížili k Okrúhlici, přestali vykládat a přidali do kroka. Na mú milú, tady nechťél žádný ostat stát, lebo sa ohlédat. Pod mostkem bylo v létě vody malučko, tak enom po kotníky, ale hastrman sa čmáchál tajak v rybníku v Huťách nad Březůvkama. Nekdy létál po lúce Okrúhlé v podobě hříbjátka, podruhěj zasěj skákál v podobě zajíca a jednúc v chrástí na Okrúhlici kdákala kvočka.

Dědáček Miklůj z Dúbav vykládali, že to byl hastrman. A dědáčkovi Miklovém všeci lidé věřili, tak to mosela být pravda.

²⁴⁴ MÜLLER (2004B). S. 118.

Jednúc uvid'él dědáček Miklůj na Okrúhlici koňa.

„Pěkný koník, mladé hříbjátko,“ povídá pantáta, „to sas jistě tady zablúdil. Eště sa propadneš do bařiny a už ťa nikdo nenajde! Lebo utéklo nekom z maštale? Ó, počkaj, ty dostaneš mlatu!...“

Koník zařehtál, jakdyby dědovi rozumněl, a pantáta řečňováł s hříbjatem dalėj:

„Veznu si ťa k nám. Vypíš sa na mlatě a za snídání mně vytáháš hnůj na Strážné! Dybys měl ohlávku, to bys hled'él, jak umím jezdit! Slůžil sem přeca v Olomúcu u dragúnů. To sem sa cosi narajtováł na koňoch!... A nač máš tu hřívú tak dlúhú?...“

Pantáta sa chytł hřívú a hěp! Už byl na koňovi. A koník pěkně poskakovál, enom ušima podezřelo stříhál. Dyž uvid'él potok, zařehtál a jak střela let'él k vodě.

Včil teprve poznál pantáta - starý dragún -, co to je zač ten kůň.

„Lepší bude sa ožebračit, než sa v Okrúhlici utopit!“ Pustíl sa hřívú a bác s koňa dolu na zem...

Potlučený dlúho naříkál v chrástí u Okrúhlice. Všecky svatě volál na pomoc a hastrmana proklňál.

Ale šak ten hastrman přeca za to nemohl, že si pantáta Miklůj natlúkl a nalomíl žebro!

No, pravte sami, proč tak nešikovno skákál s koňa a proč na něm rajtovál, dyž neměl ohlávku?...

Takový je člověk odjakživa. Dyž se klepne kladívkem do prsta místo na hřebík, tož nadává na to kladívko, lebo na ten hřebík. To enom tak na vysvětlenú, abyste si nekeří nemysleli, že nadržuju dúbavském hastrmanovi a přeju to najhorší pantátovi Miklovém.²⁴⁵

²⁴⁵ MÜLLER (2004A). S. 144 - 145.

Vodník kaňovský I.

Na kaňovském potůčku sa hastrman ukazoval v podobě koňa. Dědáček Michálkuj z Kaňovic pásł jednúc v noci na lúce koně. Býł trošku unavený. Sedl si na pařez starěj vrby a chvílku si zdříml.

Dyž sa probudil, napočítal o jednoho koňa věcěj.

*„To bude dosi o tebe banovat! Pěkné hříbjátko je z tebe...“
pochvaloval si dědáček.*

Ten třetí kůň býł hastrman. Vzal na sebe podobu koňa. Starý sedlák dobře věděl, jak má na něho jít. Vylézł na lípu, stáhl trochu kůry, roztrhál na nekolik řeménků a z nich udělál ohlávku pro koňa, aby mu neutékl. Potom ho zavedł do maštale. Chťěl zkusit, jak umí koník táhat. Celý deň s ním vyvážel hnůj ze dvora na kopec za humna. Navečér si pochvaloval, že všecek hnůj má na polu a jeho starý valach si mohl v maštali trochu odpočinút.

Před večerů povídá Michálek svojěj ženě:

„Ty, slyšíš? Nenapájaj toho cizího koňa! Jak by uviděl vodu, byl by z něho zasěj hastrman.“

Žena se tom divila. Nedovědla si srovnat v hlavě, jak je to možné, aby hastrman býł koněm a kůň hastrmanem!

Příštího dňa před poledněm hospodář nekde odešel. Koně v maštali řehtali a chtěli pít. Panímáma zapomněla na přísný rozkaz hospodáře. Vzal puténku a šla žíznlivé napájat. Ani nevěděla, jak to udělala. Napójila nechca právě toho, kerého neměla.

A v téj chvíli sa stál z koňa zas hastrman. Vyskočil z maštale spěšěj, než mohla panímáma přibúchnút dveřa. Enom ho ze dvora zahlédla, jak pelášil humnama do potoka.

Dyž přišel pantáta Michálkuj dom, velice hřešíl a škaredě huboval svojej ženě: „Jak si stará, tak si hlúpá!“

Ale nic už to nepomohlo. Hastrman býł už dávno pryč.

A za to, že lakomý dědek nechtěl dát koníkovi ani vody, dyž mu udělal tolik práce, za to sa mu pomstíl. Přes noc odvézl s pola všecek hnůj zpátky Michálkom do dvora a rozházal hnůj po celém dvoře. Enom ten první kopec hnoja, kerý děda po starém obyčeju požehnal, nechál stát na poli.²⁴⁶

Vodník kaňovský II.

Staříček Odrobinovi pásli koně na lúce za dědinú. Bylo to jednúc v noci na podzim. U vody jím bylo zima. Chtěli sa trochu ohřít. Udělali si u potoka pod starú olšú oheň a v žižlavém uhlí si pékli zemňáky.

Za nedlúho k ním přišel hastrman. Přičapl k ním a jakýmsi kolkem sa jím začal v ohňu přehrábjet. Staříček napřed ani muk. Ale dyž jím ten zelenáč oheň furt rozštaroval, pravili mu:

„Ty, čuješ? Janku zelený, nezlob mňa! Už toho mám dost! Daj si pozor, abys nekerú nedostál! A táhni mně ocát' pryč!“

Ale ten na to nic nedbál a v ohňu sa přehrábjal dalėj.

Tož milý staříček sa dopálili doopravdy. Chytili dlúhý žižlavý kolek a pichli jím hastrmana do řiti. Ten enom zaškřúpjal a zacvakál zubama a hépl do vody.

Dlúho sa staříček u ohňa smíli, jak sa nezvaného hosta zbavili. Ale ten jim dlužný neostál.

Jednúc večer, dyž hnali staříček dobytek s pastvy, propadl sa s něma dřevěný mostek a oni sa ledvá z říčky vyškrábali. Mokří byl jak hastrman. Šak byly na něho moc podobní a kaňovští ogaři na staříčka pokřikovali: „Hastrman, tatrman, v potoku očváchán...“

A za olšovým chrástím chlachtál sa jím na plnú hubu zelenáč...

²⁴⁶ MÜLLER (2004A). S. 146.

„Chachacha... To máš za to, žes mňa nenechál na pokoju a štáral mňa tam, kde štárat nemáš!“²⁴⁷

Resumé:

Pověsti o pokladech, černokněžnících, vodnících a jiných strašidlech jsou mezi dětmi velmi oblíbené. Další pověsti tohoto regionu zpracoval P. František Müller v knihách *Luhacovicko* a *Báje a pověsti*.

Legends about treasures, black wizards, water goblins and other ghosts are very popular. P. Frantisek Muller described more legends of the region in the *Luhacovicko* (The Luhacovice region) and *Baje a povesti* (Myths and Legends) books.

²⁴⁷ MÜLLER (2004A). S. 147.

10. Pohádky

Liška, zajíc a kohout

Žili jedna liška a zajíc. Liška měla chaloupku z ledu a zajíček z kůry. Nastalo jaro. Lišce chaloupka roztála a zajíčkoví ostala. Liška poprosila zajíčka, aby se jí dal ve své chaloupce ohřát. Zajíček jí dovolil, ale liška se tam uvelebila a zajíčka z jeho chaloupky vyhnala.

Jde zajíček cestou a jemu naproti psi: „Haf, haf, haf! Co pláčeš, zajíčku?“ A zajíček praví: „Nechte mě! Jak nemám plakat? Měl jsem chaloupku z kůry a liška z ledu; pozvala se liška ke mně a mě vyhnala.“ „Neplač, zajíčku,“ pravili psi, „my ji vyženeme!“ „Ne, nevyženete!“ „Vyženeme!“ Došli k chaloupce: „Haf, haf, haf! Pojd', liško, ven!“ A ona jim s peci: „Jak vstanu, jak seskočím, budou chlupy lítat po všech koutech!“ Psi se polekali a ti tam!

Zajíček jde a pláče. Jemu naproti medvěd: „Co pláčeš, zajíčku?“ A zajíček praví: „Nech mě, medvěde! Jak nemám plakat? Měl jsem chaloupku z kůry a liška z ledu; pozvala se liška ke mně a mě vyhnala.“ „Neplač, zajíčku,“ pravil medvěd, „já ji vyženu!“ „Ne, nevyženeš! Psi vyháněli, nevyhnali, ani ty nevyženeš.“ „Vyženu!“ Šli lišku vyhánět: „Pojd', liško, ven!“ A ona s peci: „Jak vstanu, jak seskočím, budou chlupy lítat po všech koutech!“ Medvěd se polekal a ten tam!

Jde opět zajíček a hořce pláče a jemu naproti býk: „Co pláčeš, zajíčku?“ „Nech mě, býčku! Jak nemám plakat? Měl jsem chaloupku z kůry a liška z ledu; pozvala se liška ke mně a mě vyhnala.“ „Pojd'me, já ji vyženu.“ „Ne, býčku, nevyženeš! Psi vyháněli, nevyhnali, medvěd vyháněl, nevyhnal, ani ty nevyženeš!“ „Vyženu!“ Šli k chaloupce: „Pojd', liško, ven!“ A ona: „Jak vstanu, jak seskočím, budou chlupy lítat po všech koutech!“ Býk se polekal a ten tam!

Jde opět zajíček a hořce, hořce pláče a jemu naproti kohout s kosou: „Kukurykú! Co pláčeš, zajíčku?“ „Nech mě, kohoute! Jak nemám plakat? Měl jsem chaloupku z kůry a liška z ledu; pozvala se liška ke mně a mě vyhnala.“ „Pojďme, já ji vyženu!“ „Ne, nevyženeš! Psi vyháněli, nevyhnali, medvěd vyháněl, nevyhnal, býk vyháněl, nevyhnal, ani ty nevyženeš!“ „Vyženu!“ Šli k chaloupce: „Kukurykú! Nesu kosu na pleci, hodlám lišku poséci! Pojď, liško, ven!“

A liška, jak uslyšela, polekala se. „Poshov,“ pravila, „oblékám se.“ Kohout opět: „Kukurykú! Nesu kosu na pleci, hodlám lišku poséci! Pojď, liško, ven!“ A liška praví: „V kožich se odívám.“ A kohout po třetí: „Kukurykú! Nesu kosu na pleci, hodlám lišku poséci! Pojď, liško, ven!“

Liška vyběhla a kohout ji zasekl kosou. A potom žili se zajíčkem v chaloupce a užívali dobrého bydla.²⁴⁸

O kohoutkovi a slepičce

Kohoutek a slepička si spolu vyšli do obory na oříšky. Kohoutek řekl: „Co kdo z nás najde, bude oběma na polovic.“ „Tak dobře,“ odpověděla slepička; hrabala, hrabala a vyhrabala jadýrko a upřímně se s kohoutkem o ně rozdělila. Potom vyhrabal kohoutek taky jádro, ale byl lakomý, chtěl je zčerstva sým pohltnit, aby slepička nevěděla, a jádro mu uvázlo v krčku.

„Běž honem, slepičko, přines vody, sic umru.“

Jak to řekl, převalil se na zemi, nožkama vzhůru. Slepička běžela pro vodu ke studánce:

„Studánko, dej vody

mému kohoutkovi:

leží tam v oboře,

má nožky nahoře -

²⁴⁸ PLICKA (1951). S. 16 - 18.

bojím se, bojím, že umře.“

Studánka řekla: „Nedám ti vody, dokud mi nepřineseš od švadleny šátek.“

Slepička běžela k švadleně:

„Švadlenko, dej šátek studánce;

studánka dá vody mému kohoutkovi:

leží tam v oboře,

má nožky nahoře,

bojím se, bojím, že umře.“

Švadlena řekla: „Nedám ti šátek, dokud mi nepřineseš od ševce střevíčky.“

Slepička běžela k ševci:

„Mistře, dej střevíčky švadlence,

švadlenka dá šátek studánce,

studánka dá vody mému kohoutkovi:

leží tam v oboře,

má nožky nahoře,

bojím se, bojím, že umře.“

Švec řekl: „Nedám ti střevíčky, dokud mi nepřineseš od svině štětín.“

Slepička běžela k svini:

„Sviňko, dej ševci štětiny,

švec dá střevíčky švadlence,

švadlenka dá šátek studánce,

studánka dá vody mému kohoutkovi:

leží tam v oboře,

má nožky nahoře,

bojím se, bojím, že umře.“

Svině řekla: „Nedám ti štětiny, dokud mi nepřineseš od sladovníka mláta.“

Slepička běžela k sladovníkovi:

*„Sladovniče, dej svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlenka dá šátek studánce,
studánka dá vody mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře,
bojím se, bojím, že umře.“*

*Sladovník řekl: „Nedám ti mláta, dokud mi nepřineseš od krávy
smetany.“*

*Slepička běžela ke krávě:
„Kravičko, dej sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlenka dá šátek studánce,
studánka dá vody mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře,
bojím se, bojím, že umře.“*

*Kráva řekla: „Nedám ti smetany, dokud mi nepřineseš z louky
travičky.“*

*Slepička běžela k louce:
„Louko, dej krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlenka dá šátek studánce,
studánka dá vody mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,*

*má nožky nahoře,
bojím se, bojím, že umře.“*

Louka řekla: „Nedám ti travičky, dokud mi nevyprosíš z nebe rosičky.“

*Slepička prosila:
„Nebe, nebíčko! dej louce rosičky,
louka dá krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlenka dá šátek studánce,
studánka dá vody mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře -
bojím se, bojí, že umře.“*

Slítovalo se nebe nad kohoutkem a seslalo louce rosičku, louka dala travičku, kráva smetanu, sladovník mláto, svině štětiny, švec střevíčky, švadlena šátek a studánka vody. Slepička jí nabrala do zobáčku, a jakmile ji kohoutkovi do krku vpustila, skloulo mu jádýrko dolů, kohoutek skočil na nožky, zatřepal křídly a zakokrhal vesele: „Kokrhyhú!“²⁴⁹

O nevděčném kuřátku

Byl stařeček se stařenkou, a neměli dětí. Kdysi vyladila jim černá slepice kuřátko. Stařenka povídala: „No, dobrá, budeme se mít čím obírat.“ Stařeček brzy zpozoroval, že v kuřátku není nic dobrého,

²⁴⁹ BARTOŠ (2005). S. 37 - 39.

ale stařenka si nedala říci, vychovávala kuřátko a dělala mu všechno po vůli.

Stařeček jí domlouval, že kuřátko tuze mnoho pšenice sní.

„I jenom když tebe nesní, starý,“ odbyla ho stařenka, a kuřátko snědlo tolik pšenice, že jim nezbylo ani na vdolky. A čím větší bylo, tím více chtělo jíst.

Jednoho dne stařenka seděla smutna u přesličky a stařeček vedle ní na stoličce. Nebylo jim do řeči, neměli už co jíst. Přišlo kuřátko a žádalo, aby mu stařenka dala jíst.

„Všecko jsi nám už snědlo,“ pravila smutně stařenka, „jenom nás ještě nesněž!“

Sotva to pověděla, kuřátko otevřelo zobák a snědlo stařečka se stoličkou. Zoblo po druhé a snědlo stařenku s přesličkou.

Tak se jim odsloužilo.

Potom vyšlo ven a vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo prادلenu s putnou prádla. Pradelna se na kuřátko ohlédla a pravila: „Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, a tebe také sním!“

Pradelna se ulekla, ale než pomyslíla na útěk, kuřátko ji snědlo.

Kuřátko šlo svou cestou, vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo regiment vojáků. Vojáci se mu divili a pravili: „Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Jak pak bych nemělo, vždyť jsem se najedlo! Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, prادلenu s putnou, a vás také sním!“

Vojáci mysleli, že je to žert, ale než se nadáli, kuřátko je sezobalo jako pšenici.

Kuřátko šlo svou cestou, vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo kocoura. Kocour po něm zdaleka mžourl očima a když došel k němu, pravil jako ti ostatní: „Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Jak pak bych nemělo, když jsem se najedlo. Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, prادلenu s putnou, regiment vojáků, a tebe také sním!“

Než se kocour nadál, byl ve voleti. Ale uměl si pomoci. Rozškrábal kuřeti vole a vylezl ven. Za ním vymaširoval regiment vojáků, vylezla prادلena s putnou, za ní stařenka s přesličkou a na konec stařeček se stoličkou. Prادلena šla prát, vojáci šli execírovat, stařenka se stařečkem domů. Kocour si od nich vyprosil, aby mu dovolili kuřátko sežrat, za to, že je vysvobodil. Oba rádi svolili, a kocour si tak pochutnal, že si dlouho olizoval vousy.²⁵⁰

O ospalé děvečce

Byla jedna děvečka a ta bývala velmi ospalá. Kde sedla, tam spala. I poradila jí hospodyně: „Až poletí divoké husy, jdi na potok, umyj se a nebude se ti dřímat.“ Jak děvečka uhlédla letět divoké husy, běžela na potok, myla se a volala:

*„Husy, husy divočice,
vemte mně ty dřímotice!“*

Od té doby dřímota i spánek jí odešel, takže teď vůbec nemohla spát. Toužebně čekala, kdy se budou divoké husy vracet. Sotva zahlédla první hejno, běžela na potok, myla se a volala:

*„Husy, husy, divočice,
vraťte mi ty dřímotice!“*

A tak se jí spánek zase navrátil.²⁵¹

²⁵⁰ BARTOŠ (2005). S. 44 - 45.

²⁵¹ PLICKA (1951). S. 24.

Král hadů

Jeden ovčák pásával po stráních ovce a žena mu do pole nosovala každý den jíst. Jednou, bylo to na Velký pátek, vyhnal ovce a přišel s nimi k jedné skále. A když se mu tam ovce dobře napásly, lehl si na trávu a díval se na skálu. Najednou se skála otevřela a z díry se vyrojilo veliké množství hadů, a naposledy se vytáhlo ukrutné hadisko, tak veliké jako ten ovčák. Ovčákovi hrůzou vlasy vstávaly na hlavě a zůstal jako přimražen, a jen se díval, jak si každý had odtrhává po lístku jakési bylinky a jak se zase všichni do jednoho v té skále poztráceli. Skála se za nimi zavřela a po díře nezůstalo ani památky.

Když se ovčák probral ze strachu, vstal a hledal i on na tom místě tu bylinku. A když ji našel, přiložil ji také k té skále a div divoucí! Sotvaže se té skály dotkl, už se mu otevřela! Jak vkročil do skály, hned se za ním zavřela a on se octl v krásné síni jakoby ze samého zlata ulité. Uprostřed stál zlatý stůl, na něm ležel svinut ten veliký had a okolo stolu leželi po zemi stočeni menší hadi a všichni spali. Ovčák si netroufal ani hlesnout, a že se nemohl dostat ven ze skály, zavinoul se do haleny, lehl si mezi ty malé hady a tam usnul.

Když se probudil, sypali se malí hadi ze skály a i jejich král se počal se zlatého stolu na tem spouštět. Ovčák povídá: „Co bych tu sám dělala? Půjdu také ven.“ Ale ten starý veliký had mu řekl: „Dříve tě neputím, dokud mi neodpřísáhneš, že nikomu nepovíš, cos tu vidělš“ Ovčák, aby se mohl dostat ven, chtěj nechtěj přísaha, že nikomu nevyzradí, kde byl a co viděl, a tak ho král hadů propustil.

Ale jak se podivil, když nikde nemohl najít své ovečky, které tam nechal. Pospíchal tedy domů. Ale sotva ušel kus cesty, zahlédl svou ženu ovce pást, a když k ní promluvil, polekala se ho, neboť byl celý zarostlý, že ho jen po hlase poznala. Ptala se ho, kde se celý rok toulal, neboť právě před rokem ovce samy se domů vrátily a od těch dob je musela sama pásat. Ale ovčák nesměl ženě říci, kde byl a co se

s ním dělo, neboť přísahal, že bude mlčet. Ale když ho žena pěkně i nepěkně bez přestání prosila a mu domlouvala, aby jí jen pověděl, kde byl, a připomínala mu, co se pro něho naplakala, konečně neodolal a vypověděl jí všechno, co se s ním stalo. Navečer oba dohnali ovce do ohrady a ráno se ovčák zase sám vybral s ovci na pastvu. Okolo poledne, kde se vzal, tu se vzal, stál před ním ten veliký had-drak osedlán a řekl ovčákovi: „Tys přísahu nedodržel a vyszradils, cos vyzradit neměl! Ted' si sedneš na mne!“ Ovčák, že nemohl utéci, musil si na to hadisko sednout a drak s ním vyletěl tak vysoko, že ani země neviděl, jen oblaky pod sebou a jenom skřivánka zaslechl zpívat. Had řekl ovčákovi: „Tobě už nikdo nepomůže, jen ten ptáček by ti mohl pomoci!“ Vtom přiletěl skřivánek blízko nich a ovčák ho prosil: „Ach, otáčku můj, pomoz mi!“ Skřivánek vyletěl ještě výš, a když se spouštěl k drakovi, měl v zobáčku list, zlatými literami od Pána Boha popsaný, a ten vpustil drakovi do rozevřené tlamy. Nato se drak spouštěl vždy níž a níž dolů, až se spustil při samé ohradě ovčákově na zem. Ovčák slezl s draka, vrátil se k svým ovci a žil se svou ženou ještě dlouho a ještě dlouho pásal své ovečky. A žije a pase je dosud, jestliže ještě neumřel.²⁵²

Smrt kmotřička

Byl jednou jeden člověk velice chudobný a jeho manželka porodila mu chlapečka. Nikdo mu nechtěl jít za kmotra, že byl tuze chudobná. Otec si povídá: „Milý Bože, tak jsem chudobný, že mi nikdo nechce při křtu posloužit! Vezmu chlapce, půjdu, a koho potkám, toho požádám za kmotra, a jestli nepotkám nikoho, kostelník mi přece snad poslouží.“

²⁵² PLICKA (1951). S. 136 - 137.

Šel a potkal Smrt, ale on nevěděl, co je to zač. Byla to ženská jako každá jiná. Poprosil ji, aby jim šla za kmotříčku. Ona se nevymlouvala a hned ho přivítala kmocháčkem, vzala chlapce na ruce a nesla ho do kostela. Chasníčka okřtili, jak se patří.

Jak vyšli z kostela, kmocháček vzal kmotříčku do hospody a chtěl ji trochu uctít, ale ona mu povídala: „Kmocháčku, nechte si to, pojdte radši se mnou do mého stánku!“

Vzala ho s sebou do své světnice a tam bylo velice pěkně. Potom ho vedla do velikých sklepů a těmi sklepy šli ve tmě až hluboko pod zem. Tam hořely svíčky: malé, hrubé, prostřední - trojího druhu; a ty, které ještě nehořely, byly velmi veliké.

Kmotřenka praví kmocháčkovi: „Hledte, kmocháčku, tu mám každého člověka věk.“ Kmocháček se na to dívá, najde tam jednu velice malou svíčku u samé země a ptá se jí: „Ale, kmotříčko, prosím vás, čípak je ta malá svíčka u té země?“ Ona mu povídá: „To je vaše, kmocháčku! Jak kterákoli svíčka dohoří, já musím pro toho člověka jít.“ On jí povídá: „Kmotříčko, prosím vás, ještě mně přidejte!“ „Kmocháčku, to já udělat nemohu!“ Potom šla a tomu chlapci, co ho pokřtili, zažala novou, velikou svíci.

Zatím co se kmotříčka nedívala, vzal si kmocháček též novou velikou svíci, zažal ji a postavil tam, kde ta jeho maličká svíce dohořivala. Kmotříčka se na něho ohlédla a pravila: „Kmocháčku, to jste mi neměl dělat! Ale když jste si už přidal, tož jste si přidal a máte. Pojdme odtud ven a půjdeme ke kmotříčce.“

Vzala nějaký dar a šla s kmocháčkem a s dítětem ke kmotříčce. Přišla, položila kmotříčce chasníčka na lůžko a vyptávala se, jak jí je a kde jí co bolí. Kmotříčka si jí žalovala, a kmocháček poslal pro nějaké pivo a chtěl ji jako kmotříčku uctít ve své chalupě, aby se jí nějak zavděčil. Pili a hodovali spolu. Potom povídá kmotříčka kmocháčkovi: „Kmocháčku, tak jste chudobný, že vám nikdo nechtěl v té věci posloužit, až já; ale nic si z toho nedělejte, budete na mne pamatovat!“

Já budu chodit po bohatých lidech a bude je mořit, a vy je budete léčit a hojit. Já vám ty léky všechny povím, já je všechny znám a tak vám každý rád dobře zaplatí.“

Stalo se. Kmocháček chodil po nemocných, kde kmotřenka mořila, a každému pomohl. Tu byl z něho najednou velmi slavný lékař. Tak jednou taky umíral jeden kníže, už skonávala, ale přece mu ještě poslali pro toho lékaře. Kmocháček přišel, začal ho mastí mazat a své prášky mu dávat - a pomohl. Když ho uzdravil, dobře mu zaplatili, ani se neptali, co jsou dlužní.

Ale Smrt pravila kmocháčkovi: „Kmocháčku, budoucně dejte pozor na toto: komu já budu stát u nohou, tomu každému můžete pomáhat; ale komu budu stát u hlavy, tomu už nepomáhejte!“

Umíral zas jeden hrabě. I poslali pro našeho lékaře. Ten přijde, ale smrt už stojí za lůžkem u hlavy. Kmocháček křičí: „Už je zle, ale zkusíme to!“ Zavolal sluhy a kázal lůžko otočit nohama k Smrti a začal ho mastí mazat a prášky mu podávat a pomohl mu. Hrabě mu zaplatil, co jen mohl unést, ani se ho neptal, co je dlužen, byl rád, že ho uzdravil.

Smrt, jak se s ním sešla, povídala mu: „Kmocháčku, když se vám zas tak stane, víc mi to nedělejte! Třeba jste mu pomohl, ale jenom na chvílku; já ho přece musím odvést tam, kam patří.“

Tak léčil kmocháček po mnoho roků a už byl velice starý. Nakonec se už na všechno mrzel a sám si smrti přál. Ale smrt si ho nemohla vzít, protože si sám přidal svíci tak dlouhou, a musel čekat, až mu dohoří.

Ještě jednou jel k jednomu nemocnému, aby ho uzdravil. Pomohl mu. Ale tu se mu zjevila Smrt a přisedla k němu do kočáru. Začala ho lechtat a zahrávat si s ním a šustla ho zelenou ratolestí pod krk. Kmocháček se jí svalil do klína a usnul smrtelným spánkem. Smrt ho uložila v kočáře a zavezli ho domů. Celé město a všechny osady ho želely: „Škoda ho, jaký to byl dobrý lékař! Každému pomáhal; takového

lékaře už nebude.“ Zůstal po něm syn, ale ten syn už té chytrosti neměl.

Jednou šel do kostela a kmotřička se s ním potkala. Ptala se ho: „Synu milý, jak se máš?“ On jí pravil: „Tak všelijak. Dokud mám, co mně tatíček nahospodařil, je se mnou dobře, ale potom Pán Bůh ví, jak se mnou bude.“ - Kmotřička povídá: „Nic se neboj, synu můj, já jsem tvá kmotřenka. Co tvůj tatíček měl, k tomu jsem mu já pomohla, a i tobě živení dám. Půjdeš k jednomu lékaři za učně, ale ty budeš chytřejší než on, jenom se pěkně chovej!“ Potom ho pomastila mastí po uších a vedla ho k lékaři. Lékař nevěděl, co je to za paní a jakého synka mu do učení vede.

Lékař a chasník chodili spolu zeliny sbírat a tomu učňovi každá zelinka křičela, na jakou nemoc je. Lékař také sbíral, ale neznal jejich léčivou moc. Zato ty učňovy zeliny pomohly v každé nemoci. I povídá lékař: „Ty jsi chytřejší než já, tobě každá zelina říká, jaký lék nese, a já neslyším nic. Víš co, bud'me spolu až do smrti; já ti dým svůj doktorský list a budu u tebe pomocníkem.“

Chasník léčil a hojil šťastně, až mu v limbu svíce dohořela.²⁵³

O poslušných kůzlátkách

Byla jedna koza a ta měla tři kůzlátka. Jednou odpoledne jim řekla: „Kůzlátka, já dnes půjdu na trh do města, kdyby někdo tloukl na branku, neotvírejte žádnému, aby na vás nepřišel třeba vlk a nesežral vás.“

Kůzlátka slíbila: „Však my neotevřeme žádnému!“ A tak stará koza šla.

Za chvíli kdosi bouchá na branku: buch, buch a praví tlustým hlasem: „Kůzlátka, otevřete!“

²⁵³ PLICKA (1951). S. 249 - 251.

Kůzlátka se všecká dolekala a řekla: „Ó já, to není naše maminka; naše maminka má tenčí hlásek, jako panímámin vlásek. Neotevřeme!“

A on to byl vlk. Tak ten milý vlk se sebral a šel ke kovářovi a řekl: „Kováři, upiluj mi kousek jazyka!“

Kovář mu položil hlavu na špalek a jak piluje, tak piluje. Když mu ho kousek upiloval, tak ten vlk šel zase k té brance, zabouchá a praví už tenčím hlasem: „Kůzlátka, otevřete!“

Ale ona řekla: „To není ještě naše maminka; naše maminka má tenčí hlásek, jako panímámin vlásek.“

Tak se ten vlk dopálil, šel zase k tomu kovářovi a povídal mu: „Upiluj mi ještě více toho jazyka!“

Milý kovář vezme kleště, vytáhne mu jazyk a jak piluje, tak piluje, až ho měl jenom kousek. Pak zase šel za těmi kůzlátky, zabouchá na dvířka a volá již tenkým hláskem: „Kůzlátka, otevřete!“

A kůzlátka řekla: „No, to by byl naší maminky hlásek. Ale ukaž nám čapku!“

Tak ten vlk strčil do okýnka svou čapku. Když ji uviděla kůzlátka, spustila smích a řekla: „Ich, to by tak bylo! Vždyť přece naše maminka má pěknou čapku, a ne takovou škaredou s drápkou. To je jistě vlk.“ A nepustila ho.

Tak ten vlk s velikou zlostí utekl. A když byl už tentam, tu jde stará koza s uzlíkem z trhu. Jak zaklepala a zavolala: „Kůzlátka, otevřete!“ hned ji kůzlátka poznala, otevřela vranku, šla jí k ruce a řekla: „Vítáme vás, maminko, však jsme již ráda, že jste přišla, byl tady vlk!“ A všechno jí pověděla.

Stará koza je pochválila, že byla tak opatrná, rozvázala uzílek a podělila je kdovíjakými věcmi: rohlíky, cukrovím, ořechy, takže kůzlátka měla velikou radost - až až! A když to všechno již snědla, byl tam papírová zem, a propadli jsme se až sem.²⁵⁴

²⁵⁴ BARTOŠ (2005). S. 40 - 41.

O zlé koze

Byl jednou jeden pán a ten měl kozu, ale neměl ji kdo pást. Sebral se tedy a šel si zjednat nějakou pastvici. Jde a cestou potká děvče, bylo mu asi čtrnáct let; hned se jí ptá: „Nesloužila bys u mne za pastvici? Budeš se mít dobře, nebudeš nic jiného dělat, jenom kozu pást.“

Děvče hned, že rádo. „Tak pojd' se mnou!“ Šel a zavedl ji na svůj zámek; tam jí dal jíst takových dobrých jídel, že se jí o nich ani ve snách nezdálo, a pak ji poslal s kozou.

Děvče páslo kozu, jak jen mohlo, vodilo ji na nejpěknější trávu po mezkách a přitom si zpívalo, až se hory zelenaly. Když byla koza napasena, vedlo ji domů.

Jak ji přivedlo, ptá se pán kozy:

„No, kozo, jakpak tě napásla?“

„Napásla mě! Přivázala mě k suché jedlici a sama si hrála s pány mládenci.“

Pán se dopálil, pastvici vyhnal a zjednal si druhou. Ale té se stalo také tak; pán ji zase zahnal, když koza žalovala, a zjednal si jinou. Když ji poslal kozu pást, šel pozdaleka za ní, aby ho neviděla, a díval se, jak pase. Když viděl, že pase dobře, vrátil se zase domů. Jak děvče přivedlo kozu, hned se jí ptal:

„No, kozo, jak tě napásla?“

A koza zas: „Napásla mě! Přivázala mě k suché jedlici a sama si hrála s pány mládenci.“

To pána dopálilo. Popadl milou kozu a jak ji dřel, tak ji dřel, až jí polovic hřbetu odřel. Koza vřískala, a jak se mu vysmekla, ta tam pryč a utekla k jedné babičce na hůru.

Babička šla na hůru pro mouku, a tady najednou koza spustí:

„Ach já koza rohatá,

do polovic odratá,

*kdo sem přijde,
každého sežeru!“*

Babička se lekla a nevěděla, co dělat. Strachem odešla z chaloupky. Škrabe se, chudák, plačky, škrabe a potká zajíce.

„Pročpak, babičko, pláčete?“

„Ale, milý brachu, mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo k ní přijde, a já nevím, jak ji odtud dostat.“

„Nic si z toho, babičko, nedělejte, já vám ji vyženu.“

„Ale, Bože, to budeš hodný,“ a vrátila se se zajícem k chaloupce. Zajíc leze na hůru, přijde na první schod, koza spustí: „A já koza rohatá,“ ale zajíc už byl ten tam; sklopil uši a upaloval do lesa, a babička trckala plačky za ním. Potká lišku. Ta se hned ptá:

„Babičko, copak je vám, že pláčete?“

„Ale jak neplakat, když mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo tam přijde.“

„No, neplačte, však já ji vyženu!“

„Nevyženeš!“

„Vyženu!“

„Už tam jeden byl a nespravil nic!“

„Ale já vám ji vyženu!“

Tak šli. Liška se kradla po schodech, přijde na poslední schod, tu najednou koza začne: „A já koza rohatá, do polovic odratá.“

Jak to liška uslyšela, zdvihla ocas a horempádem po schodech dolů a utíkala do lesa. Babička za ní a plakala ještě víc.

Utíká, utíká a potká ježka.

„Babičko, copak pláčete?“

„Ach, milý brachu, mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo k ní přijde.“

„No, neplačte, však já vám ji vyženu!“

„Ó, nevyženeš, holečku!“

„Však se podíváte, že ji vyženu.“

„Vždyť už tam byli dva a nevyhnali ji.“

„No, jen pojdte!“

Tak přece šli.

Ježek jde na první schod a koza spustí:

„A já koza rohatá,

do polovic odratá,

kdo sem přijde,

toho sežeru.“

„No, vřešti, jenom vřešti, však já ti pomohu dolů,“ a šel pořád dál. Přijda na hůru, skočil jí na hřbet, na to odřené, a píchal ji a neslezi s ní a pořád ji píchal. Koza vřískala a metla s hůry a víckrát tam nepřišla. Babička byla ráda, že zase může být doma; dala ježkovi za to hodně jablek a děkovala mu, že tu kozu zahnal.²⁵⁵

O šídlu, kohoutu, kačeru a houseru

Šlo šídlo do lesa na houby. Potkalo kohouta.

„Šídlo, kam jdeš?“ „Do lesa na houby. Pojd' se mnou! Bude nás víc, nebudem se bát vlka nic.“ Kohout poslechl a šli dál. Potkali kačera.

„Šídlo s kohoutem, kam jdete?“ „Jdeme do lesa na houby. Pojd' s námi! Bude nás víc, nebudem se bát vlka nic.“ Kačer poslechl a šli dál. Potkali housera.

„Šídlo s kohoutem a s kačerem, kam jdete?“ Jdeme do lesa na houby. Pojd' s námi! Bude nás víc a nebudem se bát vlka nic.“ Houser poslechl a šli dál.

Když přišli do lesa, dostali všeci z vlka strach. Na štěstí uviděli nedaleko chaloupku a schovali se v ní. Kohout si sedl na bidlo, kačer vlezl pod lávku, houser vyskočil na lávku a šídlo se vpíchl pod práh.

²⁵⁵ BARTOŠ (2005). S. 41 - 44.

Najednou vrazil vlk do světnice. „Všecky vás sežeru,“ zařval na ně. Ale kohout, který měl na bidle nejvíc odvahy, zakokrhoal: „Všeci ho bijte!“ Houser křičel: „Kyjem! Kyjem ho!“ Kačer: „Šak tak, šak tak, šak tak!“ Na konec vyskočilo zpod prahu šídlo, a pich ho do boku, pich, pich!

Vlk se hrozně polekal a utekl.

Šídlo se svými kamarády nasbíralo hub a vrátilo se vesele domů.²⁵⁶

Pláč nad utopenou myškou

Klobáska pláče. Dveře se ptají: „Proč pláčeš, kobásko?“ - „Jak bych neplakala, vždyť se nám utopila myška, věrná tovaryška.“ „Tož, co máme dělat? My se polámeme!“ A dveře se polámaly.

Hnůj to viděl a povídá: „Co to děláte, dveře? Proč se lámete?“ „Jak bychom se nelámaly, vždyť se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče a my jsme se polámaly.“ „A já se budu kouřit!“ - A hnůj se počal kouřit.

Plot stál u hnoje a ptal se: „Ty, hnoji, proč se kouříš?“ „Já se kouřím, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou a já se kouřím.“ Rozmýšlel se chvíli plot a řekl: „A já se povalím!“ a poválel se.

Letěla kolem straka a chtěla si na plot sednout, ale plot ležel. Rozzlobila se a vzkřikla: „Plote, proč ses poválel?“ „Proto jsem se poválel, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří a já jsem se poválel.“ - I řekla straka: „A já si nohu urazím!“ A urazila si o drát nohu a letěla do lesa.

Tam si sedla na strom. Les se jí ptal: „Strako, proč sis nohu urazila?“ - „Proto jsem si nohu urazila, že se nám utopila myška, věrná

²⁵⁶ BARTOŠ (2005). S. 44 - 45.

tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí a já jsem si nohu urazila. A co ty uděláš?“ „A já se smutkem pokácím!“ A les se kácel strom po stromu.

Právě šel kolem jelen, velmi se zarmoutil nad zkázou svého obydlí a zvolal: „Lese, proč se kácíš?“ - „Jak bych se nekácel, když se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila a já se kácím.“ „A já si parohy srazím!“ A taky si hned parohy srazil.

Běžel, ani nevěděl kam, až ho skála zastavila a ptala se ho: „Proč sis srazil parohy?“ „Proto jsem si srazil parohy, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila, les se pokácel a já jsem si parohy srazil.“ „Tož já se taky rozbořím!“ A skála se rozbořila.

U skály byla studánka a ta, když viděl skálu se bořit, ptala se: „Proč se boříš, skálo?“ „Proto se bořím, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila, les se skácel, jelen si parohy urazil a já se bořím.“ „A já se zas zakalím.“ A zakalila se.

Právě v tu chvíli šla dcera sedláková s putýnkami pro vodu, a když viděla vodu zakalenou, zvolala: „Studánko, proč ses zakalila?“ „Proto jsem se zakalila, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila, les skácel, jelen si parohy srazil, skála se rozbořila a já jsem se zakalila.“ „Tož já si vlasy rozcuchám.“ A rozcuchala si vlasy.

Přišla domů, matka právě mísila těsto na koláče. Když viděla rozcuchanou dceru, ptala se jí: „Proč ses rozcuchala?“ „Proto, maměnko, že se nám utopila myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila, les se pokácel, jelen si parohy srazil, skála se rozbořila, studánka se zakalila a já jsem si vlasy rozcuchala.“

Ještě nebyla hotova, rozlínou se dveře a hospodář jde z hospody a volá: „Což ses zbláznila, ženo?“ „Já jsem se nezbláznila, mužíčku, ale utopila se nám myška, věrná tovaryška. Klobáska pláče, dveře se lámou, hnůj se kouří, plot se válí, straka si nohu urazila, les se pokácel, jelen si parohy srazil, skála se rozbořila, studánka se zakalila, dcera si vlasy rozcuchala a já jsem těsto rozpleskala.“ „A tož já si vyvrtám větší díru do hrtanu!“ Vzal si nebozez, šel za humna a vyvrtal si větší díru do hrtanu, díru si vzal domů a nebozez tam nechal.²⁵⁷

Janíček

Tož byl jeden stařeček a stařenka a ti měli u sebe chlapečka a říkali mu Janíček. Oba měli toho Janíčka velice rádi.

Jednou mu chtěli navařit krupice, ale neměli dříví. Tož mu povídali: „Janíčku, my půjdeme na roští, zamkni se a nepouštěj žádného, ani lištičku, ona by ti snědla krupičku, ona by nám tě ukradla!“ A když odešli, Janíček se pěkně zamkl, sedl si do koutka a cumlal si palec - byl ještě maličký. Za chvíli přišla liška pod okno a povídá: „Pojď mně, Janíčku, otevřít, budu tě vozit na ocásku!“ A Janíček lišce pěkně otevřel a ona ho vzala na ocásek, a tož s ním sem tam po lavičkách a po peci rejčila, krupičku mu snědla, a že zapomněl zavřít dveře, fuk s Janíčkem do své díry.

A stařeček se stařenkou přišli a hledali a hledali, ale Janíčka nikde nebylo. A když ho nemohli najít, povídali si: „Ona ho jistě liška vzala!“ A stařeček tak se hněvem rozpálil, že zvolala: „Já ji zabiju!“ A tak vzal sekeru a bubínek a stařenka džber a housličky a šli k díře a začali hrát:

„Švidli, švidli na housličky,

²⁵⁷ PLICKA (1951). S. 260 - 261.

*bum, bum na buben,
kdeže je ten náš Janíček?
Je-li v díře, ať jde ven!“*

Stará liška slyšela muziku a povídá mladým liškám: „Jděte se podívat, kdo to tam hrá?“ A lištičky nastrčily ouška a slyšely:

*„Švidli, švidli na housličky,
bum, bum na buben,
kdeže je ten náš Janíček?
Je-li v díře, ať jde ven!“*

Kdo to asi hrá? myslily si a počaly vystrkovat hlavy. A stařenka flák, flák a fuk s hlavami do džberu! A zas hráli stařeček a stařenka:

*„Švidli, švidli na housličky,
bum, bum na buben,
kdeže je ten náš Janíček?
Je-li v díře, ať jde ven!“*

A tu vylezl starý lišák a stařenka nemeškala a flák, flák a fuk s hlavou do džberu! Stará liška si povídá v díře: „No, ti tam nahoře asi tancují, že tak dlouho nejdou; jdi, Janíčku, a podívej se, kdo to hrá, a zavolej mi lištičky domů!“ A Janíček šel, ale co neslyšel:

*„Švidli, švidli na housličky,
bum, bum na buben,
kdeže je ten náš Janíček?
Je-li v díře, ať jde ven!“*

A poznal, že jsou to stařeček a stařenka. Vyskočil z díry a šup! a už byl v měchu - tak se o něho stařeček a stařenka báli. A pak ještě naposled zahráli:

*„Švidli, švidli na housličky,
bum, bum na buben,
polez, stará, polez ven!“*

Stará liška vylezla a stařenka flák, flák a fuk s její hlavou k těm ostatním.

A od té doby se již Janíček stařečkovi a stařence nikdy neztratil a měl se dobře.²⁵⁸

O řepě

Byla jednou jedna babka a ta nasela plný žejdlík řepového semena do jednoho důlku. Za čas vyrostla ze všeho toho semena jen jedna řípa, ale tak veliká, že ji ani babka ani žádný jiný nemohl vytrhnout. I šla babka na potkání prosit, aby jí pomohli vytrhnout řípku.

Šla a potkala jednero. „Jednero, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku! Až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

*Jednero šlo,
chytilo se babky,
babka řípky;
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.*

I šla babka a potkala dvojimo. „Dvojimo, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku! Až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

*Dvojimo šlo,
chytilo se jednera,
jednero babky,
babka řípky;
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.*

I šla babka a potkala trojimo. „Trojimo, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku! Až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

*Trojimo šlo,
chytilo se dvojima,
dvojimo jednera,*

²⁵⁸ PLICKA (1951). S. 270 - 271.

*jednero babky,
babka řípký;
trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.*

A tak to šlo pořád: babka šla, potkala čtvero, potom patero, šestero, sedmero, osmero a devatero. Trhaly, trhaly, ale nic vytrhnout nemohly.

Potom ještě šla a potkala desatero. „Desatero, pojd' a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

*Desatero šlo,
chytilo se devatera,
devatero osmera,
osmero sedmera,
sedmero šestero,
šestero patera,
patero čtvera,
čtvero trojima,
trojimo dvojima,
dvojimo jednera,
jednero babky,
babka řípký;
trhaly, trhaly,
řípka se přitrhla,
babka se převrhla*

a vsecky se svalily na jednu hromadu.²⁵⁹

²⁵⁹ PLICKA (1951). S. 272 - 273.

O hloupé ženě

Byla jednou tak hloupá žena, že na kolébce kolébala místo dítěte kus dřeva. Jednou přišel muž z práce a viděl, že ani kráva není poklizená. Proto se velmi rozhněval a pravil, že by krávu raději prodal. Jak odešel zas do práce, přišli řezníci do chalupy a ptali se, nemají-li tam na prodej. Žena povídá: „Prodali bychom krávu.“ „Tetko, kde máte tu krávu?“

*„Ve chlévě ji máte,
tam se podívejte,
hulaj, hulaj, hulička!“*

povídala žena a kolébala dřevo dál. „Tetko, co chcete za tu krávu?“

*„Sedmdesát sedem
a k tomu ještě jeden,
hulaj, hulaj, hulička!“*

„Kam máme dát ty peníze?“

*„Dejte je do míška,
do lůžka do růžka,
hulaj, hulaj, hulička!“*

Muž se vrátil z práce domů a ptal se ženy: „Kde máš krávu?“

*„Řezníci ji vzali,
peníze mi dali,
hulaj, hulaj, hulička!“*

„Ženo, kams dala ty peníze?“

*„Peníze jsou v hrnku
v komoře na klínku,
hulaj, hulaj, hulička!“*

Muž je hledal a nenašel, tak se dopálil, že zakřikl na ženu: „Máš tu d'ábla, a ne peníze!“ Žena mu na to:

*„Už d'ábli věděli,
kam peníze dali,*

hulaj, hulaj, hulička!

„Kolik těch řezníků bylo?“

*„Aj, byli tu, byli,
dva takoví dranti,
hulaj, hulaj, hulička!“*

„A kam šli?“

*„Ten jeden šel cestou,
ten druhý necestou,
hulaj, hulaj, hulička!“*

„Jaké měli šaty?“

*„Ten jeden měl modré,
ten druhý nedobré,
hulaj, hulaj, hulička!“*

*„S touhle ženskou už nic nespravím, půjdu do světa a najdu si jinou,“
pomyslí si muž.*

Jak přišel do druhé vesnice, zastavil se a díval se vzhůru. Přišla k němu jedna žena a pravila: „Ó chudáčku, co se tak díváte do nebe?“ „Spadl jsem s nebe a nemohu najít díru, kterou jsem propadl.“ „Co tam ten můj nebožtík dělá?“ „Ó nebožák, ten je tam celý ztrápení, nemá kouska šatů ani peněz na tabák.“ „Ach, až najdete tu díru, vezměte mu něco ode mne!“ „Proč bych nevzal?“ Žena běžela do chalupy a hned donesla boty, košili, kabát, čapku a hromadu peněz, aby to jejímu muži vzal do nebe. Muž poděkoval a na cestě si pravil: „Jsou ještě hloupější ženy na světě než moje a tak se s ním budu dále zlobit.“ A vrátil se domů.²⁶⁰

²⁶⁰ PLICKA (1951). S. 279 - 280.

Muzikant a černokněžník

Jednou šel jeden muzikant, co hrával na basu, v svatojánské noci přes Lopenické vršky domů a basu si nesl přehozenou přes rameno. Pojednou se pod ním otevřel země a milý muzikant i s basou se propadl hluboko pod zem. Když se z mrákot probрал a oči otevřel, co nevidí: všecko se tu kolem leskne samým zlatem, stěny ze zlata, stromy ze zlata a klenutí i sloupy, všecko ze zlata. U jednoho sloupu stojí dva okřídlení draci a ten sloup pořád olizují. Muzikanta si ani nevšimli, jako by tady ani nebyl.

Když se náš muzikant na všecko dost vynadával a nemohl se odtud dostat ven a hlad a žízeň ho trápily, postavil se taky k jednomu sloupu a začal ho olizovat. A jak ten sloup líže, najednou necítí už ani hladu, ani žízně. Takový to byl sloup! Ani nevěděl, jak dlouho už pod zemí byl, až se mu najednou zjeví černokněžník. Černokněžník vytáhne knihu a začne ty draky vyvolávat. Potom kývne na muzikanta, aby si na jednoho draka vysedl, a na druhého se posadí sám. Jen si na ně sedli, draci vzlétli jako vítr do náramné výšky a vynesli oba, muzikanta i černokněžníka, na sám vršek Lopeníku.

Muzikant se rozloučil s černokněžníkem, pěkně mu poděkoval a pospíchal domů. Doma ho žena ani nepoznala, tak se změnil! Naříkala, že se jí před rokem ztratil muž. Až teprve když jí všechno vypověděl, jak a co se stalo, poznala ho a radostně ho uvítala.²⁶¹

Dva šumaři

Byla svatojánská noc. Dva šumaři, jeden s basou a druhý s cimbálem, vraceli se z muziky. A jak tak jdou, přijdou k potoku a tu na mokřině poskakují světýlka nahoru dolů, nahoru dolů. Ten basista

²⁶¹ PLICKA (1979). S. 120.

povídá: „Já,“ prej, „na ty světýlka písknu.“ Ale cimbalista nechtěl: „Proboha nedělej to, zdupou nás!“ „Aťsi zdupou!“ řekl basista, zapískl a vlezl do basy. Ale cimbalista neměl kam se schovat, tak se jen k base přikřčil. A teď to začalo: světýlka po té base skákala, dupala a vyváděla, až struny bručely. A nepřestala, dokud se poslední struna nepřetrhla.

Víly

Jednou pásl jeden pastýř při měsíčku koně pod hřbitovem. Najednou slyší z dálky zpívat a ten zpěv se k němu víc a víc přibližoval. Myslí si, snad se to děvčata v poli dlouho zdržela a teprve teď se vrací domů. Ale to byly víly. A když zpěv nepřestával, zavolal v tu stranu, odkud se ten zpěv nesl: „Hej, vy tam, co tak pozdě?“ Ale víly ho neslyšely, jenom zpívaly:

„Bude mor, bude mor,
budou ženy mřítí,
budou odumírat
svoje drobné děti.“

Toho se pastýř ulekl a už se mu nechtělo na víly volat. Přikřčil se pod keřiček a čekal, co bude dál. Vzadu za vílami belhala se křivá smrt a řekla: „Hm, kdyby tak ty ženy znaly lék proti moru, ani jedna by neumřela.“ Tu se jedna víla obrátí a povídá: „A jaký je to lék?“ „Když budou pít bedrník, černobýl a hadí kořen, ani jedna neumře.“ Jen to smrt dořekla, zazpíval ve vsi kohout a všechny víly i ta smrt se rázem ztratily.²⁶²

²⁶² PLICKA (1979). S. 123.

O hloupém Martinovi

Byl jeden otec a ten měl syna, jmenoval se Martin. Otce jednou rozbolely oči, tak poslal Martina do lékárny pro „nic na oči“ (lidový lék). Martin šel a cestou si pořád opakoval: „Nic, nic, nic!“, aby nezapomněl, pro co jde. Přišel k rybářům, kteří už od rána ryby chytali a nic nechytali, a on před nimi: „Nic, nic, nic!“ Rybáři mysleli, že se jim posmívá, tož ho chytli, nabili mu, co se do něho vešlo, a uložili mu, aby napříště říkal: „Včil jedna, brzy druhá, potom třetí!“, a propustili ho.

Martin šel dál a přeříkával si: „Včil jedna, brzy druhá, potom třetí!“ Šel dlouho, až přišel do města, kde právě králi umřela nejmladší z tří dcer. A Martin jde po městě a říká si: „Včil jedna, brzy druhá a potom třetí!“ I seberou ho, a rovnou ke králi. Král si myslel, že si z něho dělá blázny, dal mu nasázet, kolik jich unesl, a povídá: „Měl jsi říkat: Pánbůh dej lehké odpočinutí!“

Martin šel dál a pořád si říkal: „Pánbůh dej lehké odpočinutí!“ Zas dlouho chodil, až přišel k pohodnému, který právě zakopával koňskou mršinu. A Martin si říká: „Pánbůh dej lehké odpočinutí!“ Pohodný se dopálil, popadl lopatu, přetáhl Martina a zahnal ho.

Tak se Martin s nepořízenou vrátil domů a vykládal tatíčkovi, že to „nic na oči“ nikde nemohl dostat.²⁶³

Pasáček a černokněžník

Jeden pasáček pásal svému hospodáři pod lesem krávy. Takhle přes poledne se vždycky jedna černá kráva zaběhla do lesa. „Copak to tam asi dělá?“ myslel si chlapec a běží za ní. I vidí, jak zpod velkého buku vylezl náramný had a z toho hada se už dělal drak a ten drak přilezl k té krávě, a jak ji cucá, tak ji cucá. „No, počkej!“ Pasáček, sotva

²⁶³ PLICKA (1979). S. 139.

přihnal domů, hned to žaloval hospodáři, a ten nepřipadl na nic moudřejšího, než že toho hada zabil. Ale co teď? V tom kraji bydlel mocný černokněžník a lidé vyprávěli, že ten had byl jistě jeho. I padl na hospodáře strach a radil se, co a jak počít. „Nic se neboj,“ řekl mu jeden zkušený člověk, „přichystej si pro toho černokněžníka vejce od černé slepice, nadoj mléka od černé krávy a tím ho ucti!“

Na druhý den už tu byl černokněžník. „Cos mi to udělal, proč jsi mi mého koníka zabil?“ rozkřikl se. Hospodář se vymlouval, že tak a tak, a že on nevěděl, že by ten had byl jeho, a nabídl mu vejce od černé slepice a mléka od té krávy. „S dobrým ses poradil,“ povídá černokněžník, „ale trestu přece neujdeš. Aspoň ti klobouk z hlavy strhnu!“ „Což o to,“ povídá hospodář, „když to nebude nic horší, nějak to vydržím.“

Ale sotva černokněžník vyšel z domu, strhla se taková hrozná vichřice, že hospodáři odnesla střechu, roztrhala ji na samé pazdeří, po polích a po lukách ji roznesla, že nezůstal ani jediný došek pohromadě. Teď teprve sedlák porozuměl, co myslel černokněžník tím kloboukem.²⁶⁴

O kohoutku a psíčkovi

Žil staříček se stařenkou a žili v bídě veliké. Všeho živočišstva nebylo u nich než kohoutek a psíček, a i ty chovali nuzně. A tak psíček pravil kohoutkovi: „Víš-li co, bratře kohoutku? Utečme do lesa! Zde máme bídné živobytí.“ „Utečme,“ pravil kohoutek, „hůře nebude!“

Tedy šli, kam je oči vedly. Prochodili celý den, smrákalo se. Byl čas vyhledat si nocleh. Sešli z cesty do lesa a vyhlédli si velký dutý strom. Kohoutek vyletěl na halouzku, psíček zalezl do dutiny a usnuli.

Ráno, sotva se rozednívalo, kohoutek zakokrhá: „Kukurykú!“

²⁶⁴ PLICKA (1979). S. 159.

Uslyšela kohoutka liška, zachtělo se jí pochutnat si na kohoutím mase. Přišla pod strom a vychvalovala kohoutka: „Ejhle, kohoutek! Takového ptáčka jsem jakživa neviděla! Peříčko krásné, hřebínek, jaký červený, hlásek, jaký jasný! Slet' ke mně, švarný šohajčku!“

„A proč?“ táže se kohoutek.

„Půjdeme ke mně na hostinu! U mne jsou dnes hody a pro tebe hrášku nachystáno!“

„Dobře,“ pravil kohoutek, „jenomže já sám nepůjdu, mám s sebou kamaráda!“

„Hle, jaké to štěstí!“ pomyslila si liška, „místo jednoho kohouta budou dva.“ „A kde je tvůj kamarád? I jeho na hostinu pozvu.“

„Tam v dutině stromu nocuje,“ odvětil kohoutek.

Přihnal se liška k dutině, a psíček ji za čumák - chňap! Chytil a roztrhal lišku.²⁶⁵

Jak krajánek učil hastrmana na housle hrát

Byl jeden mlynář a toho chodíval pokoušet hastrman. Přišel k tomu mlynáři krajánek a prosil o nocleh. Mlynář praví: „Milý brachu, nemohu ti nocleh dát, ani já tu nenocuju, hastrman tu velice pokouší.“ Krajánek povídá: „Já se ho nebojím a rád bych věděl, co je zač.“ A zůstal tam. Ve mlýnici na stěně visely housle, krajánek je sundal a hrál. A jak tak hraje, přišel k němu hastrman a povídá: „Ty, nauč mě na těch houslích hrát!“ „Ty by ses na nich ani do smrti nenaučil hrát!“ Ale když se hastrman nedal odbýt, přece mu ty housle dal a řekl: „Hraj, ale musíš pěkně přebírat prsty na strunách!“ Ale hastrmanovi to nijak nešlo, měl dva prsty křivé. „Jak já bych ty prsty narovnal?“ „Ale to já ti je narovnam!“ Krajánek vzal nebozez a vyvrtal do trámu dvě díry, přitesal dva klínky a povídal: „Strč tam ty prsty, budem je rovnat, a jak

²⁶⁵ PLICKA (1979). S. 183.

*tě to trochu bude bolet, pověz mi! Uvidíš, jak se ti pěkně narovnejí.“
Hastrman poslechl a strčil křivé prsty do těch děr. Krajánek zatlouká
klíny a praví: „Ještě tě to nebolí?“ „Ještě ne!“ Krajánek udeří silněji na
klíny, až vodník vyjekl: „Už to bolí!“ „No dobře, ať se ti jenom rovnají!“
Pak vzal karabáč, a jak hastrmana mele, tak ho mele a praví: „Teď mi
odpřísáhneš, že už sem víc nebudeš chodit lidi pokoušet.“ Jak vodník
odpřísáhl, krajánek vytáhl klínky a pustil ho.*

*Krajánek se ráno chystal na cestu, ale mlynář mu pravil: „Jen tu
zůstaň a buď u mě až do smrti!“ Měl dceru a tu dal krajánkovi za ženu.*

*Jedenkrát šel mladý mlynář srážet vodu. A vodník sedí na
stavidle! Jakmile ho mlynář poznal, hajdy pro nebozez. Přišel
s nebozezem a začal jako tenkrát vrtat díry do klády. Jen to hastrman
uviděl, povídal: „Zas vrtáš dírky pro ty prsty? Ale já ti je tam už víc
strkat nebudu!“ Žbluňk, a víckrát ho nikdo neviděl.²⁶⁶*

O vandrovném

*Chodil jeden vandrovňý a měl všehovšudy šest krejcarů. Potkal
ho žebrák a žebral na něm. Vandrovňý mu dal dva krejcare, a ty čtyry
že si nechá na chléb a na kořalku. Jde a potká druhého žebráka a také
ten na něm žebrá. „Už mám jen čtyry krejcare, co ti dám?“ Ale přece
mu ještě dal dva krejcare. Jde a potká zas žebráka a to byl už třetí. „Už
mám jenom dva krejcare, co ti dám?“ Ale přece mu dal i ty dva
poslední. A ten žebrák mu praví: „Co chceš za ty tři almužny, neboť
všecky jsi je dal mně.“ Vandrovňý se podivil a povídá: „Kdybys měl
takové boty, co by mě zanesly tam, kde bych chtěl být!“ A žebrák ho
pobízal: „A víc už nechceš?“ „Ještě bych chtěl takový míšek, když ho
zdrhnu a rozdrhnu, abych v něm měl dost peněz!“ „A ještě si něco*

²⁶⁶ PLICKA (1979). S. 337 - 338.

žádej!“ „Kdybych měl takovou píšťalku, když na ni zapísknu, aby mi přišlo vojsko na pomoc!“ A všecky ty věci vandrovný hned dostal.

Tu teda poručil botám, aby byl v hospodě, a byl tam hned. Jen se tam octl, zdrhl a rozdrhl míšek a měl peněz dost. Pil pivo, rozkázal si chléb a hostil se. Ale hospodská byla lakomá, hned se ho na všecko vyptávala a on se přiznal, jaké to má bory, míšek a píšťalku. Když se dobře najedl a napil, šel spát, a jak usnul, tu mu ta hospodská vzala všecky ty tři věci, aby mu je zaměnila. Zaběhla k ševci, aby jí udělal právě takové boty, jako jsou tyhle staré. Ale ten švec pravil: „Jak jen bych mohl udělat takové škaredé bory?“ „Jak je neuděláš, zle se ti povede!“ Tak švec svolil. Hospodská běžela ke kožišníkovi, aby udělal právě takový míšek, jako je tenhle stará a roztrhaný. „Jak jen bych mohl udělat takový starý a roztrhaný míšek!“ „Jak jej neuděláš, zle se ti povede!“ A tak i kožišník svolil. Pak šla k píšťalkáři, aby jí udělal právě takovou píšťalku, jako je tahle stará. A on pravil: „Jak jen bych mohl udělat takovou starou a rozlámanou píšťalku!“ „Jak ji neuděláš, zle se ti povede!“ A tak i on svolil. Hospodská před ránem vyměnila vandrovnému jeho věci a už mu nadávala, že nechce vstávat. A on si myslel: „Proč ty mně teď tak nadáváš, když jsi mě večer měla tak ráda?“ A tak se sebral a šel odtud.

Vyšel před hospodu a rozkázal botám, aby byl tam a tam. Ale z místa se nepohnul, boty nešly. „Čím je to?“ Rozdrhl míšek, ale míšek nedává ani krejcaru. Zapískal na píšťalku, ale vojsko nešlo. „To mě jistě ta hospodská oklamala!“ A šel smutný dál, až přišel na jedno záhumní a tam na jabloni byla překrásná jablka a moc pěkně voněla. Tak si jich natrhal. A jak první snědl, narostl mu roh, a jak druhé snědl, narostl mu druhý. Teď byl ještě ke všemu rohatý. Zanedlouho přišel zas k hruškám a ty také tak pěkně voněly. Utrhl si jednu, snědl ji, i slezl mu jeden roh; utrhl si druhou, snědl ji, a slezl mu i druhý roh. Pak si těch jablek a hrušek natrhal a schoval si je. Převlékl se do jiných šatů a šel na rynek prodávat ta jablka. Přišla k němu děvečka z té hospody,

co tam nocoval. Chtěla si těch jablek koupit, ale on jí povídá: „To je pro tebe drahé, tolik peněz nemáš.“ Děvečka se vrátila domů a vyprávěla hospodské, že jsou na rynku pěkná jablka, ale že jsou velice drahá. „Běž a kup je, ať stojí, co stojí!“ Na penězích jí nezáleželo, když měla tak štědrý míšek. Děvečka šla a koupila jedno to jablko, ale musela za ně dát putnu peněz. Vandrovný se potom hned sebral a odešel. Děvečka přinesla jablko domů, překrojila je, dala půl hospodské a půl snědla sama, aby paní nevěděla. Hned jim oběma narůstaly rohy. Vandrovný se zatím převlékl do pěkných šatů a šel do té hospody. Přejde tam a ptá se, co je nového. A ony mu pravily, že na rynku byl jeden vandrovný a ten tam prodával jablka, ony že jedno koupily, a když je snědly, hned jim narostly rohy.

„Pomohl bych vám, ale musíte se mi vyzpovídat jako knězi.“ Tak dobře, že se vyzpovídají. Nejdřív šla děvečka. Vandrovný si vzal zrcadlo a díval se do něho a ona se mu ze všeho vyznala. Když se vyznala, dal jí hrušku, ona ji snědla a rohy jí spadly. Potom šla hospodská. Vyznala se mu ze všeho, co lidem nakřivdila, a nakonec pravila, že už neví nic. A vandrovný se jí ptá: „Už žádný hřích nemáš?“ „Ne, už nevím nic.“ Tu se on podíval do zrcadla a povídá jí: „Ještě je tu jeden hřích: jak to bylo s těmi botami, míškem a píšťalkou toho vandrovného, co u tebe nocoval?“ Ted' už nemohla zapírat, přiznala se a musela mu věci dát. On je vzal, odešel a hospodské rohy nechal.²⁶⁷

Resumé:

Jednoduché dětské pohádky jsou prostředkem k formování morálního vědomí dítěte. V našem kraji se jich nedochovalo mnoho.

Simple fairy tales are a very effective in creation of ethic sense of children. In our region unfortunately not many fairy tales have been handed down.

²⁶⁷ PLICKA (1979). S. 348 - 350.

11. Dětské hry

Hra na kolo mlýnské

Musical notation for the song 'Hra na kolo mlýnské'. It consists of two staves in 2/4 time. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6. The lyrics are: 'Ko - lo, ko - lo mlýn - ské za čty - ry rýn - ské, ko - lo se nám'. The second staff starts with a '6' above it, indicating a six-measure rest. The melody is: C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6, E6, F6, G6, A6, B6, C7. The lyrics are: 'po - lá - ma - lo, co se na něm me - lá - va - lo, u - dě - la - lo čáp!'.

Děti se rozestoupí v kolo, pochyťají se za ruce a postupují vpravo kolem zpívaje Kolo, kolo mlýnské. Na slovo "čáp" dřepnou. Pak se točí dál.

268

Na černého Jana

Musical notation for the song 'Na černého Jana'. It consists of two staves in 2/4 time. The first staff has a treble clef and a key signature of two flats (B-flat, E-flat). The melody is: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6. The lyrics are: 'Já su čer - ný Jan, čer - né o - ěi mám; čer - né o - ěi'. The second staff starts with a '6' above it, indicating a six-measure rest. The melody is: C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6, E6, F6, G6, A6, B6, C7. The lyrics are: 'ja - ko vra - na, mi - lu - je mňa kaž - dá pan - na; já su čer - ný Jan.'.

Děvčata se pochyťají za ruce a otáčejí se v kole, přitom zpívají Já su černý Jan. Při slovech "Jan" a "mám" celé kolo přičapuje.

269

²⁶⁸ BARTOŠ (2005). S. 193.

PLICKA (1979). S. 350.

²⁶⁹ BARTOŠ (2005). S. 239.

Hra na Aničku a na Kačičku

Děvčata utvoří kolo a pochyťají se za ruce. Za jedno děvče se schová Anička. V kole obchází Kačička, zastavuje se u každého děvčete a ptá se:

„Tetičko, neviděla jste naši Aničku?“

„Neviděla, copak vám udělala?“

„Polámala jehličku,
rozsypala, krupičku,
až mi dojde domů,
naklepu jí hlavičku
jako makovičku!“

A Kačička chodí od jedné k druhé, každé se ptá, až přijde k dívce, za kterou se Anička skrývá, a ta jí odpoví:

„Viděla.“

„A kde jste ji viděla?“

„V zahrádce.“

Tu děvčata zdvihnou ruce, aby pustila Kačičku z kola. Kačička honí Aničku okolo kola i skrz kolo. Když ji chytí, dovede ji kola, klepá jí na hlavičku a říká:

„Proč jsi mi polámala jehličku,
proč jsi rozsypala krupičku?
Za to ti teď naklepu hlavičku
jako makovičku.“

Kačička naklepe prstem Aničce hlavičku a potom se obě zařadí do kola. Rozpočítadlem se vyvolí nová Anička a Kačička.

270

Jeden, dva, tři, čtyři, pět

Je - den, dva, tři, čty - ry, pět, je - den, dva, tři, čty - ry, pět,
5
je - den, dva, je - den, dva, za - toč - me se do - ko - la.

Tuto píseň děti zpívají a točí se dokola.

271

²⁷⁰ PLICKA (1979). S. 351 - 352.

²⁷¹ BARTOŠ (2005). S. 193.

Na Helišku

He-liš-ka vko le tan cu-je, rá-da mlá-den-ců mi-lu-je. Ach, má mi-lá He-liš-ko,
 má čer-ve-ná bí-lá rů-žič-ko. O-hr-ňaj ru-ká-vy,
 pů-jdem do-jit krá-vy. Ach, má mi-lá He-liš-ko...

Obleč sukňu žlutú,
 půjdem na mšu svatú.
 Ach, má milá Heliško,
 má červená bílá růžičko.
 Obuj boty švarné,
 půjdem do Poštomé.
 Ach, má milá Heliško,
 má červená bílá růžičko.

Pojď, skoč do Dunaje,
 pod zelené háje,
 vyber sobě z pěti,
 kerú budeš chocti:
 třebaš tú na konci
 v tom perleťovém věnci.
 Ach, má milá Heliško,
 má červená bílá růžičko.

Děvčata se vezmou za ruce a utvoří kolo. Jedna z nich - Heliška - stojí v kole. Kolo začne zpívat "Heliška v kole tancuje..." Při slovech "Pojď, skoč do Dunaje" podleze Heliška pod ruce z kola ven a zase vedle pod ruce do kola, a tak se propletá, až při slovech "vyber sobě z pěti" vezme dívku z kola a tančí s ní podle taktu vrtěné "Sel Petr proso..." Dívka, se kterou Heliška tančila, zůstane v kole Heliškou a bývalá Heliška se postaví na její místo. Hra se opakuje.

272

Sel Pe-tr pro-so i pše-nič-ku, na-de-šel tam kře-pe-lič-ku, kře-pe-lič-ku má-me,
 kře-pe-la ne-má-me, eš-če by by-lo jed-no-ho tře-ba, co by na-dro-bil
 pá-no-vi chle-ba, má-lo nás, má-lo nás, pod, A-nič-ko, me-zi nás.

273

²⁷² BARTOŠ (2005). S. 230 - 231.

²⁷³ BARTOŠ (2005). S. 231.

Na ševce

„Šiju botky do robotky, šcc!“ To říkajíc dítě napřed otáčí ruce přes sebe, a když řekne „šcc“, roztáhne ruce od sebe, tak jak dělá švec, když natahuje dratev.

274

Hra na křepeličku

Sel Pe-tr pro-so i pše - nič-ku, na - šli jsme tam kře-pe - lič-ku, kře-pe-lič-ku
10 má me, kře-pe-la ne - má me, má-lo nás, má-lo nás, pod ty, A-nič-ko me - zi nás.

Křepelička klekne na zemi. Ostatní děvčata se postaví kolem ní a všechny ji pochyťají oběma rukama za vrchní sukni, kterou zdvihnou vzhůru, takže je křepelička schovaná jako v hnízdě. Jedna obchází kolem a zpívá: "Sel Petr proso..." Při slovech "pod ty, Aničko, mezi nás" pustí volaná křepeličku, chytne se odcházejícího děvčete za sukni a obchází s ním zpívajíc píseň znovu. Tak pouští křepeličku a přidržuje se k obcházející jedna po druhé, až všechny křepeličku pustí a obcházejí. Křepelička zbude sama a drží si sukni oběma rukama vzhůru. Potom pustí pravou ruku, pak levou a utíká z kola pryč. Která ji chytne, ta bude v následujícím kole křepeličkou.

Lze hrát s obměnou:

Křepelička, jakmile zůstane osamocená, chytá ostatní děvčata.

275

²⁷⁴ BARTOŠ (2005). S. 194.

²⁷⁵ BARTOŠ (2005). S. 235.

Na slepou bábu

Děti se rozestoupí do kola, na koho padne los, tomu zavážou šátkem oči a ten je „slepou bábou“. Vyvedou ji z kola a pořadatel hry jí dává otázky, na které ona odpovídá:

„Slepá bábo, kam tě vedu?“

„Do kouta.“

„Co tam vidíš?“

„Kohouta.“

„A co víc?“

„Střevíc.“

„Co v tom střevíci?“

„Klubko.“

„Co v tom klubku?“

„Jehlu.“

„Co v té jehle?“

„Nič.“

„Tak se mě, slepá bábo, chyt!“

Potom se hráči rozprchnou a slepá bába je chytá. Koho chytne, dá mu do za „jedna, dvě, tři“, a ten je pak bábou.

276

Na pradlenu

Děvčata, máchají rukama, jako by prala, a říkají:

„Peru, peru šátky na ty milé svátky,
peru, peru košile na ty Boží neděle.“

277

²⁷⁶ BARTOŠ (2005). S. 195.

²⁷⁷ BARTOŠ (2005). S. 194.

Na konopky

Hrá - ly bys - me na ko - nop - ky, kdy - by by - ly vět - ší snop - ky,
má - lo nás, má - lo nás, pod, Ha - nič - ko, me - zi nás.

Děvčata si sednou na trávničku. Dvě vystoupí na prostranné místo, chytanou se za ruce, otáčí se a zpívají Hrály bysme na konopky. Děvče pozvané přistoupí k nim, ty ji chytanou za ruce a točí se s ní a zpívají zase Hrály bysme na konopky. Tak přistupuje do kola jedna po druhé, až jsou všechny v kole. Potom se celé kolo otáčí a zpívá:

"Hrály bysme na konopky, kdyby byly větší snopky,
moc je nás, moc je nás, di, Haničko, di od nás."

Tu zase jedna po druhé z kola odchází, až zůstanou první dvě samy.

278

Na kamenný most

Před na - ší je ka - men - ný most, A - ja, ho - ja, džun - dža.
on je tvr - dý ja - ko tá kost.

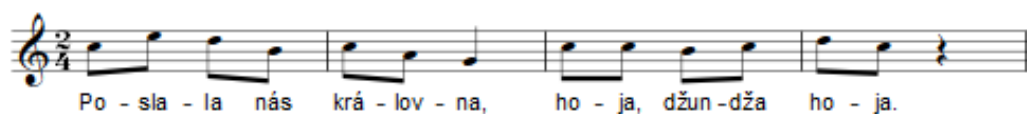
Děvčata se postaví po dvou za sebe, chytanou se za ruce a kolébající se vpřed a vzad zpívají Před naší je kamenný most. Po této písničce podleze zadní pár pod rukama ostatních párů a postaví se čele. Potom se zpěv opakuje a pár za párem podlézá, až se všechny vystřídají.

279

²⁷⁸ BARTOŠ (2005). S. 236.

²⁷⁹ BARTOŠ (2005). S. 237.

Na kamenný most - jiná varianta

A co že vás poslala? hoja, džundža hoja.

Sú-li mosty spravené? hoja, džundža hoja.
Z toho mramor kamene? hoja, džundža hoja.

A co byste nám dali, hoja džundža hoja,
dybysme vás pustily? hoja, džundža, hoja.

Černooké děvčátko, hoja džundža hoja,
jako z růže púpátko, hoja, džundža hoja.

A kerú byste si dali? hoja, džundža hoja.

A kerú byste si vzaly; hoja, džundža hoja.

Třeba hen tú Aničku, hoja, džundža hoja,
červenú jak růžičku, hoja džundža hoja.

Děvčata se postaví dvěma řadami proti sobě, chytanou se z a ruce a kolébají se z nohy na nohu vpřed i vzad na témž místě, zpívající řada proti řadě.

Vybraná přejde na druhou stranu a tak se zpívá dále, až všechny přejdou. Ke každému slovu se vymyslí nový rým.

280

Hra na šprtanca

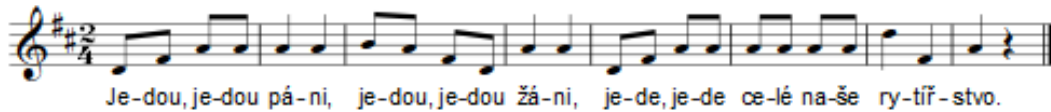
Dva si sednou na zemi proti sobě, položí před sebe každý jednu fazoli a *šprtají*, tj. ukazovákem posouvají svou fazoli pro fazoli spoluhráčově. V posouvání se střídají. Kdo trefí, ten bere protivníkovu fazoli.

281

²⁸⁰ BARTOŠ (2005). S. 237 - 238.

²⁸¹ BARTOŠ (2005). S. 221.

Hra na rytířstvo

Co jste chtěli, páni,
co jste chtěli, žáni,
co jste chtěli, celé vaše rytířstvo?

My jsme chtěli dceru vaši krásnou
jako hvězdu jasnou,
která má pět dvorů,
padesát špejcharů.

My vám ji nedáme,
my si ji necháme,
ona má pět dvorů,
padesát špejcharů.

Poroučej se páni,
poroučej žáni,
porouči se celé naše rytířstvo.

*Po opakování zpěvu od začátku se
místo 4. a 5. sloky zpívá:*

Vemte si ji, páni,
vemte si ji žáni,
vemte si ji, celé vaše rytířstvo!

Děkujem vám, páni,
děkujem vám, žáni,
děkuiem vám. celé naše rytířstvo!

Jsou dvě skupiny: v jedné je panna se svou družinou, v druhé jsou námluvníci - páni, žáni a rytířstvo.

Rytířská družina přichází se zpěvem v čelné řadě a ukloní se. Když dozpívá, ustoupí. Potom nastupuje, zpívá a uklání se družina s pannou. Takto se družiny střídají, na závěr se vždy uklání (po slovech rytířstvo a špejcharů).

Na závěr si rytířská družina pannu odvede. Vyvolí se nová panna a hra se opakuje.

Hra na luňáčka

Ty lu - ňáč - ku ptáč - ku ty ne - se - ješ, ne - o - řeš, Ne - chtě - la
 ty ma - lý lu - ňáč - ku, je - nom dy - cky ho - du - ješ, má - lo máš! mu - se - ly

9
 sna - ma Ba - buš - ka hrá - ti, za ty je - jí
 jsme ju za vla - sy rvá - ti, proč o - na jich

13
 pa - če - se, hraj sna - ma, hraj, le - bo vla - sy daj
 ne - če - še,

Děvčata se spojí v zástup s rukama na ramenou a jedno z nich - luňák je obchází s kolíkem v ruce. Děvčata zpívají Ty luňáčku ptáčku...

Luňák zahodí kolík, co nejdál může, a poslední ze zástupu pro něj běží. Luňák zatím musí oběhnout třikrát zástup děvčat. Když se mu to nepodaří, je luňákem dál, když včas oběhne, postaví se na místo děvčete, které odběhlo pro kolík, a to se pak stane luňákem.

283

Hra na lидуšku

Udělá se šest hromádek fazolí podle číslic na lидуšce (= hrací kostce) po jedné, dvou, třech až do šesti, nebo několikrát tolik na každou hromádku. Potom hází kostkou jeden po druhém: která číslice je navrchu, tu hromádku bere. Je-li hromádka již sebraná, nebere nic a koulí druhý. Jakmile jsou všechny hromádky rozebrány, fazole se sečtou, vítězí ten, kdo má větší počet získaných fazolí.

284

²⁸³ PLICKA (1951). S. 47.

²⁸⁴ BARTOŠ (2005). S. 221

Hra na ovce

Jedno děvče je pasačkou, jeden z chlapců vlčkem a jeden psíčkem. Ostatní jsou ovečky. Vlk se jde schovat jako do lesa, ovečky jako by se pásly, pes chodí při pasačce a pasačka točí proutkem, obchází stádo a popěvuje:

„Naše paní říkávala,
abych dobře pásávala,
a já pásat nebudu,
radši odtud odejdu.

Sama jídá fíky, raky,
a mně dává syrovátky,
sama pije ze sklenice,
a mně dává ze střevíce.

Sama jezdí v kočáře,
a já musím na káře.“

„Vlčku, vlčku!“ volá do lesa. Vlček vyběhne z lesa. „Já jsem vlček, co žádáš?“ „Když jsi vlček, chyt si ovečku!“ „Já nechci ovečku, já chci pasačku!“ říká vlček a hned se po pasačce žene. Ta utíká, on za ní, a jak ji chytne, popadnou se za ruce, točí se dokola a popěvují spolu:

„Naše paní říkávala,
abych dobře pásávala,
a já pásat nebudu,
radši s vlčkem odejdu.“

Psíček štěká, ovce bečí a všichni s pasačkou a s vlčkem odcházejí.

285

Hra na sudolicho

Jeden hráč zavře do hrsti několik fazolí a ptá se druhého: „Co je (súdo nebo licho)?“

Uhodne-li, bere fazole, jestliže neuhodne, musí dát tolik fazolí, kolik měl ptající se hráč fazolí schovaných v hrsti.

286

²⁸⁵ PLICKA (1951). S. 173 - 174.

²⁸⁶ BARTOŠ (2005). S. 220.

Hra na zlatou bránu

Zla - tá brá - na o - te - vře - ná, zla - tým me - čem
7
po - de - pře - ná, kdo do ní vej - de, to - mu hla - va sej - de.

Pojďte!	Pojďte!	Pojďte!	Pojďte!
"Nemůžem!"	"Nesmíme!"	"Nesmíme!"	"Nesmíme!"
Pro koho?	Pro koho?	Pro koho?	Pro koho?
"Pro pána."	"Pro koně."	"Pro psy."	"Pro kočky."
Pán je s paní v Brně na kázání.	Koně jsou v maštali, ohryzují košťály.	Psi jsou pod lavicí, oblizují jitrnici.	Kočky jsou za kamny, vylizují kuthany.

Dvě děvčata zvednou ruce a udělají bránu, a když si pošeptají, která z nich bude andělem a která čertem, zpívají Zlatá brána a volají na druhá děvčata Pojďte!... Ostatní děvčata jim odpovídají.

Znovu se zpívá Zlatá brána... a děvčata podcházejí po branou. Při slově "sejde" se brána uzavře a děvče zajaté v bárně se rozhodně, ke komu se dá. Hra se opakuje, až se všechna děvčata rozdělí na dvě strany a ty se potom přetahují.

287

Hra na honěnou

Děti stojí v řadě a jeden děti rozpočítává:

„Stojí jabloň za stodolú,
až uzrajú, dobré budú;
kolik mně jich, má panenka dáš?“

Ten, na koho to slovo padne, řekne například: „Pět“.
Rozpočítáváč počítá do pěti a pátý hráč honí ostatní.

288

²⁸⁷ PLICKA (1951). S. 224 - 225.

²⁸⁸ PLICKA (1954). S. 20.

Hra na lišku

Děti udělají kolo a drží se pevně za ruce. Uprostřed stojí liška. Z kola volají jeden po druhém na lišku:

„Liško, liško, umyj se!“

„Liško, liško, utři se!“

„Liško, liško, obuj se!“

„Liško, liško, ustroj se!“

„Liško, liško, modli se!“

Liška dělá všechno, co jí říkají. Naposledy volají:

„Liško, liško, trhej zámky!“

Tu liška hledí někde rozrazit kruh, aby utekla. Podaří-li se jí to, utíká a ostatní za ní. Kdo ji chytí, je liškou.

Lze hrát s obměnou. Liška na zvolání „Liško, liško, trhej zámky!“ začne ostatní honit. Koho chytí, je liškou v dalším kole.

289

Na čimčarovo jelito

Hráči se rozestoupí kolem, otevřené ruce položí na záda. Vně kola obchází vylosovaný s „čimčarovým jelitem“, tj. smotaným a na konci do uzlu zavázaným šátkem. Říká:

„Čimčarovo jelito,
kroupama je nadito,
ten, kdo je nadíval,
to byl hodný grobiján.“

Jakmile dořekne, dá některému v kole šátek do ruky a řekne: „Čerte řež!“

Ten, kdo šátek dostal, bije svého souseda napravo, ten honem oběhne kolo a postaví se na své místo. Pokud stihne, zůstává obcházejícím ten, kdo honil se šátkem v ruce. Pokud však souseda chytne, dotkne se ho šátkem, obchází ten chycený.

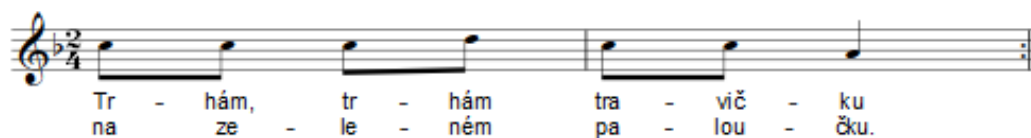
Princip hry je stejný jako u hry Chodí pešek okolo.

290

²⁸⁹ PLICKA (1960). S. 330.

²⁹⁰ BARTOŠ (2005). 195 - 196.

Na vlčka a ovce - jiná varianta

Přijde-li vlček,
strhne mi krček.
Já se vlčka nebojím,
jen když krávy podojím,
pojd', vlčku, pojd'!

Vlček se skryje za strom nebo za keř a číhá na ovce, které škubají nablízku trávu. Ovce zpívají Trhám, trhám travičku.

Jakmile dozpívají, vlček vyskočí z úkrytu a hledí některou ovci polapit. Ovce zahazují trávu, utíkají a volají na vlčka:

Tu máš vlčku,
svou travičku!

Ovci, kterou vlček polapí, zavede do své skrýše, dokud všechny nepochytá.

291

Na ježka (botku, řimbabu)

Princip podobný opět hře Chodí pešek okolo. Děti jsou v kruhu, mají vystrčené ruce, jeden je obchází a přitom říká:

„Budte všeci ticho, ježek spí, kdo promluví, toho sní;
já sem pán, já sem král, já možu mluvit, co chcu sám.“

Potom někoho plácne po ruce, ten honí souseda po pravici, chytí-li ho, postaví se zpátky do kroužku dětí, chycený nyní obchází, nechytí-li ho, obchází sám.

Na botku:

„Nosím, nosím botku, pro paní Dorotku,
komu já ji naložím, tomu záda namodřím.“

Na řimbabu:

„Řimbaba jde okolo,
dejte pozor, na koho!“

292

²⁹¹ PLICKA (1954). S. 155.

²⁹² BARTOŠ (2005). S. 195 - 196.

Hra na jestřába

Jestřáb kope dřívkem jamku. Kvočna s kuřaty obchází kolem, kvoká a kuřat pípají. První kuře se drží kvočny kolem pasu, druhé se drží prvního a tak dále.

Kvočna rozmlouvá s jestřábem:

Kvok, kvok! Co tu děláš?

„Klofám, klofám jamčičku.“

Co s tou jamčičkou?

„Ohniček rozdělát.“

Co s tím ohničkem?

„Vodičku hřát.“

Co s tou vodičkou?

„Kuřátka spařit.“

Kdo ti je dá?

„Pán Bůh.“

Pán Bůh jich nemá ani ti nedá.

„A co ty máš?“

Já mám kobyľu, ona tě kopne.

Potom každé kuře jmenuje nějaké zvíře a zároveň poví, co jestřábovi udělá.

1. kuře: Já mám krávu, ona tě trkne!

2. kuře: Já mám psa, on tě kousne!

3. kuře: Já mám kočku, ona tě škrábne!

4. kuře: Já mám husu, ona tě štípne!

5. kuře: Já mám kohouta, on tě klofne! atd.

Potom se ještě zeptá jestřáb kvočny:

„Kudy cesta do města?“

Kvočna mu ukáže naopak, do polí nebo k lesu. Jestřáb však na to nedbá, vyskočí a pustí se za posledním kuřetem. Kuře se mu vyhýbá, ale musí se držet řady. Kvočna kuřeti pomáhá. Podaří-li se kuřeti, aby se dostalo zády ke kvočně, obejmě je kvočna kolem pasu a jestřáb musí zase odejít, nemá k tomu kuřeti žádné moci.

Potom se hraje znovu a poslední kuře je zase kvočnou. Podařilo-li se však jestřábovi poslední kuře od řady odtrhnout, „zabije“ je, totiž odvede stranou; pak si sedne a kopá jamku a tak se hra opakuje.

293

Na kozu

Jeden hráč je kozou, druhý zahradníkem, ostatní, držíce se za ruce, rozestoupí se kolem co nejširším, takže mají ruce napřaženy. Koza stojí v kole, zahradník stojí z vnější strany, vyhání kozu ze zahrady, a ptá se jí: „Čí je to koza v zahradě?“ Z kola se odpoví: „N-ova.“ Nato zahradník: „Ona vám tam kvítí žere, plevy mariankovy vám dere, pryč, koza, ze zahrady!“ Koza se rozběhne, a kde je kolo nejslabší, prorazí a utíká. Všichni hráči se pustí za ní, a když ji chytí, pokutují ji.

294

²⁹³ PLICKA (1951). S. 295 - 296

²⁹⁴ BARTOŠ (2005). S. 196.

Na ztracené housátko

Vyvolí se pasačka a housátko, ostatní děvčata se postaví řadou vedle sebe. Housátko uteče a za některou se skryje. Ztrápená pasačka, hledajíc housátka, jde podél řady a říká:

„Panenky, ach, povězte mi, pověz ty mi, děvčátko, kerá je to mezi všemi, kerá vzala housátko?“

Děvčata odpovídají: „Nevzaly jsme ti ho žádná,
proč sis pozor nedala?
Proč jsi house ztratila?“

Pasačka potom house hledá a děvče, za níž je našla, bude v nové hře housátkem a nalezené house pasačkou, pasačka pak se postaví do řady.

295

Hra na chytanou

Stojí, stojí kaplička
u svatého Františka,
spadl na ni kámen,
severia ámen.

Severia, dělej kola,
pojedeme do Vyškova
a z Vyškova do Brna,
koupíme tam jelena,
dáme si ho do kuchyně,
kde jsou dobré hospodyně,
hospodář, medvědář,
a ty, pane, chytej nás!

296

²⁹⁵ BARTOŠ (2005). S. 198.

²⁹⁶ PLICKA (1951). S. 363.

Hra na muziku

Vyvolí se babička. Ta nechce pustit děvčata k muzice. Děvčata prosí:

Babičko, babičko, pustte vy nás k muzice!

„Nakrmily jste husy?“ - Nakrmily.

„Naštípaly jste dříví?“ - Naštípaly.

„Nanosily jste vody?“ - Nanosily.

„Nakrmily jste koně?“ - Nakrmily.

„Tož běžte a v deset ať jste doma.“

Děvčata poodběhnou stranou a tancují. Za chvíli troubí hlásný deset hodin. Ale děvčata na to

nedbají a tancují pořád. Znovu troubí jedenáct. Teď teprve přestanou tancovat a přiběhnou domů. Babička se zlobí:

„Kde jste tak dlouho byly?“ - U muziky.

„Co jste tam dělaly?“ - Tancovaly.

„Co jste tam dostaly?“ - Buchtičku s mákem.

„Co jste mi donesly?“ - Pikslu s tabákem.

Babička se za nimi pustí s prutem, a kterou šlehne, ta je babičkou.

297

Na Neboru

Děvčata se rozestoupí v kolo a pochyťají se za ruce. Nebora stojí v kole a točí se. Kolo pěje:

Nebora: A co by mi nebylo, nebylo, dyž mi sestra odešla, odešla.

Kolo: Co ti ona odnesla, odnesla?

Nebora: Věnec, kytku s fáborem, s fáborem.

Kolo: Bij ju v záda toporem, toporem.

Nebora udeří některou z kola, která je pak Neborou.

298

²⁹⁷ PLICKA (1951). S. 363 - 364.

²⁹⁸ BARTOŠ (2005). S. 238.

Hra na husy

Hu - so zlá, Bo - hu ne - mi - lá, kam po - le - tíš? Do U - her.
Co tam bu - deš dě - la - ti?
Svě hou - sá - ka pá - sa - ti.
A já ti jich se - be - ru.
A já se tě ne - bo - jím,

7
pře - ce skrz tě po - le - tím. Hu - so zlá, ga - ga, ga - ga, ga.

Za husou stojí housata. Hospodář a hospodyně udělají bránu a s husou rozmlouvají Huso zlá,...

Potom housata podbíhají pod bránu; ta je všechny propustí, jen zadní zadrží. Husa se zbytými housaty se vrátí před bránu, podbíhá po druhé, po třetí, až brána všechna housata pochyťá a husa zůstane sama. Tu se s hospodářem domlouvá:

A ty, pane sousede,
vrať mně mého housete!
Bude-li chromati
nebo hlavu lámati,
kdo za to bude?

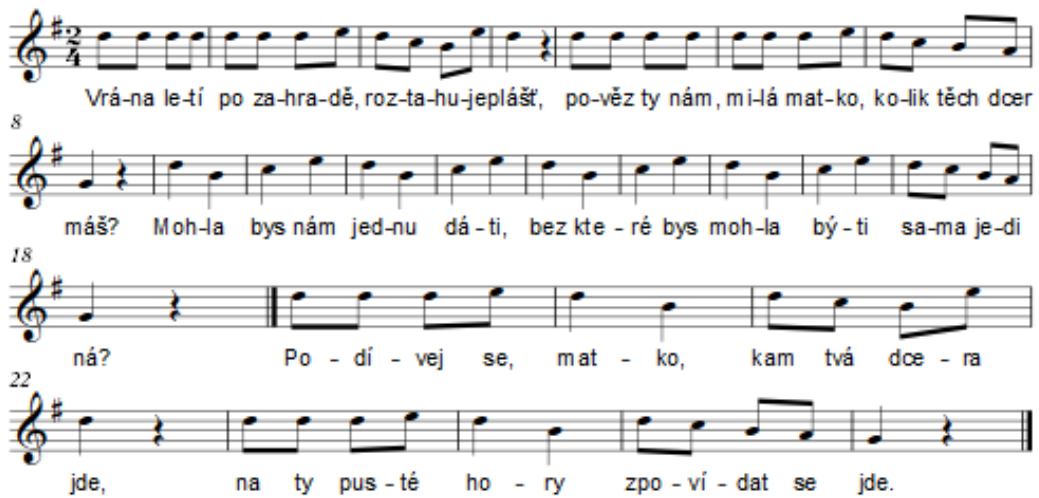
Hospodář odpovídá:
Já za to nebudu.
Proč do školy chodívalo,
z korýtečka jídávalo,
ze střípečka pijávalo?

Husa:
Haj, na oves!

Potom husa rozráží bránu. Podaří-li se jí to, osvobodí housata a hraje se znova, neprorazí-li, je pokutována, musí kulhat nebo na jedné noze poskakovat a podobně.

299

Hra na svatbu

Vrá-na le-tí po za-hra-dě, roz-ta-hu-jeplášť, po-věz ty nám, mi-lá mat-ko, ko-lik těch dcer
8 máš? Moh-la bys nám jed-nu dá-ti, bez kte-ré bys moh-la bý-ti sa-ma je-di
18 ná? Po-dí-vej se, mat-ko, kam tvá dce-ra
22 jde, na ty pus-té ho-ry zpo-ví-dat se jde.

Dcery sedí v řadě a na konci řady matka s nejmladší dcerou. Přicházejí namlouvači a zpívají Vrána letí...

Matka říká:
"Věmte si tu v růžovém fěrtúšku."

Namlouvači si odvádějí dívku a ta kulhá. A namlouvači zpívají: Podívej se, matko...

Potom si namlouvači přijdou pro druhou, pro třetí a odvedou všechny dcery, kromě té nejmladší. Pro ni pak přicházejí všichni, držíce se za ruku, a říkají:
"Urban, Čurban,
dcero, pojď k nám!"

Matka:
"Já vám dcery nedám,
až jí šátek zjednám."

Všichni:
"Urban, Čurban,
dcero, pojď k nám!"

Matka:
"Já vám dcery nedám,
až jí kacabajku zjednám."
Matka se vymlouvá, až nakonec řekne:
"Já vám ji spíš nedám,
až jí grunt zjednám."

Sotva to dořekne, utíká s dcerou. Všichni za nimi. Každý se snaží chytit buď matku nebo dceru. Potom si úlohu vymění a začnou hrát znovu.

300

Na holubětku

5 Spa - dl zpe - ci ho - lú - bek, roz - pu - čí si ža - lu - dek.
Ho - lu - běn - lo, nic ne - plač, kú - pí - me ti my kle - pač.

Ho - lu - běn - ka pla - ka - la, že ho - lúb - ka po - zby - la.
Jak ty bu - deš pla - ka - ti, bu - de - me ti kle - pa - ti.

Děvčata se pochyťají za ruce a točí se kolem, v němž stojí holuběnka, a zpívají Spadl z pece holúbek... Když dozpívají, tlesknou, holuběnka přistoupí k některé z nich, vezme ji za ruku a dovede ji do kola. Tato dívka pak bude v dalším kole holuběnkou.

Podobnou hru na holoubka hrají děvčata společně s hochy. Uprostřed kola zpívajících a tancujících děvčat a hochů stojí holoubek (hoch) se šátkem v ruce. Za zpěvu a tance kola holoubek prostře šátek a poklekne před holuběnkou (některou z dívek v kole) a vezme ji do tance uprostřed kola. Když potancují, holoubek vystoupí z kola a pozůstalá tam holuběnka vybere si zase tímž způsobem holoubka. To se opakuje, až zůstanou v kole jen tři, kteří se otáčejí a zpívají dále. Zatím jeden z vystouplých hráčů si připraví metlu, a když píseň dozpěvuje, zvolá:

"Hop z pece do pece,
holoubek se upeče!"

Výmětá přitom z pece zbylé v kole hráče, kteří se rozprchnou na všechny strany.

301

Na kočku a myš

Hráči se rozestoupí kolem a pochyťají se za ruce. Myš je v kole, kočka vně kola. Kočka vběhne za myší do kola, ta podleze pod rukama hráčů z kola ven a zas pod rukama vedlejších hráčů vběhne do kola; kočka pořád za ní. Tak se proplétají pod rukama z kola ven a zas do kola, honí se, až kočka myš polapí.

302

³⁰¹ BARTOŠ (2005). S. 238 - 239.

³⁰² BARTOŠ (2005). S. 199.

Na holuby

Vyvolí se hospodář a jestřáb, ostatní hráči jsou holubi. Jestřáb se postaví stranou a hospodář zavolá na holuby: „Haló, do pole!“ Holubi se rozprchnou na všechny strany a jestřáb je honí. Tu zavolá hospodář: „Halúz, halúz, halúz!“ a holubi se sbíhají k hospodáři. Kterého jestřáb chytne, než doběhne k hospodáři, ten bude zase jestřábem a jestřáb hospodářem.

303

Na barvy

Hráči si mezi sebou rozdělí úlohu anděla, čerta a vyjednavče. Anděl a čert ustoupí, hráči si posedají na zemi vedle sebe do řady a vyjednavč je obchází a ptá se potichu jednoho po druhém, jakou si zvolil barvu. Když obešel všechny, přistupuje anděl: „Cingilingi!“ Vyjednavč: „Kdo tam?“ „Anděl.“ „Co chtěl?“ „Barvy.“ „Jaké?“ Anděl jmenuje nějakou barvu. Má-li někdo takovou, přejde k andělovi,

jestliže ne, odpoví mu vyjednavč: „Není jí.“ Anděl odstoupí a přiběhne čert: „Hudry hudry!“ „Kdo tam?“ „Čert.“ „Co chtěl?“ „Barvy.“ „Jaké?“ TU zase čert jmenuje barvu. Uhodne-li, přejde ten, kdo ji má, k němu, jinak mu odpoví vyjednavč: „Není jí.“ Tak se anděl s čertem střídají, až mají rozebrané všechny hráče. Čert s andělem si stoupnou naproti sobě, jejich hráči se postupně chytí pevně za pas, takže vytvoří dvě řady, a přetahují se.

304

Hra na košíček

Děvčata se postaví do dvou řad, čelem proti sobě. Každá si tajně vyvolí jednu z protější řady a její jméno řekne šeptem pořadatelce.

Potom jde první z jedné řady k protější. Když ta si ji nezvolila, obrátí se k ní zády a jde druhá, vedlejší. Přejde-li na tu, kterou si vyvolila, vymění si místo.

Hra se opakuje, až jsou všechna místa vyměněna.

305

³⁰³ BARTOŠ (2005). S. 199.

³⁰⁴ BARTOŠ (2005). S. 207 - 208.

³⁰⁵ VÁCLAVÍK (2005). S. 336.

Na černého Petra

Děti se zvolí mezi sebou černého Petra. Ten si stoupne proti všem a ptá se:

„Viděli jste tu černého Petra?“

Ostatní odpovídají:

„Ani vesna.“

Nato si běží navzájem naproti, a kterého černý Petr chytí, ten je v příštím kole černým Petrem.

306

Na zaklepávanou

Na smluveném místě jeden se zamhouřenýma očima počítá po deseti do sta (nebo po jedné do deseti). Zatím se ostatní hráči schovají. Hledač je hledá a jak někoho najde, tak jej zaklepe:

„Jedna, dvě, tři, (jméno).“

Když se hledač příliš od cíle vzdálí, může některý blíže schovaný hráč vyběhnout z úkrytu a zaklepat hledače. Hra se opakuje.

307

Zaplétání věnečků

Děvčata se točí v kole, a nejprve věnečky zaplétají (podávají ruce křížem přes tělo svým sousedkám). Začne jedna, pak sousedka atd., až je celé kolo zapleteno. Pak se opět rozplétají.

Při hře se popěvuje:

„Kdo nám pomože věnce zaplédat,
pomož, pomož, má Mařenko, věnce zaplédat.“

„Kdo nám pomože věnce rozplétat,
pomož, pomož, má Mařenko, věnce rozplétat.“

308

³⁰⁶ VÁCLAVÍK (2005). S. 337.

³⁰⁷ VÁCLAVÍK (2005). S. 337.

³⁰⁸ VÁCLAVÍK (2005). S. 336.

Dědečku, vstávej!

Jedno dítě je dědečkem, má na hlavě klobouk, v ruce prázdný košík a sedí na židli (nebo dřepí). Ostatní jsou uličníci, mají v ruce „jablíčko“ (červená papírová koule, kámen). Dědeček zavře oči a spí.

Uličníci chodí kolem dědečka a říkají:

„Na zahradě pod jabloní,
spousta jablek krásně voní.
Děda usnul, nehlídá je,
a my máme chutě na ně.
Až si jablek natrháme,
na dědečka zavoláme:
Dědečku, vstávej!“

Na poslední slova se dědeček probudí a začne uličníky chytat. Kterého chytí, tomu odebere jablko do svého košíku a pošle ho bokem a chytá ostatní.

309

Hra na hodné a zlobivé děti

Vybrané dítě má přes hlavu uvázanou bílou plachetku (plenku, prostěradlo) a v ruce drží metlu. Je Barborkou. Metlu schovává za zády, jde doprostřed mezi ostatní děti a říká:

„Já svatá Barbora přišla jsem k vám do dvora.
Kdepak jsou ty hodné děti? (*ostatní děti se k ní přiblíží*)
Ty já pěkně pohladím! (*hladí děti*)
Kdepak jsou ty neposluchy,
ty já metlou vyplatím!“

Na poslední verš se děti rozprchnou a Barbora je honí a vyplácí metličkou. Koho plácne, vypadává ze hry.

310

³⁰⁹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 225.

³¹⁰ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 230.

Hra na čerta

Děti utvoří kruh, uprostřed je vybrané dítě, které má roli čerta. Chodí v kruhu a ptá se jednotlivých náhodně vybraných dětí, které mu odpovídají.

„Byl tu čert?“

„Byl.“

„Jak vypadal?“

„Byl rohatý.“

„Měl ocas?“

„Až na paty.“

„Co vám udělal?“

„Všechny nás polekal.“

„Kde je teď?“

„Tady v kole stojí,
všichni se ho bojí,
protože je rohatý
a po těle chlupatý!“

Po těchto slovech se děti rozprchnou a čert běží za nimi a chytá je. Koho chytí, toho strčí do pytle (vyčleněné místo).

311

Resumé:

Nejoblíbenější činností dětí jsou jednoznačně hry. Vynikají svou spontánností a bezděčností. Často jsou doprovázeny zpěvem. Písničky pak mají taneční charakter, ve zpěvu se střídají skupiny dětí.

Games are the most popular activities of children. They are characteristic by spontaneity. They are often accompanied by singing. Songs have a character of dance music. The groups of children take turns in singing.

³¹¹ ŠOTTNEROVÁ (2009). S. 231.

Závěr

I přesto, že v této práci lze najít spoustu říkadel, hádanek, rozpočítadel, písní, pohádek a pověstí, není toto téma beze zbytku vyčerpané. Zajisté dostačuje jako zdroj inspirace, neboť v odkazech je směřováno i k další literatuře, která se danými tématy zabývá.

Jakmile my, rodiče i učitelé, dětem ukážeme, co všechno lze s říkadly, hrami aj. dělat, jejich zpěv s chutí doprovodíme na hudební nástroj, hru si s nimi zahrajeme, strhne je naše nadšení k tomu, že si budou ve svých opravdu volných chvílích tyto písničky zpívat a hry hrát.

A pak můžeme doufat, že i ty naše děti a žáci, až vyrostou, budou předávat dalším generacím to, co jim teď předáváme my.

Použitá literatura a prameny

BARTOŠ, František (2003). *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše. 2003. 196 s. Edice Zlínský kraj. Sv. 2. ISMN m-66051-246-3.

BARTOŠ, František (2005). *Naše děti, jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společně popisuje František Bartoš*. 2. rozmnožené vydání. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze. 1898. Reprint. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně. 2005. Edice Zlínský kraj. Sv. 10. ISBN 80-86886-06-9.

BARTOŠ, František (2006). *Kytice z lidového básnictva našim dětem uvil František Bartoš; kresby Adolfa Kašpara*. 5. vydání. Nákladem R. Promberga, knihkupce v Olomouci. 1929. Reprint. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Krajská knihovna Františka Bartoše. 2006. 158 s. Edice Zlínský kraj. Sv. 14. ISBN 80-86886-18-2.

BEZDĚK, Petr – BEZDĚK, Jan – STUDENÍK, Pavel (2007). *Historie Luhačovského Zálesí*. [on-line] [citováno dne 11. 12. 2012] Dostupné z <<http://www.luhacovskezalesi.cz/mikroregion/>>

ČERNÍK, Josef (2005). *O písních z Luhačovského Zálesí po hudební stránce*. In Luhačovské Zálesí. Příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané. Antonín Václavík. 2. vydání. Luhačovice: Ateliér IM Luhačovice ve spolupráci s Mikroregionem Luhačovské Zálesí. 2005. 877 s. ISBN 80-85948-58-3.

ČERNÍK, Josef (1957). *Záleské písně z okolí Luhačovic*. Praha. 1957.

Divíšek - dětský folklorní soubor [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014]
Dostupné z <<http://www.trnka-skola.cz/2012/09/divisek-detsky-folklorni-soubor/>>

Doubravjánek: O nás [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014] Dostupné z
<<http://www.doubravy.eu/doubravjaneek/index.php?strana=onas>>

ELIÁŠOVÁ, Eva (2007). *O studánkách a zbojnických pokladech*.
Luhačovice: Město Luhačovice. 2007. 50 s. ISBN 978-80-254-1079-0.

Fěrtůšek. [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014] Dostupné z
<<http://www.kelniky.eu/index.php/spolky-a-organizace/fertusek.html>>

Informace o souboru Malé Zálesí. [on-line] [citováno dne 7. 6. 2014]
Dostupné z <<http://www.malezalesi.avonet.cz/osouboru.php/>>

JELÍNKOVÁ, Zdena (1996). *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VII. Slovácko. Část 1.: Moravské Kopanice, Hornácko a Luhačovské Zálesí*. Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici. 1996. 218 s.

KARPETOVÁ, Barbara – SLÁDKOVÁ, Kateřina (1994a). *Nenuda v duchu českých tradic*. Fotografie Pavel Štecha. Ilustrace Ivan Mečl. Praha: Prostor. 1996. ISBN 80-85190-39-7.

KARPETOVÁ, Barbara – SLÁDKOVÁ, Kateřina (1994b). *Nenudova příloha pro malé i velké*. Ilustrace Ivan Mečl. Praha: Prostor. 1996. ISBN 80-85190-39-7.

KULHÁNKOVÁ, Eva (2008). *Písničky a říkadla s tancem*. Čtvrté vydání. Praha: Portál, s. r. o.. 2008. ISBN 978-80-7367-515-8.

LEŠŤÁK, M. - SIROVÁTKA, O. *Folklor a folkloristika*. Smena. 1982. S. 254-255.

Leluja: O souboru [on-line] [citováno dne 11. 7. 2014] Dostupné z <<http://www.leluja.cz/index.php/cs/o-souboru>>

MALÍKOVÁ, Emílie - POLÁŠKOVÁ, Jana (2001). *Lidové tradice Slavičínska v podání pamětníků (národopisné zlomky a Slavičíně a okolí)*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně ve spolupráci s Městskou knihovnou ve Slavičíně. 2001. ISBN 80-238-7918-9.

MÜLLER, František (2004a). *Báje a pověsti: Z kraje mezi Starým Světlovem a Novým Světlovem; Z kraje pod Starým Světlovem I.; Z kraje pod Starým Světlovem II.; Z vizovických hor; Boj za práva poddaných v horách Vizovických*. Luhačovice: Atelier IM Luhačovice. 2004. ISBN 80-85948-54-0.

MÜLLER, František (2004b). *Luhačovicko: Místní a pomístní jména v dějinách a pověstech; Špásovné z kraje pod Komoncem; Humoresky z dějin cigánů a pytláků na Luhačovicku a Bojkovicku*. Luhačovice: Atelier IM Luhačovice. 2004. ISBN 80.85948-55-9.

PAJER, Jiří (1990). *Záleský zpěvník. Z repertoáru Aloise Kubíčka z Kelník*. Březůvky: ZD Mír Březůvky. 1990. 157 s.

PAVLICOVÁ, Martina - UHLÍKOVÁ, Lucie (1997). *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici. 1997. ISBN 80-86156-06-0.

PETRÁKOVÁ, Blanka (2007a). *Lidový kroj luhačovického Zálesí*. 1. vydání. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. 2007. 46 s. ISBN 978-80-903411-7.

PETRÁKOVÁ, Blanka (2007b). *Svatba na luhačovickém Zálesí*. 1. vydání. Luhačovice: Malé Zálesí, občanské sdružení Luhačovice ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně. 2007. 47 s. ISBN 80-239-6049-0.

PETRÁKOVÁ, Blanka (2010). *Příběh vyšívaneho šátku*. 1. vydání. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvková organizace. 2010. ISBN 978-80-87130-12-4.

PETRÁKOVÁ, Blanka (2013). *Luhačovické kuchyně. O tradiční, zámecké, lázeňské a městské kuchyni v Luhačovicích*. 1. vydání. Luhačovice: Městský dům kultury Elektra Luhačovice. 2013. 123 s. ISBN 978-80-905612-0-5.

PLICKA, Karel - VOLF, František (1951). *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. První svazek: Jaro*. 3. vydání. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce v Praze. 1951. 379 s. 301 13-479-58586/III/49-803

PLICKA, Karel - VOLF, František (1979). *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Druhý díl: Léto*. 2. vydání, v Odeonu první. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p.. 1979. 13/41 01-055-79.

PLICKA, Karel - VOLF, František (1954). *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Třetí svazek: Podzim*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p. 1954. 427 s. 301 13 2-60927/6/51/III/2.

PLICKA, Karel - VOLF, František (1960). *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Čtvrtý svazek: Zima*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p. Edice Klub čtenářů. 1960. 429 s. 56/VIII-13.

SCHAUEROVÁ, Alena (2007). *Utváření vztahu k folklornímu dědictví*. In *Dětský folklor dnes (proměny funkcí)*. Sborník příspěvků z 23. strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2007. Strážnice: Národní ústav lidové kultury. 2007. ISBN 978-80-86156-93-4.

SIROVÁTKA, Oldřich (1989). *Dvě formy folklorismu*. In *Národopisné aktuality* 26. 1989. s. 159 - 165.

SUŠIL, František (1954). *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. 3. vydání. Praha: ČIN, vydavatelské a nakladatelské družstvo v Praze. 1941. 794. s. Edice Živý odkaz domova. Sv. 11.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar (2004). *Velikonoce. Původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. Olomouc: Rubico. 2004. 125 s. ISBN 80-7346-018-1.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar (2009). *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico. 2009. 253 s. ISBN 978- 80-7346-096-9.

VÁCLAVÍK, Antonín (2005). *Luhačovské Zálesí. Příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. 2. vydání. Luhačovice: Ateliér IM Luhačovice ve spolupráci s Mikroregionem Luhačovské Zálesí. 2005. 877 s. ISBN 80-85948-58-3.

VÁCLAVÍK, Antonín (2009). *Textil v lidové tvorbě. Lidové umělecké textilie v Čechách a na Moravě*. 2. rozšířené vydání. PhDr. Irena Voštová s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky, Zlínského kraje a ve spolupráci s nakladatelstvím Atelier IM Luhačovice. 2009. 383 s. ISBN 978-80-85948-71-4.

VÁCLAVÍK, Antonín (2010). *Výroční obyčeje a lidové umění*. 2. upravené vydání. PhDr. Irena Voštová ve spolupráci s nakladatelstvím Atelier IM Luhačovice s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky a Zlínského kraje. 2010. 684 s. ISBN 978-8085948-74-5.